

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

**ОДЕСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

С.В. ОВЧАРЕНКО

**ГУМАНІТАРНА та КУЛЬТУРНА
ПОЛІТИКА**

[Електронний ресурс]

Навчальний посібник

Одеса

2013

УДК 351.316.7(075.8)

О 35

ББК 66.3(4Укр)173

Рецензенти:

Гансова Е.А. – доктор філософських наук, професор.

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Одеського регіонального інституту державного управління
НАДУ при Президентіві України.

Протокол № 5 від 03 квітня 2013 року

Овчаренко С. В.

О 35 Гуманітарна та культурна політика [Електронний ресурс] : навч.
посіб. / С. В. Овчаренко. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – 152 с.

ББК 66.3(4Укр)173

© ОРІДУ НАДУ
при Президентіві України, 2013.
© Овчаренко С.В., 2013.

ЗМІСТ

Вступ.

Трактування понять «гуманітарна політика» та «культурна політика» в державному управлінні 5

Розділ І. Державна політика в сфері гуманітарного розвитку 10

1.1 Гуманітарний розвиток: міжнародний та вітчизняний контекст 10

Гуманізм як світоглядна позиція державотворення. Конституція як основа забезпечення гуманістичних цінностей держави. Типологія прав людини і громадянина. Концепція сталого розвитку як система гуманітарних цінностей. Гуманістичні орієнтації внутрішньої і зовнішньої політики держави.

1.2 Гуманізація системи державного управління 20

Сучасні соціокультурні аспекти гуманістичної орієнтації державного управління. Гуманітарна ефективність державного управління. Гуманітарна експертиза в державному управлінні. Гуманістичний світогляд та гуманітарна практика. Гуманітарна діяльність та гуманітарний розвиток.

1.3. Законодавчі гарантії гуманітарних основ розвитку держави 29

Правова система гуманітарних інтересів людини. Міжнародні правові основи гуманітарного розвитку. Конституційне забезпечення прав людини в Україні.

1.4. Система гарантування та захисту прав людини 38

Державно-управлінські механізми гарантування прав людини. ООН в системі контролю за дотриманням прав людини. Діяльність Верховного комісара ООН з прав людини. Рада Європи в системі контролю за дотриманням прав людини. Інститут Комісара РЄ з прав людини.

1.5. Глобалізація та гуманітарний розвиток України 53

Сучасні цивілізаційні виклики. Гуманітарні напрямки співпраці України з ООН. Декларація тисячоліття ООН та Цілі розвитку тисячоліття для України. Програма партнерства Україна – ООН.

1.6. Пріоритети та завдання гуманітарної політики держави 67

Розвиток людського потенціалу та соціального капіталу як мета гуманітарної політики. Міжнародні індикативні показники гуманітарного розвитку. Напрямки оптимізації гуманітарного розвитку в Україні.

Розділ II. Державна політика в сфері культури	81
2.1. Культура як системоутворюючий фактор розвитку держави	81
<i>Філософські основи загальної теорії культури. Визначення культури держави. Визначення національної культури. Законодавче визначення культури.</i>	
2.2. Структура і соціальні функції культури в державі	88
<i>Універсальність структури культурного простору держави. Основи морфології культури. Матеріально-духовна цілісність культури. Структурні рівні культури. Цивілізаційна структура української культури. Форми організації і трансляції культури. Види і сфери культурної діяльності. Соціальні функції культури.</i>	
2.3. Пріоритети державної культурної політики	99
<i>Типологія організаційних моделей культурної політики Галузеве та супрагалузеве трактування культури в державному управлінні. Принципи «Декларації Мехіко щодо політики в сфері культури». Закон України «Про культуру» і стратегія державної політики в сфері культури</i>	
2.4. Культура і гуманітарний розвиток	107
<i>Культура як чинник сталого розвитку. Універсальна модель культури. Універсальні вектори соціально-культурної адаптації людини. Культура і право на розвиток.. Культуроцентризм гуманітарного розвитку.</i>	
2.5. Економічні і організаційно-правові аспекти державного управління в сфері культури	118
<i>Типологія соціально-економічних відносин в сфері культури. Теоретичні підвалини організації державного управління в сфері культури. Підсистеми державно-управлінської діяльності в сфері культури. Економічні аспекти державного управління в сфері культури. Законодавче забезпечення державного управління в сфері культури. Культура нації як соціально-економічний чинник.</i>	
2.6. Культурні індустрії і культурна інфраструктура	129
<i>Культура як чинник соціального капіталу нації. Інфраструктурне забезпечення діяльності в сфері культури. Ринкові аспекти діяльності у сфері культури. Визначення та структура культурних індустрій. Держане регулювання сфери культурних індустрій.</i>	
2.7. Національно-культурні традиції і модернізація Української держави	137
<i>Культура як фактор модернізації держави. Структура культурних традицій. Культурні цінності держави. Багатокультурність як традиція культурного простору України. Модерна та постмодерна культурна парадигма державного управління. Інноваційний потенціал культури в державі.</i>	
Інформаційні джерела	146

ВСТУП

Трактування понять «гуманітарна політика» і «культурна політика» в державному управлінні

В українській державній політиці активно використовуються два поняття, яким надається майже тотожне значення – «гуманітарна політика» та «культурна політика». Це сприяє формуванню враження, що йдеться про одне й те ж саме явище, яке за вимогами літературної стилістики почергово означається то одним, то іншим чином. Але у такому «заміщенні» понять існує певна смислова небезпека як для формування «гуманітарної політики», так і для формування «культурної політики» держави, а отже, потрібно визначитися з їх трактуванням.

З'ясуванню відмінності цих двох явищ заважає історико-культурний контекст, в якому почали отримувати конкретне смислове наповнення поняття «гуманізм» та «культура». Першим у обіг суспільної свідомості було введено поняття «гуманізм», похідними від котрого є всі існуючі термінологічні варіанти, найбільш усталеними з яких є такі як «гуманітарні науки», «гуманітарне знання», «гуманітарні дослідження». З поняттям гуманізму пов'язані і більш сучасні визначення – «гуманітарна допомога», «гуманітарна інтервенція», «гуманітарна катастрофа», «гуманітарна експертиза» тощо.

Історично ідеологія гуманізму формувалася паралельно із виникненням інтересу до історії у всіх її виявленнях – економічному, політичному, державотворчому, у тому числі і культурному, що вплинуло на зацікавлення порівняльною філологією, античною філософією, розвитком форм мистецтва, фольклорними традиціями та міфами тощо. Гуманістичні пошуки показали, що людина не є усталеним феноменом, що вона змінюється і розгалужується у своєму суспільному бутті. При цьому дослідження гуманітарної спрямованості довели, що існує безперервний процес ускладнення форм організації штучного

світу людини, що актуалізувало питання про прогрес людства та роль свідомості у цьому процесі. Відкриття історичної ретроспективи зробило очевидною ідею про історичну перспективу, яка розгорталася як подальший розвиток всього того, що було втіленням креативної діяльності людини. Таким чином, у загальній суспільній свідомості була встановлена чітка змістовна кореляція між гуманізмом та всебічним розвитком людини. Вивчення історії розвитку людства поступово перейшло в узагальнюючі студії, в межах котрих обговорювалися питання цивілізації та культури як способу суто людського «культурного» існування.

Поступово гуманізм почав перетворюватися з дослідницької позиції на політично оформлену мету розвитку суспільства. Як політична мета гуманізм безпосередньо пов'язувався з загальною доступністю культурних здобутків, які були репрезентовані освітою, мистецтвом, естетикою побуту та етикетом. У сучасних державних документах щодо гуманітарних проблем відображене саме таке традиційне тлумачення гуманізму як загального культурного розвитку, що і стає основою ототожнення понять «гуманітарна політика» та «культурна політика» в українській політичній риторичі.

Поняття «культура» фіксованим науковим терміном стає на початку ХХ століття із створенням наукової галузі «культурологія». Суперечки стосовно визначення цього поняття, що тривали протягом століття, поступово вщухають, і загальним стає визнання того, що культура є специфічною технологією опанування оточуючого природного середовища людиною. Але культура, як технологія діяльності, може мати різну за ціннісним смислом спрямованість, принаймні не обов'язково антропоцентричну, тобто гуманістичну.

Культура – це штучна реальність, яка виявляє свідомі зусилля людини, що залежні від змісту світоглядною позиції. А отже, розвиток культури не є запорукою розвитку саме гуманістичних ідеалів Нового часу, як вони склалися в європейській культурі і якими стверджується право людини на індивідуальне самовизначення та захист своєї гідності. Політична історія тоталітарних держав ХХ століття свідчить, що розбудова культури, навіть вагомі державні

преференції культурі, можуть не мати на меті загальні гуманістичні настанови. Прийняття у 1948 році «Загальної декларації прав людини» було свідченням того, що культурно-технологічний прогрес не є автоматичним вирішенням гуманітарних питань людства. Цей факт має бути врахований при розробці стратегій гуманітарного розвитку та культурної політики нашої держави.

Класичне гуманістичне мислення ґрунтується на розумінні людини як елементу соціуму – держави, нації, професійної спілки, яка є сутнісно сталою у своїх характеристиках в силу усталеності цих соціальних утворень. Тому здається безперечним, що розвиток людини так чи інакше безпосередньо зв'язаний з розвитком соціальної спільноти, до якої вона належить. За таких умов можна ставити знак рівняння між розвитком і добробутом особи та розвитком і добробутом держави, нації чи професійної корпорації. Безумовною визнається і спільність інтересів держави, нації і окремої людини.

Але очевидним є і те, що ХХІ століття розпочинається з політичного усвідомлення нового фактичного стану суспільства, в якому людина більш вільна в своєму соціальному самовизначенні, ніж будь-коли раніше. Якщо у традиційному суспільстві соціальний стан людини був досить жорстко заданий фактом її народження у певному соціокультурному оточенні, то у модерному суспільстві процес соціальної ідентифікації стає справою особистого вибору настільки, наскільки людина здатна усвідомити свою соціальну свободу та скористатися таким правом вибору власної соціальної долі. Сьогодні проблема гіпервибору постає не тільки в процесі споживання матеріальних благ, але і в процесі побудови власного життєвого стилю. В цій ситуації інакшим чином прочитуються такі поняття як «нація» і «держава» - людина протягом життя може обрати не тільки іншу країну проживання, але і іншу національну спільноту як фактор етнічного самовизначення.

Тому, перш ніж очікувати діалогічного спілкування з кожною окремою людиною, держава як політична цілісність має усвідомити свою роль у процесі соціальної комунікації та чітко означити свої позиції та пропозиції щодо окремої людини. Від сучасної демократичної держави в умовах суспільної

несталості та трансформаційних змін очікують пропозицію гарантування та захисту прав громадянина, які забезпечують психологічно комфортне перебування конкретної особи у державній цілісності. Таким чином потрібно усвідомити, що гуманітарна політика – це не рекомендації громадянину щодо його обов'язків перед державою, а рекомендації державі щодо способів задоволення гуманітарних інтересів і очікувань окремих громадян - прав на вільну самоідентифікацію за національними, ідеологічними, релігійними, професійними, естетичними та етичними ознаками. Власне, доступність права на вільне використання всіх маркерів соціальної ідентифікації і забезпечується сукупністю прав людини, стан дотримання котрих репрезентує показник розвитку гуманітарного клімату в державі.

При цьому потрібно пам'ятати, що саме по собі право на захист гідності, честі, право на рівний доступ до таких соціальних благ, як освіта, охорона здоров'я та пенсійне забезпечення, право на недискримінацію за гендерними, віковими, етнічними та релігійними ознаками може здійснюватися в різних культурних умовах. Тобто, конкретні виявлення повсякденного способу життя та традиційні для певних людських спільнот технології організації ціннісно забарвленої комунікації та діяльності, які ми називаємо культурою, не мають безпосереднього відношення до окресленого переліку прав людини. Окреслення кола прав людини як концентроване виявлення гуманістичного світогляду є здобутком європейського світогляду модерної доби, і дотримання цих прав не означає автоматичного нівелювання характерних ознак будь-якої культури – німецької, англійської, чеської, української чи російської. А отже, розвиток національної культури та гуманітарний розвиток держави не є тотожними поняттями. Культурні ознаки держави мають більш розгалужені характеристики, ніж наявність чи відсутність гуманітарних свобод. Культурна політика від імені держави відповідає за загальний суспільний зміст тих способів, якими забезпечуються права людини. Культурна політика – це забезпечення умов для розвитку та самовизначення при відкритому доступі до всієї повноти соціальних благ. Якщо відокремити питання гуманітарного

розвитку від питань розвитку культури, то загальна картина принципів державного управління стане більш коректною та зрозумілою.

Слід зазначити, що вся сукупність прав людини для українського суспільства не є питанням дискусійним, оскільки вони гарантовані Конституцією України. Проте щодо розуміння шляхів розвитку сучасної національної культури тривають дискусії і формуються програми її розвитку, які розраховані на певний час і можуть корегуватися. Поступ національної культури безумовно пов'язаний з гуманітарними питаннями розвитку держави, але гуманізм культури і гуманізм державної політики не одне й теж саме. Коли йдеться про гуманітарний розвиток нашої держави у процесі міжнародної співпраці, мається на увазі саме гуманістичність державної політики в її соціально-громадянських вимірах, що базується на інших характеристиках, ніж гуманістичність мистецької практики чи загальних суспільних настанов в сфері моралі, з якими, зазвичай, і асоціюється поняття культури у масовій свідомості.

ВИСНОВОК:

1. Поняття «гуманітарна політика» та «культурна політика» не є тотожними за змістом, що потрібно враховувати при формуванні державних стратегій гуманітарного та культурного розвитку.
2. Гуманітарна політика має бути спрямована на забезпечення всієї сукупності прав і свобод людини і громадянина
3. Культурна політика має бути спрямована на формування умов для розвитку особи з урахуванням глобальних процесів трансформації смислів і цінностей світової культури.

Розділ I

Державна політика в сфері гуманітарного розвитку

1.1. Гуманітарний розвиток: міжнародний та вітчизняний контекст

**Гуманізм як світоглядна
позиція державотворення**

Визнання розвитку гуманітарної сфери одним з провідних напрямків державного управління є виявленням актуального погляду на мету та завдання державно-управлінської діяльності. При цьому гуманітарний розвиток слід розуміти як забезпечення повноти прав і свобод громадян, які задекларовані Конституцією України та впливають з міжнародних зобов'язань держави в сфері гарантування всієї повноти можливостей для виявлення політичних та культурних уподобань людини.

Витоки політичної активності держави в гуманітарній сфері слід шукати в ідеології гуманізму, що у найбільш розвинутому вигляді сформувалася у соціально-філософських поглядах доби європейського Відродження.

Гуманізм (від лат. *humanitas* — людяність, лат. *humanus* — людський, лат. *homo* — людина) — це світогляд, який ґрунтується на визнанні людини вищою цінністю соціального та природного буття. Гуманізм є людиноцентричним поглядом на світоустрій, яким стверджується, що людина є центральним осередком всієї природної та соціальної реальності.

Філософська позиція гуманізму будується на переконанні, що саме людина має і здатність, і обов'язок визначати і смисл, і повсякденні форми свого існування. Гуманізм передбачає створення гуманного суспільства, моральною нормою котрого має стати визнання права людини на вільний особистісний розвиток, основою якого стає здатність її розуму до

вдосконалення та прогресу. Гуманне суспільство створює умови для всебічного розкриття здібностей людини, її самовдосконалення та підтримки гідності і честі.

Гуманізм – це філософська позиція, яка, на відмінну від будь-якого релігійного вчення про людину, центральною креативною силою суспільного та культурного буття визнає саме людину. Тому у сучасному світі гуманістична ідеологія є ідеологією, що об'єднує різні за культурними та релігійними традиціями країни на загальних засадах людяності та поваги до особистих прагнень і уподобань будь-якого члена суспільної громади.

Історично довгий розвиток гуманістичної ідеології сприяв створенню в європейській культурі особливого кола проблематики, яка пов'язана із визначенням ґрунтовних засад існування людини як істоти, що має певні привілеї серед всіх інших живих істот. І ці привілеї пов'язані з її особливим центральним місцем у всесвіті, завдяки чому вона має виключну цінність для цілісного існування світу. Так сформувалося сучасне поняття про права людини, які їй належать від народження невід'ємно і не залежать від її соціального чи майнового стану.

Основним ідеологічним стрижнем сучасних невід'ємних прав людини є право на життя, на захист якого має бути спрямована як діяльність держави в цілому, так і окремого її громадянина. Саме тому будь-яка подія, що загрожує життю людини чи створює несприятливі для життя умови, карається за державними законами найсуворішим чином.

***Конституція як основа
забезпечення
гуманістичних цінностей
держави***

Конституція України у світоглядному підґрунті має положення, які відображають потенційну загальну гуманістичну спрямованість всієї системи державного управління. В розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституція України упорядковує ціннісні очікування громадян і, одночасно, формує зміст гуманітарних вимоги до влади. В розділі I «Загальні

засади» зібрані найважливіші загальні соціальні цінності, що мають залишатися недоторканими при будь яких змінах політичної спрямованості влади в країні, зокрема в ст.3 чітко зазначено, що забезпечення прав і свобод людини є провідним обов'язком держави.

Першоджерело	Конституція України Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Ідеологічно виникнення сучасних держав не в останню чергу було пов'язано з проголошенням захисту прав її громадян вищою соціальною цінністю. Держава в межах своїх владних повноважень брала на себе зобов'язання забезпечувати права і свободи людей, які в свою чергу віддячували державі за її турботу громадянською лояльністю та виконанням громадянських зобов'язань перед нею. Таким чином укладався соціальний договір між державою і громадянином про взаємоповагу, в якому кожна із сторін могла сподіватися на допомогу у скрутний час.

Відтворюючи цей ідеологічний припис, сучасна держава, що проголошує гуманістичний світогляд своєю провідною політичною доктриною, вважає забезпечення та захист прав і свобод людини головною соціальною метою і першочерговим обов'язком державно-управлінської діяльності. Ці ідеї закріплюються в конституції – основному законі держави.

Першоджерело	Конституція України Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

В статті 1 Конституції України наголошується, що в нашій країні забезпечуються права людини на демократичне врядування, соціальну підтримку та законодавче визначення її свобод та обов'язків.

Правова держава – це держава, діяльність якої спрямована на забезпечення сталого функціонування норм права, які закріплені конституційно. Основним принципом правової держави є принцип верховенства права, приписи якого є єдиними як для пересічних громадян, так і для владних структур. Владні структури правової держави у своїй діяльності спираються виключно на письмово закріплені закони та судові рішення. При цьому слід пам'ятати, що в основу сучасної правової доктрини покладені ідеї гуманізму та невід'ємності права людини на життя зі всіма ознаками поваги до гідності особи та громадянина. В цьому сенсі всі громадяни є рівними перед законом.

Соціальна держава - це держава, політична система якої сприяє перерозподілу матеріальних благ в суспільстві, дотримуючись принципу соціальної справедливості заради досягнення кожним громадянином країни достойного рівня життя. Основним принципом соціальної держави є принцип зменшення соціально-економічного розшарування населення та надання допомоги тим, хто потребує додаткової соціальної опіки. Політика соціально спрямованої держави націлена на надання соціальних гарантій громадянам, що забезпечуються шляхом державного регулювання економіки та провадження відповідної податкової системи, яка сприяє перерозподілу суспільного багатства та ресурсів.

Відтворюючи цей ідеологічний припис, сучасна держава, що проголошує гуманістичний світогляд своєю провідною політичною доктриною, вважає забезпечення та захист прав і свобод людини головною соціальною метою і першочерговим обов'язком державно-управлінської діяльності.

Типологія прав людини і громадянина

Світова спільнота на сучасному етапі становлення уявлень про гуманістичні пріоритети орієнтується на **три типи прав людини**:

1. Громадянські та політичні права (наприклад, право на життя, свободу зібрань та свободу віросповідання);
2. Економічні, соціальні та культурні права (наприклад, право на труд, освіту та соціальне забезпечення);
3. «Солідарні» права (наприклад, право на мир, екологічну безпеку, на соціально-економічний та гуманітарний розвиток).

Типи прав людини

Громадянські та політичні права I покоління	Економічні, соціальні та культурні права II покоління	«Солідарні» права III покоління
• право на життя, • право на свободу зібрань • право на свободу віросповідання	• право на труд • право на освіту • право на соціальне забезпечення	• право на мир • право на екологічну безпеку • право на соціально-економічний розвиток

Відповідно до часу їх фіксації в якості світоглядних орієнтирів державного управління , ці права, називають правами «першого покоління», «другого покоління» і «третього покоління»

Права «першого покоління» - громадянські і політичні, з формулювання яких історично розпочинається становлення правового забезпечення суспільної гуманістичної ідеології.

Права «другого покоління» – економічні, соціальні та культурні, фіксація яких у 60-ті роки ХХ століття пов'язана з визнанням захисту соціальної справедливості обов'язком держави.

Права «третього покоління» - сутність їх полягає в усвідомленні консолідованої єдності людства, взаємозалежності в світовому масштабі різних соціальних груп та відповідальності за спільне майбутнє.

Концепція сталого розвитку як система гуманітарних цінностей

Гуманістична світоглядна позиція знайшла своє втілення в сучасній концепції сталого розвитку людства, яка була сформульована на основі досліджень, започаткованих ще у 70-их

роках ХХ століття на замовлення Римського клубу. Підсумком цих досліджень стала відома колективна праця провідних науковців «Межі зростання» (англ. - Limits to Growth), в якій було зроблено низку застережень щодо довгострокових наслідків збереження існуючих тенденцій в сферах глобальної демографії, використання природних ресурсів, забруднення довкілля та ліберально-ринкових методів ведення економічної діяльності в промисловості та сільському господарстві.

Визначення

Сталий розвиток ([англ. sustainable development](#)) –

це процес пролонгованих змін у цілісному (холічному) функціонуванні людства як глобальної спільноти, який орієнтується на одночасні узгоджені дії в галузях науково-технічного прогресу, використання природних ресурсів, розвитку особистості та способів побудови економічних відносин з метою забезпечення інституційних перетворень на користь збереження природного потенціалу та задоволення гуманітарних потреб людини.

Ціннісно спрямоване на сталий розвиток державне управління має трактувати поняття сталий розвиток не як фіксацію наявного рівня розвитку держави, а як позицію, що спонукає до пошуку гуманістично орієнтованих шляхів перетворень у трьох взаємопов'язаних сферах – економічній, соціально-культурній та екологічній.

Економічна складова сталого розвитку передбачає впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій і розрахунок капіталізації виробництва з урахуванням природних (природний капітал) та соціальних компонентів (людський капітал).

Соціально-культурна складова сталого розвитку спрямована на збереження розмаїття соціальних та культурних систем, в якому заохочується плюралізм розвитку особистості та активність участі у прийнятті рішень щодо справедливого розподілу суспільних благ та опрацюванні ціннісної мети їх створення.

Екологічна складова сталого розвитку має забезпечувати цілісність та безперешкодне функціонування біологічних та фізичних систем навколишнього середовища, в тому числі і штучно створеного середовища міських територій.

Державне управління в Україні послідовно долучається до впровадження у практику організації соціально-економічного розвитку сучасних цінностей глобального характеру. На межі ХХІ століття Організацією Об'єднаних Націй була прийнята «Декларація тисячоліття», в якій було зафіксовано бачення гуманітарної стратегії розвитку людства та основі цінностей гуманістичного суспільства сучасності і майбутнього.

Першоджерело	Декларація тисячоліття ООН Стаття 6. Ми вважаємо, що істотно важливим для міжнародних відносин у ХХІ столітті буде мати низка фундаментальних цінностей. До них відносяться: • Свобода. Чоловіки та жінки мають право жити та рости своїх дітей у гідних людини умовах, вільних від голоду і страху насильства, гноблення та несправедливості. Найкращою гарантією цих прав є демократична форма правління, що ґрунтується на широкій участі і волі народу. • Рівність. Жодна людина і жодна країна не мають бути позбавленні можливості користатися балагами розвитку. Має бути гарантована рівність прав і можливостей жінок і чоловіків. • Солідарність. Глобальні проблеми мають вирішуватися при справедливому розподілі витрат (издержек) і бремені у відповідності з фундаментальними принципами рівності і соціальної справедливості. Ті, хто страждають чи знаходяться в найменш сприятливому стані, заслуговують на допомогу з боку тих, хто знаходиться в найбільш сприятливому становищі.

- **Терпимість.** За всієї різноманітності віросповідань, культур та мов люди мають поважати одна одну. Різниця в рамках спільноти і між суспільнотами не повинні ні страшити, ні бути приводом для переслідувань, а мають підтримуватися в якості найціннішої спадщини людства. Слід активно заохочувати культуру миру та діалог між всіма цивілізаціями.
- **Повага до природи.** В основу охорони і раціонального використання всіх живих організмів і природних ресурсів має бути покладена обачливість у відповідності з постулатами сталого розвитку. Тільки у такий спосіб можна зберегти для наших нащадків ті великі скарби, що даровані нам природою. Теперішні несталі моделі виробництва та споживання мають бути змінені в інтересах нашого майбутнього добробуту та благополуччя наших нащадків.
- **Солідарний обов'язок.** Обов'язок з управління глобальним економічним та соціальним розвитком, а також усунення загроз міжнародному миру та безпеці має бути розділений між народами світу і здійснюватися на багатосторонній основі. Центральну роль в цьому має відігравати Організація Об'єднаних Націй як найбільш універсальна та найбільш представницька організація в світі.

***Гуманістичні орієнтири
внутрішньої і зовнішньої
політики держави***

До виконання стратегічних завдань «Декларації тисячоліття» та «Цілей розвитку Тисячоліття» Україна приєдналася при підтримці Програми розвитку ООН (ПРООН). У 2000 році Україна підписала Декларацію тисячоліття, а у 2003 році, з урахуванням специфіки національного розвитку, адаптувала «Цілі розвитку Тисячоліття» до реальних потреб соціально-економічного розвитку держави.

У березні 2011 року Система ООН в Україні та уряд України підписали «Рамкову програму партнерства Уряд України –ООН», на основі якої був розроблений «План розвитку на 2012-2016 роки». В преамбулі до «Рамкової програми партнерства Уряд України –ООН на 2012 -2016 роки» зазначається:

«Україна є стороною всіх основних конвенцій ООН та більшості інших багатосторонніх документів у сфері прав людини, і міжнародне право у цій сфері є невід’ємною частиною її законодавства. Україна регулярно звітує конвенційним органам ООН про забезпечення прав людини та оголосила відкрите запрошення спеціальним процедурам Ради ООН з прав людини до здійснення візитів в країну. Україна успішно пройшла процедуру Універсального періодичного огляду Ради ООН прав людини у 2008 році. Кожен наступний Уряд України вважає виконання її міжнародних зобов’язань і дотримання міжнародного права своїм найголовнішим пріоритетом...»

Першоджерело	Зкон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» Стаття 2. Основні принципи внутрішньої і зовнішньої політики 1. Засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

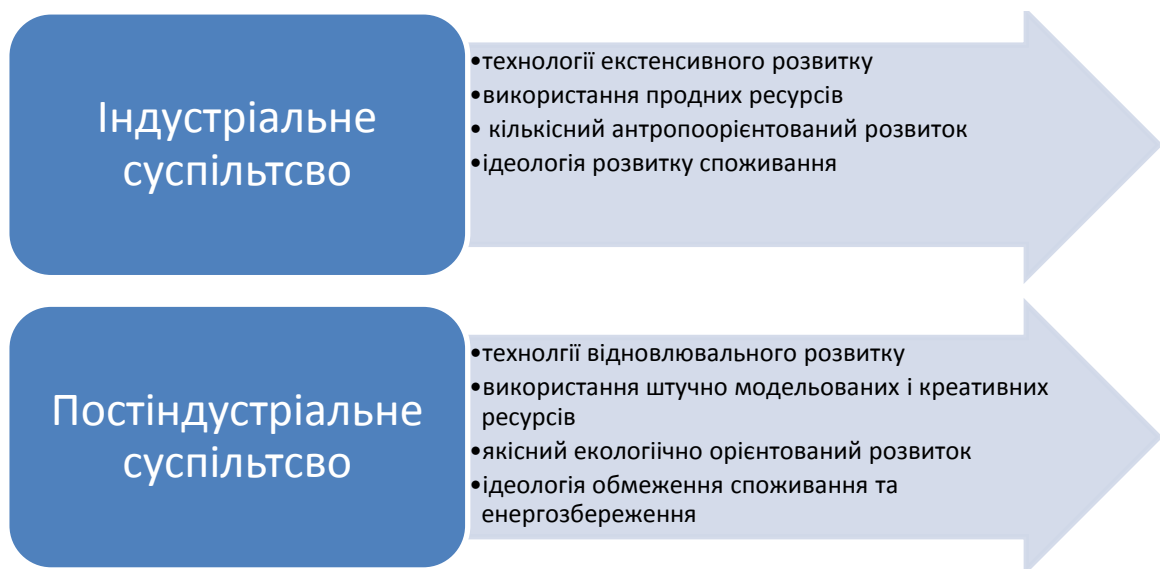
Таким чином, очевидно, що сучасна політична доктрина державного управління в Україні світоглядно орієнтована на послідовне впровадження гуманістичних цінностей в суспільне життя своїх громадян. Ця політична позиція базується на визнанні цінностних пріоритетів гуманітарного розвитку як захисту всієї повноти прав людини та забезпеченні умов для сталого розвитку України як елемента світової співдружності країн.

1.2. Гуманізація системи державного управління

<i>Сучасні аспекти орієнтації управління</i>	<i>соціокультурні гуманістичної державного</i>

Системна соціально-економічна криза, з якою стикнувся світ в останні роки, підштовхує до опрацювання нових методів організації управлінської діяльності як в масштабі окремої держави, так і на рівні міждержавних метаутворень. Процес осмислення цілей, методів та бажаних результатів державно-управлінської діяльності все чіткіше набуває ознак модернізації, що виявляється у поступовому намаганні відійти від матриць мислення класичної модерної доби європейської культури та прийняти у практику управлінської діяльності нові орієнтири постмодерної світоглядної орієнтації. Основною відмінною рисою нової світоглядної орієнтації державного управління буде його гуманізація, яка виявлятиметься у сталому переході на визначення ефективності управлінської діяльності у якісно-кількісному відображенні.

Гуманістичні світоглядні орієнтації державного управління

При обговоренні сучасних потреб оновлення системи державного управління в Україні, не слід забувати, що система, яка є світоглядною

реальністю діяльності органів державної влади і на теперішній час, інтегрально утворювалась за певних культурних настанов європейської доби модерну (XIV-XIXст.). Класичні уявлення про ефективність управління склалися як система уявлень про виключну роль раціональних важелів впливу на свідомість людини та процес формування її життєвих цілей, в тому числі і цілей державної розбудови. В повсякденному практичному плані раціональність мислення передбачає прагнення вигоди, причому вигода ця має бути представлена у кількісних показниках екстенсивного характеру. Отже, раціональною вважалася діяльність, при якій чогось ставало у розумної людини більше у і це збільшення можна представити у метричних одиницях – кілограмах, метрах, літрах, ватах та т.ін. Існуюче засилля виміру успішності управлінської діяльності у відсотках та буквальних цифрових показниках приросту є виявленням цієї класичної модерної тенденції раціоналізації діяльності людини. Спрямованість на кількісні виміри сприймалася як спрямованість на розумне врядування.

Але така ситуація в загальній організації управлінської діяльності поступово, але неупинно, входить у протиріччя з реальністю розвитку суспільних процесів. Особливо це стає очевидним при намаганні орієнтуватися на постіндустріальні форми економіки, в яких ідеям, знанням і способам комунікації відводиться провідна роль. Вже сьогодні сутнісно входять у протиріччя існуюча система планування і звітності та система реального життєзабезпечення і організації соціальної співпраці громадян країни. Реальне здійснення модернізації професійної стратифікації та трансформації економічної сфери українського суспільства у існуючому стандартному алгоритмі обліку ефективності може виявлятися як деструкція соціально-економічних процесів, оскільки показники обрахунку результатів державно-управлінської діяльності, що задані загальноприйнятими зразками форм звітності, не будуть демонструвати зростання у звичних соціально-економічних напрямках і сферах. Проте це можна трактувати не стільки як кризу економіки держави, скільки як кризу принципів державно-управлінської діяльності.

*Гуманітарна
ефективність
державного
управління*

Стиль виключно кількісного мислення у процесі державного управління є спадком від характерної для доби індустріального суспільства впевненості у прямому зв'язку між якістю життя людини та кількісними показниками зростання її добробуту. Саме така культурна настанова закріплена у відомій фразі «якщо ти такий розумний, то покажи, який ти багатий». Між тим, сучасне бачення взаємозв'язку людини та оточуючого середовища ставить під сумнів розумність самого такого способу сполучення розуму та речового багатства, оскільки розумний сьогодні має усвідомити обмеженість ресурсів та власну залежність від унормування ресурсних витрат природного походження. Але, якщо на особистому рівні таке усвідомлення відбувається як формування нової інвайронментальної етики організації життя, то на рівні державного управління зміна етичних ідеологем продовжує гальмуватися тими стильовими стандартами організації державного управлінського мислення, які орієнтовані виключно на кількісні виміри.

Одним з вагомих важелів оновлення якості життя суспільства може бути оновлення стилю мислення державних службовців та переорієнтація вимог до ефективності їх діяльності з матеріально орієнтованих кількісних показників на врахування якісних факторів життя суспільства. Визнання взаємопов'язаності економічних (кількісних) та соціальних (якісних) процесів передбачає і наступний крок – **визнання гуманітарної складової фундаментальним критерієм визначення ефективності діяльності державної влади.**

Виникнення питання про гуманізацію державно-управлінської діяльності є результатом розвитку гуманітарної сфери знання протягом ХХ століття. Актуальним підсумком досліджень в цій галузі стала нова світоглядна парадигма, в якій людина розуміється не як засіб впровадження планів екстенсивного розвитку, а як емоційний центр штучного світу, який ми називаємо культурою. У культурі індустріальної доби перед людиною поставало питання постійного

доказу своєї дієздатності шляхом екстериторіального розширення зони самоствердження – опанування нових територій, будівництво нових споруд тощо. В постіндустріальному світі людина наближається до розуміння своєї залежності від оточуючого середовища, до розуміння змісту обмежень власної споживацької ресурсної експансії. Гуманітарні знання підвели базу під відокремлення емоційно-психологічного комфорту від факту володіння речами і предметами. Емоційно-психологічна складова існування людини передбачає упорядкування світу як світу для розкриття природних можливостей її свідомості. Екстенсивні досягнення репрезентуються у кількості речей, досягнення розвитку людського потенціалу - в стилі життя, в орієнтації на людиномірну комунікацію та ергономіку життєвого простору. При цьому слід враховувати, що в гуманітарному сенсі якісні показники завжди будуть мати емоційно-оціночне забарвлення.

***Гуманітарна експертиза
в державному управлінні***

Нсучасному етапі ідеологічно державне управління в Україні спирається на визнання первинності економічних маркерів зростання як показників суспільного добробуту, але при цьому не враховується можливість перегляду відношення до людських потреб, тобто не передбачається управління гуманітарною складовою визначення норм достатності і якості забезпечення життя суспільства. Для подолання цієї дистанції між економічними плануванням прогресу і гуманітарним самовідчуттям громадян країни слід ввести регулярну практику гуманітарної експертизи державно-управлінських рішень.

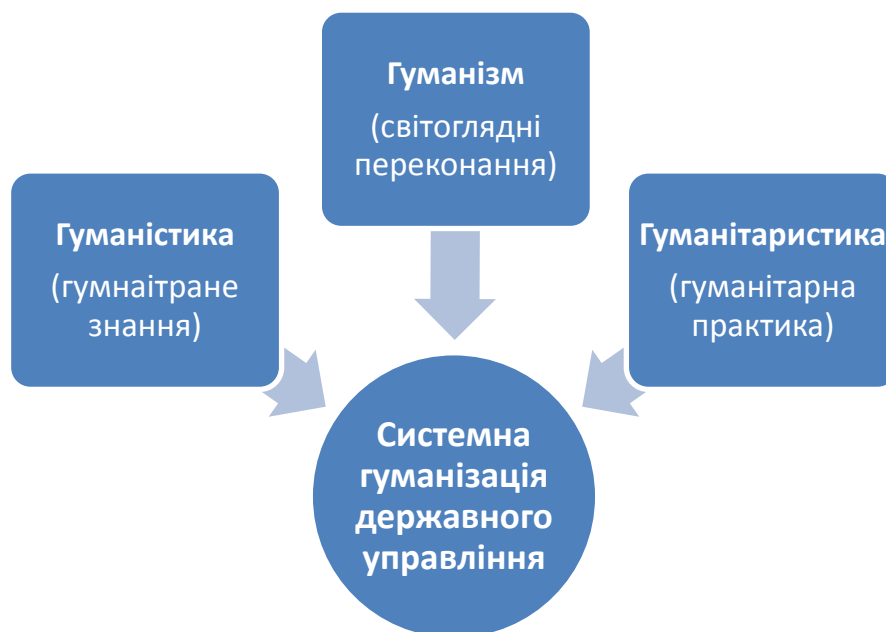
Гуманітарна експертиза – це оцінка соціально-психологічних наслідків та зрушень, які можуть виникнути в результаті реалізації проектів в сфері державного управління. Гуманітарна експертиза має надати прогнози щодо стану суспільної стабільності в морально-правовому, освітньо-професійному, екологічному, етнонаціональному, міжконфесійному та естетичному аспектах. А отже, державно-управлінські стратегії можуть бути гуманітарно доцільними та гуманітарно недоцільними. При цьому рівень гуманітарної доцільності може не збігатися з рівнем зростання показників ВВП на душу населення. Самі по

собі кількісні показники бюджетних планів різних рівнів нічого не говорять про гуманітарні характеристики таких планів.

Експертиза гуманітарних виявлень державно-управлінських рішень може стати основою загальної гуманізації системи державного управління, що буде простежуватися як зростання соціальної адекватності управлінської діяльності. Основним критерієм гуманітарної модернізації державного управління буде забезпечення сталої системи запобігання соціальним конфліктам та практики налагодженого діалогу «влада-суспільство».

**Гуманістичний
світогляд та
гуманітарна практика**

На теперішній час простежується стійка тенденція розмежування в щодо сфери державного управління двох взаємопов'язаних понять та явищ. Йдеться про гуманістику, як зону розвитку гуманістичної рефлексії в тому числі і в сфері державного управління, та гуманітаристику, як зону гуманістичної практики, що віддзеркалює наявний процес трансформації уявлень про гуманізм в цілому та гуманістичні цілі буття соціуму.

Класична гуманістика, що формується у добу Відродження, стверджувала право людини на виявлення власного внутрішнього світу і спонукала до

пошуку соціологічних та психологічних закономірностей її буття. Найбільш виразним узагальнюючим терміном класичної наукової гуманістики є термін «гуманітарне знання», що передбачає наявність відповідних гуманітарних наук, до кола котрих входять філософія, філологія, історія, мистецтвознавство тощо. Типові гуманітарні науки в тій чи іншій мірі послуговуються соціальними та психологічними дослідницькими розвідками і є, до певної міри, латентною психологією та соціологією.

Гуманістичні настанови сприяли появі антропоцентричного світогляду, який ми називаємо гуманістичним. Саме гуманістичне світобачення знайшло своє втілення в гарантованих Конституцією України свободах і правах людини, у принципах і пріоритетах державної політики в різних сферах. Але на сьогодні поряд з традиційними, «світлими» за смыслом словосполученнями, що подарувала нам європейська гуманістична ідеологія, наприклад, «гуманістичні цінності», «гуманістичні ідеали», «гуманістична мораль», сучасна політична лексика збагачується протилежними за змістом поняттями – «гуманітарна інтервенція», «гуманітарна війна», «гуманітарна катастрофа», що також є спорідненими з поняттям «гуманізм». З кола гуманістики вийшли і, певною мірою, технологічні, інструментальні поняття такі, як – «гуманітарні технології», «гуманітарна допомога», «гуманітарна експертиза», «гуманітарна місія», що вживаються зараз поряд із звичними нейтральними словосполученнями – «гуманітарна освіта», «гуманітарні дослідження», «гуманітарні науки», або поряд з такими, що визначають окрему галузь соціальної практики – «гуманітарне право».

Розгалуженість гуманістичних прагнень у сучасному суспільстві породжує проблему «гуманістики» та «гуманітаристики» у практиці державного управління в Україні. **«Гуманістика» трактується як система знань і принципів**, що є результатом впливу гуманітарних наук на загальні концептуальні основи державного управління, а **«гуманітаристика» - як система суспільних практик**, яка втілюється у конкретних організаційних формах здійснення гуманітарних ідеалів. Якщо основні засади гуманістики

репрезентовані в намірах державної влади захистити, розвинути або створити умови, які сприятимуть розвитку науки, мистецтва, освіти тощо, то гуманітарно спрямована соціальна активність тільки набуває свого чіткого наукового окреслення та організаційної інституалізації в системі державного управління. Загальний процес гуманізації системи державного управління буде впливати на процеси гуманітарного розвитку в державі, які слід розуміти як процеси розвитку людського потенціалу.

Діяльність державних органів влади в сфері гуманітарного розвитку, втілюючи гуманістичні принципи, має бути зосереджена на формуванні загального світоглядного клімату, який базуватиметься на визнанні цінності і недоторканості права кожної людини на гуманітарний розвиток. Саме світоглядна позиція державної політики в гуманітарній сфері є визначальною в процесі формування гуманітарних цілей розвитку держави.

<i>Гуманітарна діяльність та гуманітарний розвиток</i>

Гуманітарна діяльність - це діяльність з надання гуманітарної допомоги в кризових ситуаціях, які виникають під час природних та техногенних катастроф, масових заворушень, воєнних конфліктів, масових міграцій з політичних мотивів. Вперше координована гуманітарна діяльність була використана в міжнародній практиці під час Другої світової війни. В сучасному світі головним джерелом екстреної гуманітарної допомоги є Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка забезпечує взаємодію гуманітарних співтовариств та керівництва держав з надання захисту населенню, що постраждало в надзвичайній ситуації.

Міжнародна гуманітарна діяльність сьогодні здійснюється з опорою на достатньо розвинене коло документів концептуального характеру, якими забезпечується організаційна та правова основа гуманітарної політики тих держав, які беруть на себе обов'язки дотримуватися у внутрішньополітичному врядуванні основних положень цих документів. Такими документами є:

- Конвенція про заборону всіх форм дискримінації
- Конвенція про заборону тортур та інших жорстоких або принижуючих дій щодо людини
- Конвенція про захист від насильницького викрадення людини
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок
- Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації
- Конвенція про захист прав трудових мігрантів та членів їх сімей
- Конвенція про права дитини
- Конвенція про права інвалідів
- Конвенція про свободу вираження думок, свободу зібрань та об'єднань
- Конвенція про свободу думки, совісті та релігії
- Конвенція про економічні та соціальні права людини
- Конвенція про заборону торгівлі людьми (заборону рабства)
- Конвенція про забезпечення права на життя
- Конвенція про ліквідацію голоду та недоїдання
- Конвенція про запобігання жебрацтву
- Конвенція про права біженців
- Конвенція про права вимушених переселенців
- Конвенція про забезпечення права на індивідуальні жалоби

Обов'язком держави є гарантувати гуманітарні права своїх громадян для забезпечення соціальної стабільності в межах територіальних границь країни. При цьому концептуальні принципи гуманітарного розвитку, що визначають гуманітарну політику держави, мають відповідати умовам участі у діяльності таких міжнародних організацій як ООН. З огляду на це, мета гуманітарного розвитку в міжнародній практиці «... полягає в тому, щоб захистити життя, права та гідність окремої людини під час та після кризових ситуацій, які можуть виникати внаслідок військових конфліктів, громадянських заворушень або стихійного лиха». Очевидно, що попередження ситуацій, які мають ознаки

гуманітарної нестабільності, є, власне, смислом гуманітарного розвитку держави.

Виходячи з міжнародної практики трактування гуманітарного розвитку, серед завдань гуманітарного гатунку для державного управління можна визначити наступні:

- Забезпечення захисту населення під час епідемій та стихійного лиха;
- Забезпечення гендерної рівності в економічному та політичному просторі держави;
- Забезпечення прав громадян на етнічне та релігійне самовизначення;
- Забезпечення унеможливлення всіх форм рабства;
- Забезпечення захисту від тортур, приниження гідності та жорстокого поводження;
- Забезпечення права на екологічну безпеку;
- Забезпечення демократичності врядування та рівності всіх перед законом;
- Забезпечення прав інвалідів, ветеранів та учасників військових операцій
- Забезпечення захисту від тероризму та насилля.

Гуманітарний конфлікт - це будь-яке протистояння, що виникає на підставі неспроможності знайти порозуміння у трактуванні змісту та способів забезпечення основних прав людини. Частіше за все гуманітарний конфлікт виникає з приводу порушення прав людини на:

1. Етнічну та конфесійну самоідентифікацію;
2. Свободу слова та зібрань;
3. Участь в демократичному врядуванні.

Наслідком гуманітарного конфлікту може стати гуманітарна катастрофа, одною з форм якої є винищення населення країни за расовою чи етнічною ознакою – геноцид. Гуманітарний конфлікт на ідейно-політичному підґрунті може привести до переслідування політичних супротивників аж до їх фізичного знищення. Одним з виявлень гуманітарної катастрофи політичного характеру є громадянська війна.

Гуманітарна катастрофа – це ситуація, що спровокована воєнними діями, природними катаклізмами чи економічними санкціями проти певної держави, які супроводжуються людськими жертвами серед мирного населення. Загрози життю людини можуть виникнути внаслідок нестачі води, їжі, недоступності медичної допомоги та розповсюдження епідемій. Для запобігання гуманітарній катастрофі при виникненні військових конфліктів та природних катаклізмів державна влада, міжнародні благодійницькі організації, а також міжнародне політичне співтовариство приймають низку невідкладних заходів: евакуація населення, організація медичної допомоги, доставка медикаментів, харчів, питної води.

1.3. Законодавчі гарантії гуманітарних основ розвитку держави

*Правова система
гуманітарних інтересів
людини*

Загальні зобов'язання України в сфері гуманітарного розвитку спираються на сучасні гуманістичні ідеали, що закріплені в Конституції України (розділ II). При формуванні розділу «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» була використана вся сукупність прав, яка визнається гуманітарною основою розвитку держави в міжнародній практиці. Ці права поділяються на чотири сфери, що охоплюють все поле гуманітарних інтересів сучасної людини:

- Особисті права
- Політичні права
- Соціально-економічні права
- Культурні права

Особисті права людини – це сукупність прав, що вважаються природними, наданими від народження та невід'ємними для кожної людини, незалежно від громадянства, статі, віку, раси, етнічної чи релігійної приналежності. Хоча ці права зазвичай називають громадянськими, вони не є

результатом приналежності особи до державного громадянства і не спираються на цей статус людини. Особисті права є основою захисту життя, гідності та свободи людини. До особистих прав відносять:

- 1) право на життя,
- 2) право на свободу та особисту недоторканість;
- 3) право на гідність особистості;
- 4) право на недоторканість особистого життя;
- 5) право на недоторканість помешкання;
- 6) право на самозахист;
- 7) право на національну та культурну само ідентифікацію;
- 8) право на свободу совісті та думки;
- 9) право на свободу пересування та обрання місця проживання;
- 10) право на свободу обрання мови спілкування;
- 11) право на судовий захист;
- 12) право на релігійне самовизначення;
- 13) право на ім'я.

Політичні права людини - це сукупність прав людини, яка пов'язана з державним громадянством і визначає умови участі у суспільному та політичному житті країни. Політичні права людини безпосередньо впливають з законодавчо встановленого громадянства, на відміну від особистих, соціальних та економічних прав. До політичних прав відносяться:

- 1) право на свободу слова;
- 2) право на свободу доступу до інформації;
- 3) право на свободу звернень до державних органів влади та органів місцевого самоврядування;
- 4) право на свободу об'єднань та союзів;
- 5) право на свободу зібрань;
- 6) право на участь в управлінні справами держави та рівний доступ до державної служби;
- 7) право на громадянство;

- 8) право бути обраним та обирати до державних органів влади;
- 9) право на участь у веденні правосуддя;
- 10) право на свободу опору проти пригнічення.

Соціально-економічні права людини - це сукупність прав, яка визначає систему гарантій захисту гідності та свободи вибору особистості при реалізації соціальних та економічних потреб її життєзабезпечення. Соціально-економічні права впливають з визнання природної участі людини у соціальних та економічних процесах держави. До таких прав відносять:

- 1) право на свободу підприємництва;
- 2) право на приватну власність;
- 3) право на труд та вільний вибір сфери трудової діяльності;
- 4) право на охорону сім'ї, материнства та батьківства;
- 5) право на соціальне забезпечення;
- 6) право на житло;
- 7) право на охорону здоров'я;
- 8) право на безпечне природне середовище;
- 9) право на справедливе оподаткування;
- 10) право на гідні умови праці та справедливе винагородження за труд.

Культурні права людини - це комплекс прав та свобод людини, що гарантуються конституцією або законодавчими актами та забезпечують можливість самореалізації людини в сфері культурного життя. До культурних прав відносяться:

- 1) право на освіту;
- 2) право на свободу викладання (академічна свобода); 3) право на свободу творчості;
- 4) право на участь у культурному житті та використання культурної інфраструктури;
- 5) право на доступ до культурних цінностей та інформації.

**Міжнародні правові
основи гуманітарного
розвитку**

Джерелом гуманістичних підвалин Конституції України є міжнародні акти, які формують сучасне світоглядне підґрунтя гуманітарного розвитку, а саме:

- «Загальна декларація прав людини»,
- «Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права»,
- «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права».
- Факультативні протоколи до «Міжнародного пакту про громадянські та політичні права»

Всі ті 4 документи у практиці міжнародної комунікації в гуманітарній сфері об'єднуються під загальною назвою «Міжнародний білль про права людини». П'ятий документ – «Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» - також прийнято включати до «Міжнародного біллю про права людини», але він скоріше є конкретизацією тлумачення основних його положень і не входить до загальноприйнятого переліку з чотирьох основних документів. «Міжнародний білль про права людини» прийняла Генеральна Асамблея ООН в 1966 році.

Україна ратифікувала «Міжнародний білль про права людини» як повноправний самостійний член ООН, яким було визнано Українську РСР (в складі СРСР – Союзу Радянських Соціалістичних Республік) ще у 1973 році, і таким чином прийняла на себе відповідні гуманітарні зобов'язання, визнаючи верховенство міжнародно-правових актів над внутрішнім законодавством. Незлаєжна Україна в 1991 році виступила правоприємницею міжнародно-правових зобов'язань УРСР і таким чином визнала, що «Міжнародний білль про права людини» надає можливість громадянину, чий політичні чи громадянські права порушені, звернутися за захистом безпосередньо до Комітету з прав людини ООН, якщо він пройшов всі стадії судового розгляду свого позову, визначені національним законодавством. У разі, якщо певне право людини не знайшло відображення у конституції певної держави, воно за нею визнається на основі міжнародних актів.

Безпосереднім історичним підґрунтям сучасних гуманітарних процесів стала **«Загальна декларація прав людини»**, яка була прийнята рішенням Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року. Сьогодні цей день відзначається як Міжнародний день прав людини. «Загальна декларація прав людини» стала гуманітарним підсумком Другої світової війни, подіями якої було кинуте виклик основним гуманістичним ідеалам людства та поставлено під сумнів цінність життя окремої людини як незалежної та самодостатньої особистості. «Загальна декларація прав людини» має 30 статей, що в найбільш узагальненій формі формулюють невід'ємні права людини на життя, та принципи побудови недискримінаційної соціальної системи.

Загальна декларація прав людини - рекомендований для всіх країн-членів ООН документ, що є першим глобальним визначенням прав, якими володіють всі люди, незалежно від расових, релігійних та гендерних ознак. Хоча «Загальна декларація прав людини» має суто рекомендаційний характер, на її основі були прийняті два документи, що є обов'язковими для учасників договору ООН:

- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

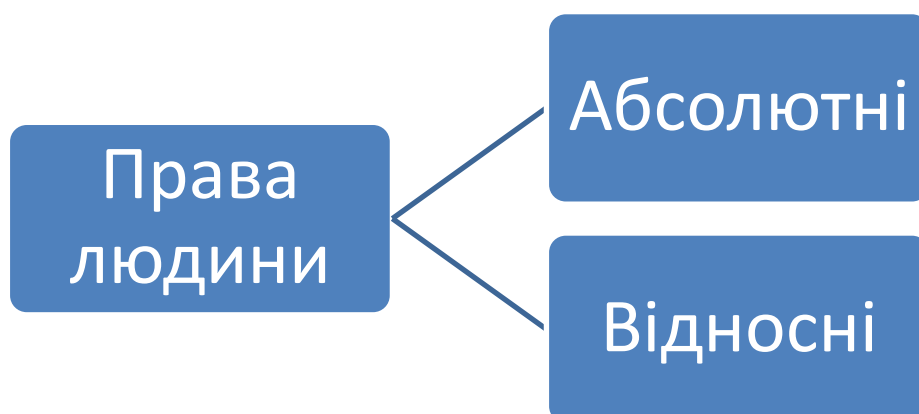
Окремі положення Декларації, такі як заборона рабства та тортур є обов'язковою імперативною нормою для всіх держав, що ратифікували Декларацію.

«Загальна декларація прав людини» є основою формування конституційних прав і свобод людини та громадянина, що закріплюються у конституціях різних держав. Основні положення Декларації стали підґрунтям II розділу Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини та громадянина». Права людини фіксують положення особи відносно держави, її можливості в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах.

Права людини розділяються на:

1) абсолютні, які не можуть бути обмежені чи призупинені за жодних обставин;

2) відносні, які можуть бути обмежені чи призупинені у випадку введення надзвичайного чи воєнного стану.

*Конституційне
забезпечення прав
людини в Україні*

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року і в Зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 року зазначалося, що Україна як суверенна держава бажає посісти гідне місце серед демократичних, правових країн світу і ставить собі за мету всебічно забезпечити права і свободи людини і громадянина на рівні загальновизнаних міжнародних принципів, норм і стандартів.

Першими законодавчими актами незалежна Україна продемонструвала готовність виконувати свої гуманітарні зобов'язання. Основні політичні, громадянські, соціальні та економічні права були закріплені у Законах України «Про власність», «Про підприємництво», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про громадянство України», «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», «Про скасування кримінального покарання у вигляді вигнання», «Про правовий статус іноземців», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про зайнятість населення», «Про основи соціального захисту інвалідів», «Про допомогу держави сім'ям з дітьми».

У листопаді 1995 року Україна була прийнята у члени Ради Європи, приєдналась до багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод людини і взяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їх норм у національне законодавство. Підтвердженням сталості гуманітарного розвитку держави стала Конституція України, що була прийнята у наступному 1996 році. Суттєві зрушення у формулюванні прав та свобод людини і громадянина, які були закріплені в новій Конституції, свідчили про незворотнє бажання долучитися до світових гуманітарних стандартів, що іноді порівнюють з «гуманітарною революцією» на загальнодержавному рівні.

Чинна Конституція України імплементувала всі основні положення міжнародно-правових актів з прав людини, що є культурним надбанням людства у гуманітарній сфері. Конституція України визначила систему прав і свобод у всіх основних сферах - громадянській, політичній, економічній, соціальній і культурній. В Конституції чітко гарантовані наступні права, зафіксовані у «Загальній декларації прав людини»:

- право на життя (ст.27),
- право на інформацію (ст.34),
- право приватної власності (ст.41),
- право на підприємницьку діяльність (ст.42),
- право на страйк (ст.44),
- право на достатній життєвий рівень (ст.48),
- право на свободу пересування, вільного вибору місця проживання, право вільно залишати територію України і повертатися в Україну (ст.33).

Норми Конституції України є нормами прямої дії, і суди, як і інші державні органи, в процесі здійснення захисту прав і свобод людини зобов'язані забезпечити цю конституційну вимогу. Відповідно до Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки, а закріплені в чинних міжнародних договорах стандарти прав і свобод людини мають бути доведені до відома широких верств населення. При цьому слід зазначити, що в

Конституції України закріплено важливий принцип, згідно з яким встановлені в ній права і свободи людини і громадянина не є вичерпними і можуть бути доповнені в процесі подальшої ратифікації Україною міжнародних актів щодо прав і свобод людини.

Загалом на теперішній час існує 173 документи Ради Європи, що стосуються прав і свобод людини, серед яких конвенції, угоди, кодекси, протоколи. Попри те, що низку конвенцій з прав людини протягом останніх років додатково ратифіковано Україною у національне законодавство імplementовані не всі їх положення та вимоги. У першій щорічній доповіді омбудсману, яка була представлена Верховній Раді у 1999 році, зокрема, зазначалося, що «Україна приєдналася лише до 32 з них та підписала ще 10... З групи 12 конвенцій про захист прав людини Україна приєдналась лише до 9; з групи п'яти конвенцій щодо запобігання нелюдському чи такому, що принижує людську гідність, поводженню або покаранню – до двох; з групи конвенцій *Європейської соціальної хартії* – до жодної з п'яти (*підписані – дві*); з групи конвенцій з соціальних питань – до жодної з 15-ти; з групи конвенцій щодо охорони здоров'я – до жодної з 18-ти; з групи конвенцій з питань освіти, культури і спорту – до однієї з 14-ти (*підписана 1*); з групи конвенцій з кримінального права – до 9 з 22-х (*підписана 1*), з групи конвенцій з загального права та захисту інформації – до двох з 8; з групи конвенцій з біоетики – до жодної з двох».

Процес інтегрування України у європейське співтовариство, передусім, визначатиметься успішністю імplementування у вітчизняне законодавство основних вимог щодо дотримання прав людини у сфері судочинства, економічних свобод, соціальних гарантій та екологічної безпеки. **На теперішній час гуманітарні зобов'язання держави закріплені у Законах України про ратифікацію наступних міжнародних документів:**

- Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування»

- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин»
- Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню»
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»
- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату»
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай)»
- Закон України «Про ратифікацію Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі»
- Закон України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії»
- Закон України «Про ратифікацію Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах»
- Закон України « Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність»
- Закон України « Про ратифікацію Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей»
- Закон України « Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей»
- Закон України « Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство»
- Закон України « Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)»

- Закон України «Про ратифікацію конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї»
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці №176 1995 року про безпеку та гігієну праці в шахтах»
- Закон України «Про ратифікацію конвенції Міжнародної організації праці №155 1981 року про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище»
- Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)»

1.4. Система гарантування та захисту прав людини

<i>Державно-управлінські механізми гарантування прав людини</i>

В Конституції України передбачена система державно-управлінських та організаційних механізмів гарантування прав і свобод. Основним гарантом виконання гуманітарних зобов'язань держави є Президент України. Вагому роль у дотриманні прав і свобод громадян України відіграють також Верховна Рада, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, суди, прокуратура та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

У Конституції України закріплюється право звертатися за захистом своїх прав до **Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини** (ст.55) і визначається, що через нього здійснюється парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина (ст.101). Статус, функції та компетенції Уповноваженого з прав людини закріплені у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», який було прийнято у грудні 1997 року. Цей закон став логічним продовженням

ратифікації Україною «Конвенції про захист прав і основних свобод людини» 1950 року, що забезпечило громадянам України право звертатися до Європейського суду з прав людини.

Можливість відстоювати свої права в Комітеті ООН з прав людини українці набули ще у 1990 році, коли Україна (УРСР) ще як республіка СРСР приєдналася до Факультативного протоколу «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» 1966 року. Протягом 90-тих років минулого століття Україна долучилася до наступних конвенцій ООН і взяла на себе зобов'язання надавати відповідним міжнародним органам моніторингу звіти про дотримання прав і свобод, передбачених цими конвенціями.

Конвенції ООН

- Конвенція про права людини при здійсненні правосуддя (1971 року),
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 року),
- Конвенція про права дитини (1989 року),
- Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (1984 року).
- Конвенція про права інвалідів (2006 року)

Також ще за часів Радянського Союзу Україна приєдналася до «Декларації про право на розвиток» 1986 року, в якій зосередженні основні положення щодо зобов'язань держави при забезпеченні всієї повноти прав людини цього типу.

Першоджерело	Декларація про право на розвиток Стаття 1 1. Право на развитие является неотъемлемым правом человека, в силу которого каждый человек и все народы имеют право участвовать в таком экономическом, социальном, культурном и политическом развитии, при котором могут быть полностью осуществлены все права человека и основные свободы, а также содействовать ему и пользоваться его благами. 2. Право человека на развитие предполагает также осуществление в полной мере права народов на самоопределение,

которое включает согласно соответствующим положениям обоих Международных пактов о правах человека, осуществление их неотъемлемого права на полный суверенитет над всеми своими природными богатствами и ресурсами.

Статья 2

1. Человек является основным субъектом процесса развития и должен быть активным участником и бенефициарием права на развитие.
2. Все люди несут ответственность за развитие в индивидуальном и коллективном плане с учетом необходимости полного уважения прав человека и основных свобод, а также своих обязанностей перед обществом, которое только и может обеспечить свободное и полное развитие человеческой личности, и поэтому они должны поощрять и защищать соответствующий политический, социальный и экономический порядок, необходимый для развития.
3. Государства имеют право и обязанность определять соответствующую национальную политику развития, направленную на постоянное повышение благосостояния всего населения и всех отдельных лиц на основе их активного, свободного и конструктивного участия в развитии и в справедливом распределении создаваемых в ходе его благ.

Статья 3

1. Государства несут основную ответственность за создание национальных и международных условий, благоприятных для осуществления права на развитие.
2. Осуществление права на развитие требует полного уважения принципов международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций
3. Государства должны сотрудничать друг с другом в обеспечении развития и устранении препятствий на его пути. Государства должны осуществлять свои права и обязанности таким образом, чтобы содействовать установлению нового международного экономического порядка, основанного на суверенном равенстве, взаимозависимости, взаимной заинтересованности и сотрудничестве между всеми государствами, а также поощрять соблюдение и осуществление прав человека.

Статья 4

1. Государства должны принимать в индивидуальном и коллективном порядке меры, направленные на разработку политики в области международного развития с целью содействия осуществлению в полном объеме права на развитие.
2. Для обеспечения более быстрого развития развивающихся стран необходимо принятие постоянных мер. В дополнение к усилиям, предпринимаемым развивающимися странами, необходимо эффективное международное сотрудничество в предоставлении этим странам соответствующих средств и возможностей для ускорения их всестороннего развития.

У травні 1997 року Україна фактично погодилась на міжнародний контроль з боку Європейського Союзу, ратифікувавши «Європейську конвенцією про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню» від 1987 року.

Згідно із Статутом ООН і «Віденською конвенцією про право міжнародних договорів» 1969 року Україна повинна виконувати чинні договори, учасницею яких вона є, а також дотримуватися всіх загальноновизнаних норм міжнародного права в сфері прав і свобод людини. Завдяки системі міжнародного моніторингу випадки недотримання міжнародних стандартів в сфері забезпечення прав людини стають широко відомі, що є підставою для міжнародних санкцій.

В цілому завдання з забезпечення громадянських і політичних прав в Україні покладаються на органи державної влади країни. Проте, на підставі того, що Україна приєдналася до важливих міжнародних конвенцій з захисту прав і свобод людини і проголосила фундаментальність цих прав у своїй Конституції, вона також знаходиться під впливом міжнародного контролю щодо виконання державних зобов'язань в сфері гуманітарного розвитку. Це зумовлює тісну співпрацю зі спеціальними агенціями Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу у відповідній галузі.

Центральними ланками системи міжнародного контролю за дотриманням громадянських прав і свобод є Управління Верховного комісару ООН з прав людини і Європейський суд з прав людини.

ООН в системі контролю за дотриманням прав людини

В рамках Організації Об'єднаних Націй функціонує декілька структур, до повноважень котрих належать питання забезпечення захисту прав і свобод людини.

Інституції захисту прав людини в ООН

- Комісія з прав людини ООН.
- Центр з прав людини Економічної і Соціальної Ради ООН.
- Управління Верховного комісара ООН з прав людини

Моніторингові функції в сфері гуманітарного розвитку також надані спеціальним органам ООН, які опікуються дотриманням конкретних конвенцій в державно-управлінській практиці:

Моніторингові комітети ООН

Комітет із прав людини	Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
Комітет з економічних, соціальних та культурних прав	Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права
Комітет з прав дитини	Конвенція про права дитини
Комітет із ліквідації расової дискримінації	Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації),
Комітет проти застосування катувань	Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання).

Управління Верховного комісара ООН з прав людини було створено у 1993 році. Основними функціональними обов'язками цього управління є координація діяльності ООН в сфері захисту праві людини і поширення гуманістичної ідеології демократії та поваги до гідності людини в світі. Спрямованість діяльності та коло питань, якими опікується це Управління,

достатньо широке і пов'язано з забезпеченням гуманітарної основи міжнародного розвитку.

Напрямки діяльності Управління Верховного комісара ООН:

- Розвиток та поширення демократії;
- Запобігання викликам глобалізації;
- Боротьба з дискримінацією у всіх виявленнях;
- Захист прав дітей та жінок;
- Охорона навколишнього середовища та здоров'я людини;
- Забезпечення гідних умов жиєзабезпечення;
- Боротьба з проявами тероризму.

У кожній цій сфері є спеціально уповноважена особа, спеціалізовані комітети, які залучають фахівців у відповідних галузях для проведення міжнародного моніторингу та формулювання висновків і пропозицій для розгляду в проблемних питань системі ООН.

До виконавчих обов'язків Управління Верховного комісара ООН з прав людини належать наступні:

- Сприяння забезпеченню загального здійснення всіх прав людини, втілюючи у практичні справи волю та рипучість світового співтовариства;
- Виконання провідної ролі у питаннях прав людини та наголошення провідної ролі прав людини на міжнародному та національному рівні;
- Сприяння розвитку міжнародної співпраці у питаннях прав людини;
- Стимулювання та координація діяльності в сфері прав людини в рамках системи ООН;
- Сприяння забезпеченню згальної ратифікації та застосування міжнародних норм;
- Сприяння опрацюванню нових норм;
- Надання підтримки органам з прав людини та ораганам зі спостереження за дотриманням догорів в цій сфері;

- Реагування на системні порушення прав людини;
- Застосування превентивних мір в сфері захисту прав людини;
- Сприяння створенню національних інфраструктур в сфері прав людини;
- Здійснення заходів та операцій з захисту прав людини на місцях;
- Надання просвітницьких, інформаційно-консультатційних послуг та технічної допомоги в сфері прав людини.

Діяльність Верховного комісара ООН з прав людини

Управління очолює Верховний комісар з прав людини, який обирається Генеральною Асамблеєю ООН на чотирирічний строк. До місії Верховного комісара, крім представництва Генерального секретаря ООН на заходах, присвячених захисту прав людини, входить наступне:

Завдання Верховного комісара ООН з прав людини

- Надання консультацій Генеральному секретареві ООН з питань політики в галузі прав людини
- Забеспечення організаційно-управлінської підтримки програм та проектів в сфері захисту прав людини
- Виконання спеціальних завдань Генерального секретаря ООН в сфері захисту прав людини

Верховний комісар з прав людини спрямовує та координує діяльність наступних агенцій ООН, які займаються проблемами забезпечення прав людини:

- Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ)
- Організація об'єднаних акцій з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)
- Програма Розвитку Організації Об'єднаних націй (ПРООН)

- Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй зі справ біженців (УВКБ)
- Добровольці Організації Об'єднаних Націй (ДООН)
- Департамент Секретаріату Організації Об'єднаних Націй з питань миру та безпеки
- Постійний комітет з надзвичайних гуманітарних ситуацій

Оскільки право на розвиток визнано у сучасній міжнародній співпраці в гуманітарній сфері таким, що утворює фундаментальну основу для здійснення всіх інших прав людини, йому приділяється окрема увага і в діяльності Верховного комісара ООН з прав людини. В структурі Управління Верховного комісара створено окремий сектор з досліджень і захисту права на розвиток, який очолюється головою, що є підзвітним Верховному комісару.

Функції сектору захисту права на розвиток

А) Сприяння здійсненню та захсту права на розвиток, зокрема наступними шляхами:

- Надання підтримки міжурядовим групам експертів у опрацювання стратегії в сфері права на розвиток;
- Надання допомоги в аналізі підготовлених на добровільних засадах державами доповідей Верховному комісару про хід роботи та заходи із забезпечення реалізації прав на розвиток та перепони, що виникають;
- Здійснення дослідницьких проектів з питань права на розвиток та підготовки основних матеріалів для представлення Генеральній Асамблеї, Комісії з прав людини та договірним органам;
- Надання допомоги з основної підготовки проектів щодо полуг в сфері консультативних послуг та просвітницьких матеріалів з питань права на розвиток;
- Забезпечення основного аналізу та підтримки Верховному комісарові у виконання його мандату з метою поширення всій системи підтримки діяльності в сфері права на розвиток;

Б) Здійснення основних дослідницьких проектів з низки проблемних питань в сфері прав людини, в яких зацікавлені органи ООН, що опікуються питаннями прав людини у відповідності до пріоритетів, встановлених і Віденській конвенції, Програмі дій та резолюціях директивних органів,

В) Забезпечення основного обслуговування органів з прав людини, що займаються нормотворчою діяльністю;

Г) Підготовка документів, доповідей або проектів доповідей, резюме і оглядових або позиційних документів у відповідь на конкретні прохання, а також надання основної допомоги при підготовці інформаційних матеріалів та видань;

Д) забезпечення аналізу, консультування та керівництва директивного характеру з основних процедур;

Ж) Управління інформаційними службами програми з прав людини, у чому числі центром документації і бібліотекою, довідковими службами і базами даних з прав людини;

З) Проведення досліджень з відповідних статей Уставу ООН для видання «Довідник з питань практики органів Організації Об'єднаних Націй».

За сприянням ООН було створено багато міжнародних організацій, діяльність яких цілком відповідає загальному напрямку сучасної світової ідеології розвитку, спрямованої на підтримку гуманітарних основ існування людства.

Агенції ООН гуманітарного напрямку

ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН
ЮНЕСКО	Організація ООН з питань освіти, науки і культури
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ЮНЕП	Програма ООН з навколишнього середовища
МАГАТЕ	Міжнародна агенція ООН з атомної енергетики
ЮНКТАД	Конференція ООН з питань торгівлі і розвитку

Рада Європи в системі контролю за дотриманням прав людини

Значну роль у процесі захисту прав і свобод людини відіграють резолюції та заяви **Ради Європи**. Ці акти мають сприяти більш ефективному захисту прав і свобод людини країнами – членами Ради Європи як рекомендаційні норми, що мають певне юридичне значення. Проте у своїй правозастосовній діяльності державна влада України у багатьох випадках не додержується норм Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., так само, як і інших міжнародних стандартів з прав людини, зокрема прецедентами Європейського суду з прав людини.

Конвенції про захист прав і основних свобод людини було підписано 4 листопада 1950 року в Римі і вона набрала чинності у 1953 році. На момент першопочаткового підписання Конвенції було створено два незалежних органи, до повноважень яких входив захист прв людини в європейських країнах:

- Європейська комісія з прав людини (1954)
- Європейський суд з прав людини (1959).

У зав'язку з розширенням кола членів «Великої Європи», під час Віденського самміту у 1993 році було ухвалено рішення про створення нового Європейського суду з прав людини, який замінить колишню двоступеневу систему.

Європейський суд з прав людини, що перейняв всю повноту влади щодо судового вирішення скарг, пов'язаних з порушенням прав людини в країнах-членах Ради Європи, був створений у Страсбурзі як орган Ради Європи і почав свою роботу 1 листопада 1998 року.

В індивідуальних заявах, які можуть бути розглянуті Європейським судом з прав людини згідно з Конвенцією, можна порушити питання, що пов'язані з наступними формами та ситуаціями недотримання прав людини.

Питання порушення прав людини, що розглядаються Європейським судом з прав людини:

- тілесні покарання
- поводження з психічно хворими
- права позбавлених волі осіб
- військова та професійна дисципліна
- доступ до суду та тривалість судових процедур
- прослуховування телефонних переговорів
- законодавство про гомосексуальні стосунки
- свобода преси
- питання щодо опіки над дітьми
- права на возз'єднання сім'ї
- питання депортації.

Серед напрямків діяльності Ради Європи в сфері захисту прав людини можна також виокремити такі гуманітарні завдання, як дотримання прав на вільне висловлення думок та культурну самоідентифікацію, гендерну рівність, вільний доступ до інформації.

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості бореться з проявами насильства, ксенофобії, антисемітизму та дискримінації в кожній з держав-членів а також працює над зміцненням правових і політичних гарантій, які спрямовані проти таких явищ. Вона оцінює ефективність усіх заходів, які вживаються на національному та міжнародному рівнях, з тим, щоб у разі необхідності підтримати такі заходи та надати сприяння подібним ініціативам.

Забезпечення рівноправності між жінками та чоловіками є невід'ємною складовою у захисті прав людини. Рада Європи здійснює цілу низку проектів, які спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми з метою їх подальшої сексуальної експлуатації або покликані боротись з насильством по відношенню до жінок, забезпечувати, наскільки це видається можливим, паритетну участь жінок та чоловіків у політичному та громадському житті. Реалізація проектів

повинна сприяти вирішенню питання про рівноправність жінок та чоловіків у всіх областях діяльності.

Рада Європи забезпечує право на свободу вираження поглядів через прийняття правових та політичних документів, які регулюють здійснення цієї свободи, розширює область застосування свободи поширення інформації в секторі засобів масової інформації. Така робота по виробленню нормативних стандартів доповнюється заходами, що спрямовані на ознайомлення та практичну підготовку як керівників, так і звичайних працівників засобів масової інформації.

Парламентська асамблея Ради Європи обирає суддів до Європейського суду строком на шість років. При цьому Стаття 27 Конвенції передбачає створення в межах Суду трьох різних типів органів.

Структура Європейського суду з прав людини

Комісія Європейського суду є первинним рівнем розгляду звернень до Суду і може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення. Кожна така ухвала є остаточною і особа, що звернулась із заявою, не може вимагати її перегляду. До складу входять три судді.

Палати є другим рівнем організаційної структури Суду, на котрому здійснюється більша частина його роботи. Палата може створювати комісії та

приймає ухвали щодо прийнятності та суті міждержавних і індивідуальних заяв, які не були визнані неприйнятними у комісіях. Як правило, палата приймає рішення щодо прийнятності окремо від рішення по суті. До складу палати входять сім суддів.

Велика палата — третій рівень, на якому здійснюється робота Суду. Велика палата вповноважена розглядати лише ті справи, які були передані до неї і лише в трьох випадках. Палата може відмовитись від своєї юрисдикції на користь Великої палати за таких обставин:

- якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї;
- якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, несумісного з рішенням, постановленим Судом раніше;
- якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

У зв'язку із зростанням обізнаності європейців в сфері прав людини та розвитком громадянського руху захисту прав людини Рада Європи прийняла поправки до Європейської конвенції з прав людини — «Протокол №14». Цей новий протокол розроблено з метою прискорення судочинства, проте для того, щоб ці зміни вступили в силу, Протокол №14 має бути ратифікований всіма країнами-членами Ради Європи.

Новацій Протоколу № 14

у діяльності Європейського суду з прав людини:

- Суддя може приймати рішення щодо прийнятності скарги одноосібно, на відміну від обов'язкового колегіального рішення трьох суддів.
- Якщо справа в значній мірі є подібною до тих, які вже раніше розглядалися Судом, і виникає по суті через те, що держава-член не змінює своє національне законодавство з метою корегування питань, що вже раніше порушувалися в попередніх рішеннях, справа може бути розглянута трьома суддями, а не Палатою із семи суддів.

- Справа визнається неприйнятною, якщо вважається, що позивач не зазнав «суттєвої шкоди».
- Держава-учасник може постати перед Судом за позовом Комітету Міністрів Ради Європи, якщо держава відмовляється виконати рішення, винесене не на її користь.
- Комітет міністрів Ради Європи може звернутися до Суду за «інтерпретацією» рішення, щоб посприяти визначенню найкращого шляху для його виконання державою-членом.

Інститут Комісара РЄ з прав людини

Одночасно з передачею всіх повноважень щодо контролю ситуації в галузі дотримання прав людини Європейському суду

з прав людини у 1999 році було створено Інститут Комісара з прав людини. До завдань Комісара належить поширення інформації та ознайомлення населення з правами людини у державах-членах, нагляд за повним і ефективним виконанням документів Ради Європи, таких, як конвенції, рекомендації та резолюції Комітету міністрів. Дяльність Комісара має сприяти запобіганню порушенням прав людини.

До просвітницьких повноважень Комісара з прав людини в Європейській співдружності країн належить доведення до широкого громадянського загалу смислу та змісту таких загальноєвропейських документів як:

- Європейська соціальна хартія;
- Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню
- Рамкова конвенція про захист національних меншин

Європейська соціальна хартія є документом, який є відповідником Європейської конвенції з прав людини в царині захисту соціальних та економічних прав. Вона гарантує такі права, як право на працю та на професійну підготовку, право на справедливі умови праці та на справедливу

винагороду, забезпечує свободу профспілок, право на соціальну та медичну допомогу, на захист здоров'я а також право на соціальне забезпечення. Переглянута у 1996 році Хартія посилює принцип рівноправності жінок та визначає деякі інші права, такі, як належні умови проживання.

Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню передбачає додаткові гарантії для тих ув'язнених осіб, яким загрожує катування чи нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. Відповідний комітет вповноважений здійснювати візити до місць тримання позбавлених волі осіб - до в'язниць, центрів тримання неповнолітніх, поліцейських дільниць, військових казарм, психіатричних лікарень і т.п. Цей комітет з'ясовує, як саме поводяться з позбавленими волі особами, і розроблює рекомендації з тим, щоб посилити захист цих осіб.

Рамкова конвенція про захист національних меншин є першим багатостороннім правовим документом, в якому визначені основні засади захисту національних меншин. Імплементация цього документу відбувається через національні законодавства та практику. В цій конвенції закріплені принципи, яких має дотримуватись кожна держава, що ратифікувала цей документ. Ці принципи містять норми про рівність усіх перед законом, про вжиття заходів, які спрямовані на збереження та розвиток культур і забезпечення самобутності, релігій, мов і традицій національних меншин, про забезпечення доступу до засобів масової інформації, встановлення вільних і мирних транскордонних взаємовідносин з особами, які законно проживають на території інших держав. У конвенції також визначено механізм контролю за її застосуванням; цей контроль забезпечує Комітет міністрів, якому допомагає консультативний комітет.

1.5. Глобалізація та гуманітарний розвиток України

Сучасні цивілізаційні виклики

Останніми роками все частіше ведеться розмова про швидке зростання транснаціональних зв'язків, які стимулюють виникнення нових форм прийняття колективних рішень за участю різних держав та міждержавних організацій. Цей процес, який охоплює сферу економіки, соціально-політичних та культурних очікувань людини прийнято називати процесом глобалізації.

Визначення

Глобалізація - це етап розвитку цивілізації, в процесі якого відбувається необмежений національними кордонами обмін фінансовими, людськими та інформаційними ресурсами. Сприяє глобалізаційним зв'язкам зростання технологій транснаціональної комунікації та усвідомлення колективної відповідальності за умови сталого розвитку.

У зв'язку з наддержавним характером багатьох сучасних економічних, соціальних, екологічних, політичних та культурних явищ все більшої ваги набувають міждержавні зв'язки та співпраця на міжнародному рівні, яка забезпечує здійснення глобальних завдань сталого розвитку. Для поширення інформації про гуманітарні стандарти та обговорення існуючих проблем утворюється транснаціональна аудиторія, здатна до інтегральних зусиль. Існує низка цивілізаційних викликів, відповіді на які можливо сформувати лише спільними діями.

Сучасні цивілізаційні виклики

- Культура суспільства споживання
- Енергозалежність життєзабезпечення
- Віртуалізація та реструктуризація інформаційного простору

- Кліматичні зміни
- Забруднення навколишнього середовища
- Міграційні процеси
- Демографічні процеси
- Неконтрольовані наукові новації
- Зброя масового ураження

<i>Гуманітарні напрямки співпраці України з ООН</i>

Сучасна залученість України у процеси міжнародної співпраці в гуманітарних питаннях формувалася ще до набуття незалежності, коли

у **1945 році Україна стала однією з держав-співзасновниць ООН**. Це було визнанням внеску українського народу у перемогу над фашизмом та зміцнення миру в усьому світі. На конференції у Сан-Франциско під час розробки та обговорення Статуту ООН у Першому комітеті, де були розроблені Преамбула та Глава 1 "Цілі та принципи" Статуту, головував міністр закордонних справ УРСР Д. Мануїльський. Україна одною з перших підписала Статут ООН і увійшла в групу з 51 держави-засновниці ООН. З цього часу Україна постійно співпрацює з ООН у сферах підтримання міжнародного миру та безпеки, роззброєння, економічного та соціального розвитку, захисту прав людини, зміцнення міжнародного права тощо.

До 1991 року Україна де-юре мала в ООН власне представництво на рівні незалежної країни, але, де-факто діяльність Української РСР в ООН була обмежена рамками проведення єдиної зовнішньої політики Радянським Союзом. Проте протягом понад чотирьох десятиліть трибуна ООН залишалася впливовим міжнародним каналом інформації, завдяки якому світова спільнота знайомилася зі станом справ в Україні. При набутті державної суверенності у 1991 році багаторічне членство України в ООН позитивно вплинуло на процес міжнародного визнання її незалежності. З проголошенням Україною незалежності розпочався якісно новий період її діяльності в ООН. Співпраця з

ООН була визначена одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики та вагомим важилем формування гуманітарних пріоритетів внутрішньої політики.

Україна є членом головних та допоміжних органів ООН:

- Рада ООН з прав людини,
- Комітет з внесків,
- Комісія з соціального розвитку,
- Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя,
- Комісія з наркотичних засобів,
- Статистична комісія,
- Комісія з народонаселення та розвитку,
- Виконавча рада Всесвітньої продовольчої програми (ВПП),
- Виконавча рада Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ),
- Виконавча рада Програми розвитку ООН (ПРООН)
- Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА).

За час свого членства в ООН Україна тричі обиралася непостійним членом Ради Безпеки (1948-1949, 1984-1985, 2000-2001 рр.), п'ять разів - членом Економічної і Соціальної Ради (останній раз - на період 2002-2004 рр.). Представники України обиралися на керівні посади головних комітетів сесій Генеральної Асамблеї, зокрема, Другого комітету (економічні та фінансові питання), Третього комітету (соціальні, культурні і гуманітарні питання, питання прав людини) та Четвертого комітету (спеціальні політичні питання та питання деколонізації). У 2006 році Україна головувала у Виконавчій Раді ПРООН/ЮНФПА.

У 1997 р. Міністра закордонних справ України було обрано на посаду Голови 52-ї сесії Генасамблеї – найвищу керівну посаду в ООН. Предметом особливої гордості України є те, що саме 52-а сесія ГА ООН, яка увійшла в історію як «сесія реформ», ухвалила програму системного реформування Організації, що стала основою масштабного оновлення діяльності ООН.

До основних напрямків співпраці України і ООН слід віднести наступні:

- Подолання викликів нового тисячоліття (гуманітарний розвиток)
- Захист прав людини
- Охорона навколишнього середовища
- Підтримання міжнародного миру та безпеки
- Боротьба з тероризмом

Україна бере участь у спільному подоланні викликів нового тисячоліття, виходячи з основних світоглядних настанов «Декларації тисячоліття», що була прийнята ООН у 2000 році. Внесок України у загальну міжнародну діяльність оцінюється позитивно, що виявляється у наданні міжнародної фінансової і технічної допомоги для вирішення модернізаційних завдань економічного та соціального розвитку країни. Вплив України на економічний напрямок роботи ООН відбувається в Другому комітеті Генеральної Асамблеї (економічно-фінансові питання).

Одним з пріоритетних напрямків діяльності нашої держави в ООН є міжнародне співробітництво в сфері захисту від довготермінових наслідків Чорнобильської катастрофи. У 1990 році за ініціативи України, Білорусі та Російської Федерації була схвалена резолюція ООН «Зміцнення міжнародного співробітництва та координація зусиль у справі вивчення, пом'якшення та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи», а у грудні 2000 року було ухвалено резолюцію «Закриття Чорнобильської АЕС». На початку 1990-х років відповідні резолюції та рішення щодо Чорнобиля схвалювалися також в рамках Економічної і Соціальної Ради та Дитячого фонду ООН. 28 квітня 2006 року за ініціативи делегації України відбулося спеціальне пам'ятне засідання Генеральної Асамблеї ООН з нагоди 20-х роковин Чорнобильської трагедії.

На сьогодні Україна приєдналася до 40 міжнародних конвенцій та угод, які спрямовані на охорону навколишнього природного середовища, і є учасником багатьох програм та проектів ООН екологічного спрямування. Визнанням активності нашої держави в цьому напрямку стало проведення в

Києві у травні 2003 року П'ятої конференції міністрів охорони навколишнього середовища в рамках проекту «Довкілля для Європи», а у лютому 2004 року Україна приєдналася до «Кіотського протоколу».

Україна є активним учасником діяльності органів системи ООН у сфері прав людини. Як учасниця всіх основних міжнародних договорів Україна подає періодичні доповіді про їх виконання на розгляд відповідних моніторингових конвенційних органів. Дотримуючись своїх зобов'язань країни-члена ООН щодо забезпечення прав людини, Україна досягла суттєвого прогресу в приведенні національного законодавства у відповідність до міжнародних норм та стандартів, посиленні захисту прав і свобод в державі, реформуванні судової системи, підвищенні ролі правозахисних організацій та загальної правової культури громадян. Обрання України 9 травня 2006 року до складу Ради ООН з прав людини стало свідченням міжнародного визнання її практичного внеску у сферу забезпечення прав і свобод людини в світі.

У 2003 році під час 58-ї сесії ГА ООН Україна ініціювала Спільну заяву з нагоди 70-ї річниці Голодомору 1932-1933 років в Україні, яка була розповсюджено як офіційний документ пункту порядку денного «Питання прав людини». Співавторами Спільної заяви стали 36 держав-членів ООН. 16 грудня 2008 року було опубліковано як офіційний документ 63-ї сесії ГА ООН «Декларацію про вшанування 75-х роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні».

Україна як одна з держав-фундаторів ООН надає особливого значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у миротворчих операціях як важливий чинник своєї зовнішньої політики. Починаючи з липня 1992 року Україна виступає як значний контрибутор військових підрозділів та персоналу для операцій ООН з підтримання миру (ОПМ). У 1994 році Україна стала ініціатором Конвенції з безпеки персоналу ООН та зв'язаного з нею персоналу, а у вересні 2006 року Міністр закордонних справ України підписав Факультативний протокол до цієї Конвенції. У грудні 2002 року на 57-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була одностайно схвалена

внесена делегацією України резолюція, якою 29 травня було проголошено Міжнародним днем миротворців ООН.

Виходячи з нагальної необхідності розробки світовою спільнотою ефективних заходів боротьби з тероризмом, Україна приєдналася до глобальної антитерористичної коаліції, чим підтвердила свою готовність докладати максимальні зусилля для спільної боротьби з міжнародним тероризмом, насамперед в рамках діяльності ООН. Під час Всесвітнього Саміту 2005 року Україна разом із США, Росією, Канадою та Францією увійшла в першу п'ятірку держав, які підписали Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму. Наразі наша держава є учасником всіх універсальних антитерористичних міжнародних договорів.

*Декларація тисячоліття
ООН та Цілі розвитку
тисячоліття для України*

Забезпечення прав людини «третього покоління», як сукупності прав на консолідований сталий розвиток, є гуманітарною основою діяльності ООН в

напрямку вирішення глобальних проблем людства. Конкретизацією гуманітарних намірів «Декларації тисячоліття» ООН стали «Цілі розвитку тисячоліття», які формують стратегії гуманітарного розвитку країн, які приєдналися до Декларації.

«Цілі Розвитку Тисячоліття» (ЦРТ) це вісім кількісно вимірюваних цілей, погоджених державами-членами ООН, які мають бути досягнуті до 2015 року. ЦРТ відповідають головним викликам, які стоять перед людством (бідність та голод, доступність освіти, забезпечення гендерної рівності, дитяча смертність, здоров'я матерів, поширення ВІЛ / СНІДу та інших захворювань, забезпечення сталого розвитку довкілля), і можуть бути досягнуті за умови глобального партнерства. ЦРТ встановлені на глобальному рівні включають 8 цілей, 21 завдань і 60 показників для вимірювання глобального прогресу.

Глобальні ЦРТ для досягнення до 2015 року:

Ціль 1: Ліквідація крайньої злиденності та голоду

Ціль 2: Забезпечення загальної початкової освіти

Ціль 3: Заохочення гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок

Ціль 4: Скорочення дитячої смертності

Ціль 5: Поліпшення охорони материнства

Ціль 6: Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією і іншими захворюваннями

Ціль 7: Забезпечення сталого екологічного розвитку

Ціль 8: Формування глобального партнерства з метою розвитку

До виконання стратегічних завдань Декларації тисячоліття та Цілей розвитку Тисячоліття Україна долучилася при підтримці Програми розвитку ООН (ПРООН).

У 2000 році Україна підписала Декларацію тисячоліття, а у 2003 році, з урахуванням специфіки національного розвитку, адаптувала Цілі розвитку тисячоліття до реальних потреб соціально-економічного розвитку держави. У 2009 році Міністерство економіки України ініціювало перегляд національних ЦРТ відповідно до поточних подій та прогнозованих тенденцій у посткризовому періоді, а у 2010 році підготувало Національну доповідь «Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010».

Підписання Україною Декларації тисячоліття ООН є не тільки визнанням першочерговості розв'язання проблем людського розвитку і їх важливості для подальшого процвітання нації, але й ознакою прийняття державою відповідальності за стан і перспективи розвитку людського потенціалу.

Цілі розвитку тисячоліття для України на період до 2015 року

Ціль 1. Подолання бідності	Завдання 1.А: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5 дол. США на добу за ПКС Завдання 1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності⁴) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих Завдання 1.С: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чие споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму
Ціль 2. Забезпечення доступу до якісної освіти впродовж життя	Завдання 2.А: Підвищити рівень охоплення освітою Завдання 2.В: Підвищити рівень якості освіти
Ціль 3. Забезпечення гендерної рівності	Завдання 3.А: Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади Завдання 3.В: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків

Ціль 4. Зменшення дитячої смертності	Завдання 4.А: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть
Ціль 5. Поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності	Завдання 5.А: Зменшити наполовину рівень материнської смертності
Ціль 6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів	Завдання 6.А: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу Завдання 6.В: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 роком)
Ціль 7. Забезпечення сталого розвитку довкілля	Завдання 7.А: Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% міського населення та до 30% сільського населення. Завдання 7.В: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні нижчому на 20% за рівень 1990 року Завдання 7.С: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн. куб. м./ рік обсяг скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти Завдання 7.Д: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу природних заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% – загальну площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду

**Програма партнерства
Україна-ООН**

На основі базової угоди між урядом України та Програмою розвитку ООН, яка була укладена ще у 1993 році і з того часу

діяла протягом всіх років, у 2005 році була сформована Програма діяльності ПРООН в Україні на 2006-2010 роки.

Компоненти програми діяльності ПРООН в Україні (2006 –2010 рр.)

Енергетика та охорона довкілля задля сталого розвитку	Демократичне державне управління та доступ до правосуддя	Добробут, соціальна взаємодія та місцевий розвиток
Зміни клімату /ефективність використання енергії	Адміністративна реформа та підтримка громадянського суспільства	Подолання бідності задля добробуту
Управління природними ресурсами та збереження біорізноманіття	Децентралізація та місцеве самоврядування	Територіальні схеми розвитку
Структури та стратегії для сталого розвитку	Доступ до правосуддя і права людини	Розбудова більш дієвої соціальної політики(охорона здоров'я,соціальні служби, освіта)
	Гендерна рівність	Запобігання пандеміям
	Регіональна інтеграція / покращення захисту кордонів	Реагування на загрозу ВІЛ/СНІДу

У березні 2011 року Система Організації Об'єднаних Націй в Україна та уряд України підписали Рамкову програму партнерства Уряд України –ООН, на основі якої яка був розроблений план розвитку на 2012-2016 роки. В цій програмі визначені основні пріоритети, які узгоджені з Урядом України, що виявив здатність до формування стратегічних планів розвитку соціально-економічної та гуманітарної сфери країни. Основними серед таких пролонгованих слід вважати наступні.

Державні стратегії

соціально-економічного і гуманітарного розвитку

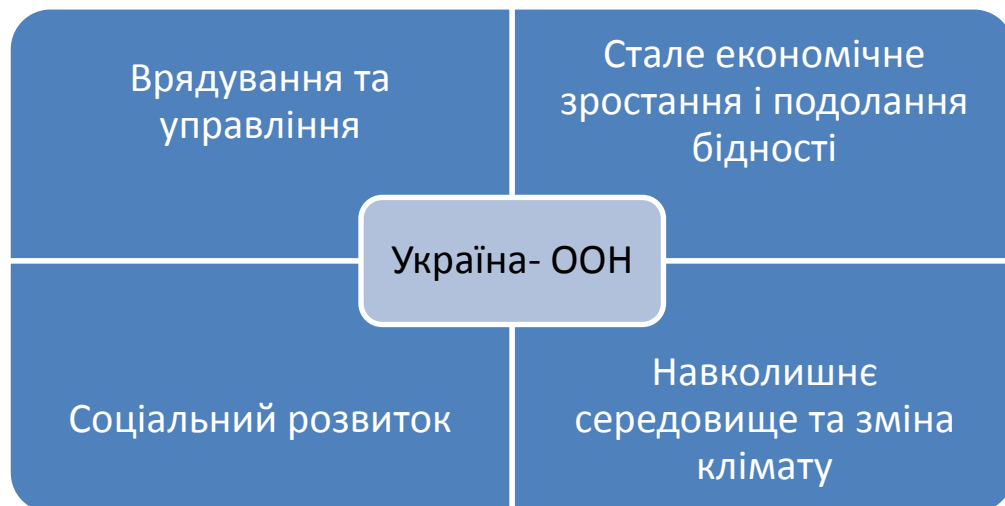
- Програма економічних реформ на 2010-2014 роки,
- Проект Національної стратегії подолання бідності на 2010-2015 роки,
- Проект Концепції сталого розвитку України,

- Проект гуманітарного розвитку на 2012 – 2020 роки
- Стратегія екологічної політики на період до 2020 року

Цей План дій є колективною, логічною та всеохоплюючою відповіддю на пріоритети національного розвитку. Крім того, він визначає низку конкретних заходів з метою покращення умов життя на загальнонаціональному рівні.

В період 2012 -2016 років ПРООН разом з іншими агенціями ООН, які представлені в Україні, приділятимуть особливу увагу чотирьом основним сферам.

Сфери співпраці Україна - ООН

В преамбулі до Рамкової програми партнерства Уряд України –ООН на 2012 -2016 роки завчається: «Україна є стороною всіх основних конвенцій ООН та більшості інших багатосторонніх документів у сфері прав людини, і міжнародне право у цій сфері є невід’ємною частиною її законодавства. Україна регулярно звітує конвенційним органам ООН про забезпечення прав людини та оголосила відкрите запрошення спеціальним процедурам Ради ООН з прав людини до здійснення візитів в країну. Україна успішно пройшла процедуру Універсального періодичного огляду Ради ООН прав людини у 2008 році. Кожен наступний Уряд України вважає виконання її міжнародних

зобов'язань і дотримання міжнародного права своїм найголовнішим пріоритетом....

Метою кожного з пріоритетів дій, визначених в РП, є забезпечення безпосереднього внеску в реалізацію прав людини, соціально-економічний розвиток, підтримання активної та широкої участі громадянського суспільства і досягнення Цілей розвитку тисячоліття. Принципи універсальності та невід'ємності, неподільності, взаємозалежності та взаємопов'язаності, недискримінації та рівності, участі та входження, підзвітності та верховенства права є сновоположними для кожної з майбутніх сфер співпраці, визначених Україною та системою ООН у цій РП»

Програма розвитку ООН (ПРООН) є глобальною мережею ООН в галузі розвитку, організацією яка докладає зусиль для здійснення позитивних змін в сфері гуманітарних зобов'язань держави шляхом надання доступу до сучасних знань, інноваційного досвіду та ресурсів розвитку. Мережа ПРООН координує та допомагає країнам об'єднувати глобальні та національні зусилля, які спрямовуються задля досягнення означених Цілей розвитку тисячоліття, що конкретизовані для уряду кожної країни до 2015 року.

В Рамковій програмі партнерства Уряд України –ООН на 2012-2016 роки конкретизовані пріоритети щодо чотирьох сфер партнерства, дотримання яких буде сприяти виконанню завдань по Цілям розвитку тисячоліття.

План дій

Рамкової програми партнерства Уряд України – ООН на 2012-2016

Сфера партнерства	Ціль розвитку тисячоліття	Пріоритети національного розвитку
1. Стале економічне зростання і подолання бідності	Подолання бідності та розвиток глобального партнерства задля розвитку	Створення базових передумов економічного зростання через утримання низького рівня інфляції, стабілізацію державних фінансів і створення стійкої фінансової системи. Формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України
2. Соціальний розвиток	Забезпечення якісної освіти впродовж життя; зменшення дитячої смертності; поліпшення здоров'я матерів; обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу татуберкульозу і започаткування тенденції щодо скорочення їх масштабів	Збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування

3.Врядування	Забезпечення гендерної рівності та розширення прав жінок, Декларація Тисячоліття	підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади
4.Навколишнє середовище і зміна клімату	Сталий розвиток довкілля	досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; удосконалення системи інтегрованого екологічного управління шляхом включення екологічної складової до програм розвитку секторів економіки, забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів, підвищення рівня суспільної екологічної свідомості.

Спільні зусилля ПРООН, Уряду та народу України спрямовані на запровадження та подальше просування головних принципів демократичного врядування на всіх рівнях, шляхом підтримки адміністративної реформи та залучення громадянського суспільства до участі у процесі прийняття рішень. Програми щодо малого та середнього підприємництва та проекти з надання соціальної допомоги сприяли економічному розвитку країни. ПРООН також виступає на захист концепції сталого розвитку, як істотної політики та наголошує на важливості розвитку мереж НДО екологічного спрямування.

ПРООН в Україні продовжує підтримувати Уряд у досягненні європейських стандартів політики, інституційної спроможності шляхом трансформації відносин між державою та населенням, впровадження ефективної децентралізації, діяльності приватного сектору у більш ліберальній

ринковій економіці, заохочення громадян користуватися рівними можливостями доступу до послуг, здійснення прав людини та процвітання.

ПРООН досягає своїх цілей у тісній співпраці з іншими агенціями ООН, донорами та партнерами, користуючись досвідом міжнародних експертів та кращим національним досвідом. У своїй діяльності ми використовуємо найкращий глобальний досвід, пропагуємо гендерну рівність та основи суспільства, пристосованого до вимог глобальної економіки.

1.6. Пріоритети і завдання гуманітарної політики держави

Розвиток людського потенціалу та соціального капіталу як мета гуманітарної політики

Гуманітарна політика держави спрямована на інфраструктурне забезпечення прав людини в сфері політичної діяльності, економіки, культури, екологічної безпеки та соціальних відносин, що визнані міжнародною спільнотою як основа сталого розвитку. Гуманітарна політика має на меті створення соціальних умов існування людини на основі демократії та гуманізму, забезпечення безпеки життєдіяльності, задоволення потреб особистості у національному, релігійному та політичному самовизначенні.

Визначення

Гуманітарна політика – це система принципів, яка спімовує діяльність публічної влади на організацію суспільного простору держави на основі забезпечення законного права людини на всебічний захист життя і гідності в ситуаціях миру і військових конфліктів.

Зауважимо при цьому, що для більш адекватного розуміння завдань гуманітарної політики слід звернути увагу на практичну тотожність значення

понять «гуманітарний розвиток» і «людський розвиток», на чому наголошено у Національній доповіді про людський розвиток, представлену ООН у 2011 році.

Гуманітарний розвиток = людський розвиток

Довідка	«Human Development»: <i>переклад терміну</i> Будь-яке використання іншомовних термінів і категорій викликає численні труднощі при їх перекладі. Зокрема, «human development», поширений вже впродовж двох десятиліть, зазвичай перекладається як «людський розвиток» або «розвиток людського потенціалу», хоча цілком можливим і адекватним сутності концепції видається і «гуманітарний (гуманістичний) розвиток». Національна доповідь про людський розвиток 2011. Україна: на шляху до соціального залучення (С.27)

Світоглядною основою сучасної гуманітарної політики України мають бути цінності сталого розвитку, які долучають нашу державу до вирішення глобальних проблем людства, долучають до розподілу відповідальності за майбутнє та збереження життя людства. Важливим завданням при цьому стає створення умов для розкриття людського потенціалу нації та примноження її соціального капіталу.

Людський потенціал – це особливі здатності людини, які є потенційними можливостями особи, що визначені біологічними факторами її існування та підтримані соціальними умовами її формування. Людський потенціал розкривається найбільш повно у неекономічних відносинах, і рівень його виявлення залежить від повноти та доступності задоволення потреб людини у виборі мети та стилю життя, від соціально забезпечених умов інтелектуального та фізичного розвитку.

Людський потенціал може мати загальний національний вияв, коли він розглядається як загальнодержавний ресурс сталого розвитку, в якому визначальну роль відіграють явні чи приховані характеристики населення

певної країни, що впливають на соціально-економічні відносини та формування культурного середовища.

У 1998 році А.Сену була присуджена Нобелівська премія в галузі економіки за концепцію економічного розвитку, в якій передбачається, що фактором зростання має бути визначено не тільки ріст частки ВВП на душу населення, але і рівень державних видатків, які інвестуються у соціальну сферу і супроводжуються справедливим розподілом ресурсів в економіці.

Концепція вагомості людського потенціалу в забезпеченні сталого розвитку була чітко сформульована у «Програмі розвитку ООН». В ній визначені наступні ознаки сприятливих умов для розкриття потенційних можливостей особистості.

Умови для розвитку людського потенціалу

Участь у виробництві	<i>право на труд та справедливу оплату праці</i>
Рівність можливостей	<i>недискримінація за расовими, майновими та гендерними ознаками</i>
Міжпоколінна справедливність	<i>збереження ресурсів для майбутніх поколінь</i>
Розвиток громадянської активності	<i>участь у прийнятті управлінських рішень</i>
Соціальна солідарність	<i>участь у формуванні та виконанні суспільних завдань розвитку</i>

Знання, професійні вміння, навички соціальної комунікації, здатність до наполегливої праці і самодисципліни, прагнення самовдосконалення – це є складники того явища, яке отримало назву «соціального капіталу». В сучасних соціологічних і економічних дослідженнях соціальний капітал розглядається як сутнісний економічний ресурс держави.

Соціальний капітал — це явище, в якому зосереджені особливі якості суспільного існування людини, пов'язані із культурними традиціями,

архетипами мислення, дії і моральної оцінки, навичками самоорганізації. Соціальний капітал - це зміст міжособистісних зв'язків, соціальні норми взаємодії і рівень суспільної взаємодовіри, які утворюють культурний контекст економічної активності.

Першоджерело	Соціальний капітал можна визначити як певний набір неформальних цінностей чи норм, яких дотримуються члени групи, що дає їм змогу співпрацювати один з одним. Якщо члени групи очікують, що інші будуть поводитися чесно, і на них можна покластися, вони почнуть <i>довіряти</i> один одному... Соціальний капітал не є, як його часто зображають, рідкісним культурним багатством, що передається від одного покоління до наступного, і у випадку його втрати він не поновлюється. Навпаки, він твориться спонтанно і постійно людьми, які живуть своїм щоденним життям. Він створений традиційними суспільствами і генерується на щоденній основі окремими людьми і фірмами у сучасному капіталістичному суспільстві. Ф.Фукуяма.Соціальний капітал

Для визначення особливих результативних явищ соціальної взаємодії поза прямими виробничими стосунками застосовують декілька близьких за змістом понять – «соціальний капітал», «культурний капітал», «символічний капітал», «людський капітал». Термін «капітал» щодо соціокультурних відносин та процесів вживається за смисловою аналогією, оскільки культурні характеристики суспільства (нації) можуть накопичуватися і примножуватися з часом.

За змістом тих характеристик, які перелічуються в якості факторів наявності «соціального капіталу» можна стверджувати, що соціальний капітал виступає показником загальної культури нації, яка проявляється у нормах визначення суспільного авторитету особи, нормах довіри до декларованих

стандартів професійної діяльності, нормах цінності самовдосконалення і інновацій.

Довідка	Вперше термін «соціальний капітал» вжив Л. Дж. Ханіфан в 1916р. Усталено в науковий обіг поняття «соціальний капітал» увійшло у другій половині ХХ століття, завдяки роботам Г. Беккера, П. Бурдьє, Дж. Коулмена, Р. Патнама, Ф. Фукуяма та ін. Поширеним використання поняття «соціальний капітал» в науці стало м після виходу в 1964 р. дослідження Г. Беккера «Людський капітал». У своїй роботі автор здійснив розрахунок економічної ефективності освіти, а згодом опублікував низку статей, в яких розглядав вплив соціальних явищ на економічний потенціал суспільства.

Соціальний капітал самовідтворюється й нагромаджується. Проте державне управління здатне заохочувати такі соціальні моделі взаємодії, які будуть сприяти повноцінному функціонуванню і розвитку соціального капіталу нації. В формуванні соціального капіталу особливої ваги набувають ті сфери управління державою, які зазвичай не розглядаються як фактор прямого економічного зростання – шкільна освіта, охорона здоров'я, мистецтво, наука тощо. Але сучасні теоретичні розвідки показують, що державне управління всіма сферами має бути збалансованим й гармонійним.

Міжнародні індикативні показники гуманітарного розвитку

В сучасній практиці міждержавного спілкування проблеми гуманітарного розвитку суспільства є однією з пріоритетних тем. Право людини на гідне життя сьогодні набуває ознак головної стратегічної мети загального прогресу людства. Людина в концепціях постіндустріального та інформаційного суспільства розглядається одночасно і як невичерпний ресурс модернізації відносин у реальному світі, і як ціль всіх перетворень. Тому міжнародна спільнота докладает зусилля до спонукання представників державної влади до забезпечення умов для розкриття творчого, розумового та дієвого потенціалу громадян у різних країнах. Виходячи з

ідеології гуманізму, формуються критерії оцінки умов життя в державі за ознаками поваги до прав людини на відповідний сучасності рівень достойного життя як особи, що мислить і прагне задоволення не тільки біологічних, але і культурних потреб.

В міжнародній практиці моніторингу рівня виконання гуманітарних зобов'язань держави на теперішній час найпоширенішими є чотири показники:

- **Індекс розвитку людського потенціалу**
- **Міжнародний індекс щастя**
- **Індекс якості життя**
- **Індекс гендерної нерівності**

Першою за часом введення у обіг міжнародного моніторингу умовною шкалою вимірювання стану виконання гуманітарних зобов'язань держави по відношенню до своїх громадян став індекс розвитку людського потенціалу. Ця шкала є однаковою для всіх країн планети, і її можна застосовувати як для окремої країни в цілому, так і для певних її територіальних одиниць.

Індекс розвитку людського потенціалу ([англ. Human Development Index, HDI](#)) - це інтегральний багатoeлементний показник, що застосовується в практиці міжнародного моніторингу основних характеристик стану розвитку людського потенціалу на певній території. Він є стандартним інструментом в загальному порівнянні рівня життя різних країн та регіонів. Цей показник був розроблений у 1990 році та щорічно розраховується і публікується в рамках звітів про розвиток людського потенціалу Програми розвитку ООН (ПРООН).

При розрахунках ІРЛП враховуються 3 види показників

1. очікувана тривалість життя (довголіття населення);
2. рівень грамотності та очікувана тривалість освіти;
3. рівень ВВП на людину та паритетна купівельна спроможність населення (у доларах США).

Міжнародний індекс щастя ([англ. Happy Planet Index](#)) – це показник, який було запропоновано для умовного порівняння емоційно-психологічного самопочуття громадян різних країн, яке відображає їх відношення до стану власного добробуту, соціальної захищеності та безпеки навколишнього середовища. Цей індекс введено у міжнародну практику моніторингу у 2006 році як такий, що має уточнити дані показників ВВП та ІРЛП. Його застосування свідчить про значні гуманітарні світоглядні зрушення, оскільки ним фіксується той факт, що привідною метою більшості людей є не стільки бути багатими, скільки бути щасливими (у найрізноманітнішому сенсі цього поняття).

Для розрахунку МІЩ використовуються три показники:

1. суб'єктивна задоволеність життям,
2. очікувана тривалість життя,
3. «екологічний слід» (рівень забруднення території та наявність екологічних ресурсів)

Індекс якості життя - (англ. *quality-of-life index*) – це багатоеlementний показник, який спрямований на порівняння суспільного самопочуття в країнах, виходячи не тільки з об'єктивних даних, що можуть бути кількісно обраховані (якість повітря, чи якість води, чи кількість культурних закладів) але і з суб'єктивних вражень щодо соціального самовідчуття, задоволення прав і свобод, кліматичних умов життя. Індекс був розроблений компанією Economist Intelligence Unit, вперше у 2005 році і складається з дев'яти показників:

1. **Здоров'я:** очікувана тривалість життя (*US Census Bureau*)
2. **Подружнє життя:** рівень розлучень (*ООН; Euromonitor*)
3. **Громадське життя:** рівень залучення до релігійних чи профспілкових (*World Values Survey*)
4. **Добробут:** ВВП на душу населення за паритетом купівельної (*Economist Intelligence Unit*)
5. **Політична стабільність та:** рейтинг політичної стабільності (*Economist Intelligence Unit*)

6. **Клімат та географічне середовище** : географічні координати (*CIA World Factbook*)
7. **Гарантії працевлаштованості** : рівень безробіття (*Economist Intelligence Unit*)
8. **Політична свобода** : рейтинг політичної свободи та свободи слова (*Freedom House*)
9. **Гендерна рівність** : співвідношення зарплати жінок та чоловіків (*UNDP Human Development Report*)

Індекс гендерної нерівності (англ. *The Gender Inequality Index*) - це показник, спрямований на проведення моніторингу стану соціальних відносин між жінками чоловіками в різних країнах. Він був введений у 2010 році за застосовується у щорічній доповіді ООН «Людський розвиток».

Методика розрахунку індексу базується на трьох показниках:

1. репродуктивне здоров'я жінки;
2. рівень присутності жінки на управлінських посадах (в парламенті);
3. рівень середньої та вищої освіти у жінок. Цей індекс є деталізацією ІРЛП.

Для уточнення смислових характеристик стану розвитку країн в сфері дотримання гуманітарних зобов'язань з 2010 року в щорічних доповідях ООН «Розвиток людського потенціалу» використовується також **індекс бідності**. При цьому бідність розуміється як стан неспроможності підтримувати рівень задоволення соціально-культурних потреб, який суб'єктивно визначається таким у порівнянні з прийнятими у певному суспільстві нормами. Кілька років тому було проведено масштабне дослідження, яке показало, що рівень бідності є відносним показником і залежить від прийнятих у суспільстві належних форм добробуту, які визначаються культурними традиціями. Абсолютний показник бідності визначається прожитковим мінімумом. Але відчуття бідності може супроводжувати людину, яка має доходи і набагато вищі за межу бідності, оскільки в цьому випадку людина орієнтується на проголошені в суспільстві

вимоги до гідного та заможного життя. На сучасному етапі розуміння бідності пропонується враховувати не стільки доходи населення, які іноді важко відслідкувати в повному обсязі, скільки витрати на споживання та можливість дотримання основних гуманітарних норм розвитку людини.

*Напрмки оптимізації
гуманітарного розвитку в
Україні*

Визнанням важливості для подальшого розвитку держави в ричищі загальних світових процесів як економічного, так і загального світоглядного гатунку стало формування офіційної **Національної доповіді про людський розвиток «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010»** для представлення на Саміті ООН 2010 року.

Наступна Національна доповідь про людський розвиток була представлена ООН у 2011 році і мала назву **«Україна: на шляху до соціального залучення»**.

В процесі підготовки національного звіту 2010 року взяли участь понад 100 представників урядових установ, наукових інституцій, агенцій ООН, міжнародних організацій, Федерації профспілок України, ділових кіл, громадських організацій тощо. Підготовці цієї доповіді передувала ретельна робота з проведення аналізу наслідків політики у різних сферах та обґрунтування оновлених завдань для Уряду до 2015 року.

Готуючись до Саміту Мінекономіки разом з Проектом Програми розвитку ООН «Цілі Розвитку Тисячоліття – Україна» здійснили перегляд національних ЦРТ та підготували оновлену систему завдань та індикаторів національних ЦРТ з огляду на специфіку національного розвитку у посткризовий період та виклики сучасного глобального розвитку.

Доповідь має на меті:

1) роз'яснити населенню України, чому ЦРТ є важливими і як тісно вони пов'язані з нашим життям та життям майбутніх поколінь;

2) проінформувати Уряд, місцеву владу, наукові інституції, громадянське суспільство та громадськість про можливість використання встановлених ЦРТ в їх діяльності;

3) розвивати взаємозв'язок між ЦРТ та процесами стратегічного планування шляхом інтеграції індикаторів та національних завдань у документи стратегічного планування;

4) сприяти дискусії між національною та міжнародною спільнотою щодо подальших шляхів розвитку;

5) привернути увагу основних складових суспільства – Уряду, громадянського суспільства та ділових кіл – на необхідність конкретних дій, спрямованих на досягнення ЦРТ (в першу чергу на подолання бідності);

6) зміцнити координацію та співпрацю між урядовими інституціями, громадськими організаціями та бізнесом для забезпечення стабільного людського розвитку.

В Доповіді, зокрема, зазначається, що для досягнення ЦРТ важливим є консолідація зусиль трьох складових суспільства – влади, бізнесу та громадськості. Встановлення партнерських відносин між владою та бізнесом, активізація діалогу між державою та суспільством є запорукою прогресу, спрямованого на досягнення ЦРТ.

Принципи консолідації влади, бізнесу та громадськості

- держава бере на себе відповідальність за досягнення ЦРТ, підвищення рівня життя населення країни, забезпечення соціальних гарантій, отримуючи натомість легітимність влади та підтримку суспільства;
- держава забезпечує гарантії прав власності, сприятливий підприємницький клімат та сприяння бізнесу, отримуючи замість того підтримку з боку національного капіталу та дотримання ним встановлених державою норм і правил;
- рівновага між суспільством та капіталом створюється за принципом: чесний бізнес – підтримка суспільством його інтересів та дій.

Ефективна взаємодія соціальних партнерів – держави, роботодавців, профспілок та громадськості, досягнення оптимального балансу та розподілу сфер відповідальності між державою, бізнесом та громадою має прискорити людський розвиток. Соціальна відповідальність бізнесу є відповіддю на дії держави тоді, коли держава відповідає за якість економічного розвитку, за інвестиційний та податковий клімат, за створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, активно залучає досвід та знання ділових кіл до формування соціально-економічної політики з урахуванням ЦРТ. Виклики часу, завдання глобального розвитку, вихід вітчизняного бізнесу на європейські ринки, співпраця з іноземними інвесторами та постійно зростаюча конкуренція вимагають дотримання загальноприйнятих у світі стандартів – соціальної відповідальності, прозорості, готовності звітувати перед громадою.

Створення механізмів досягнення консенсусу між владою, бізнесом та громадянським суспільством має забезпечити як виконання завдань ЦРТ, так і проведення необхідних Україні.

При цьому в Доповіді наголошується, що «Розвиток людини є основною метою і критерієм суспільного прогресу. Основні цілі людського розвитку формуються у трьох напрямках.

Основні цілі людського розвитку для України

Перша - можливість прожити довге життя, підтримуючи добрий стан здоров'я,

Друга – доступність знань, одержання освіти,

Третя – наявність засобів, що забезпечують гідний рівень життя.

Концепцією людського розвитку закладено наступні способи оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком.

Напрями оптимізації зв'язку

між економічним зростанням і людським розвитком

1. збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт, професійну підготовку, що сприяє реалізації здібностей людей, їх активній участі у виробництві та справедливому розподілі благ;
2. більш справедливий розподіл доходу та багатства, що забезпечує матеріальну основу розвитку людського потенціалу менш конкурентоспроможних груп населення;
3. досягнення збалансованості соціальних витрат, що зміцнює економічну базу соціальної сфери суспільства;
4. розширення можливостей людей здійснювати свій вибір у політичній, соціальній і економічній сферах.

Одним із основних положень концепції людського розвитку має стати впровадження запобіжних заходів з недопущення зубожіння, безробіття, втрати здоров'я тощо шляхом стимулювання розвитку людей, підвищення їх ролі у суспільстві, розширення вибору способу життя, можливостей прийняття рішень стосовно своєї долі, з одночасним посиленням відповідальності за прийняте рішення і його виконання.

В процесі багатофакторних досліджень, які були покладені в основу Національної доповіді «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010», виявлені глобальні ризики, які умовно можна поділити на три категорії

Багатофакторні ризики для України

- природні,
- економічні
- соціально-політичні.

Глобальні ризики, у першу чергу, пов'язані з кліматичними змінами і зачеплять Україну закономірністю поширення глобальних змін. Тому в стратегіях гуманітарного розвитку держави слід передбачати складові, які і на

загальнодержавному, і на регіональному (місцевому) рівнях будуть запобіжними щодо їх розвитку та наслідків.

До природних ризиків належать:

1) переміщення кліматичних зон, нестабільність погоди (велика амплітуда коливань температур протягом коротких періодів часу) і загальна зміна середовища існування живих організмів;

2) зменшення біорозмаїття;

3) погіршення здоров'я живих організмів, у тому числі, людини (зокрема, збільшення кількості онкологічних захворювань);

4) підвищення процесів мутагенезу у всіх істот, у першу чергу, в організмах бактерій, грибів, вірусів;

5) затоплення великих ділянок суші, активізація небезпечних геологічних процесів, зокрема, абразії, зсувів, підтоплення;

6) опустелювання;

7) нестача питної води (в Україні це проблеми актуальні для східних і південних регіонів);

8) збільшення кількості стихійних лих (у т.ч. лісових пожеж, паводків, зсувів), негативних метеорологічних явищ (ураганів, засух, тривалих злив тощо).

До економічних ризиків належать:

1) незворотні втрати деяких природних ресурсів або значне їх зменшення,

2) зміни територіальної структури економіки у зв'язку, зокрема, із затопленням територій, нестачею питної води, частими повеннями та іншими процесами,

3) збільшення навантаження на державний бюджет через потребу в ліквідації наслідків природних лих, збільшення кількості непрацездатного населення, дотації сільському господарству тощо.

Економічні ризики, пов'язані зі зміною клімату, особливо стосуються сільського господарства, будівництва та житлово-комунального господарства (зокрема, через необхідність у зміні характеру забудови у зв'язку із повеннями, зсувами, затопленням прибережних ділянок морів), туристичної галузі (у зв'язку із зміною кліматичних режимів курортів), страхової сфери (через збільшення стихійних лих, природних катаклізмів, погіршення здоров'я людей та ін.).

До соціальних ризиків належать:

1) міграція та гуманітарні проблеми, пов'язані із збільшенням обсягу та темпів зростання міграції;

2) нестача та подорожчання продуктів харчування, що, у першу чергу, торкнеться найбідніших верств населення;

3) соціальні зміни як наслідки стихійних лих;

4) зменшення територій, придатних для проживання може призвести до виникнення нових та ескалації старих конфліктів, у тому числі збройних.

З огляду на глобальні процеси, які охоплюють і природні, і соціально-економічні умови життя людини, стає очевидним, щодо вагомості державного управління в сфері забезпечення всієї сукупності прав людини стає одним з провідних напрямків державно-іправлінської діяльності як такої. Соціальна цінність квалікованих державних менеджерів буде зростати в міру необхідності керувати складаними процесами колективного співіснування. Саме таке державне завдання і є завданням державної політики України вгалузі гуманітарного розвитку.

Розділ 2

Державна політика в сфері культури

2.1. Культура як системоутворюючий фактор розвитку держави

*Філософські основи
загальної теорії культури*

Держава як суспільна цілісність формується на основі єднання людей навколо символічних цінностей, які є важливими для соціальної самоідентифікації членів громадянської спільноти. Такі цінності виникають як система міфів про загальне історичне минуле і загальне походження, міфів про провідних героїв і їх оберегову звитягу, як система етнотворчих та націотворчих знакових образів, система релігійних вірувань та загальних очікувань провідного розвитку суспільних подій. Консолідуючись на основі безперечного прийняття основних фундаментальних ідей і сподівань, людська спільнота опрацьовує технологію соціальної взаємодії, яка має підтримувати пам'ять про славетне минуле і наближати очікуване майбутнє. Така взаємодія формує культуру етнічної групи, нації, держави.

Культура – це історично сформований соціальний досвід людства з селекції, акумуляції та застосування таких форм діяльності та взаємодії, які мають не тільки утилітарну функцію задоволення життєвих потреб, але й є прийнятними за своєю соціальною ціною і наслідками та закріплюються як система цінностей і традицій.

Культуру слід розуміти як систему «соціальних конвенцій», які опрацьовуються для забезпечення та регулювання колективної діяльності на основі звичаїв, моральних законів, етикетних норм, естетичних канонів. Культурна практика суспільства закріплюється як ефективна колективна консолідація заради спільної діяльності. Культура як система регулюючих правил і норм є вагомим важелем впливу на очікування членів спільноти щодо

розуміння справедливості, гідності, сімейного благополуччя, добробуту, прав та обов'язків.

Розвиток культурологічних досліджень в ХХ столітті привніс у розуміння соціальної взаємодії людства додатковий аспект, який пов'язаний з досягненням особливої смислової наповненості існування людини за межами біологічних потреб її життєзабезпечення. Тому під культурною складовою, у найширшому прочитанні цього поняття, пропонують розуміти всю сукупність надбіологічної організації існування людини, яка виявляється цілісною системою правил та приписів, що впливають на щоденну поведінку та загальне сприйняття навколишнього світу.

Культура закріплюється як практика та технологія мислення і діяльності. Результатом діяльності стають об'єкти як матеріального, так і нематеріального гатунку. Проте всіх їх споріднює первинне мисленєве проектування людиною з урахуванням власних потреб органічної взаємодії з оточуючим середовищем – соціальним та природним. Тому в сучасній світоглядній парадигмі, яка визначається як постмодерна, прийнято вважати культуру одною з невід'ємних умов існування людини у вимірах людяності, так само як природні (фізичні) та біологічні (суб'єктні) фактори її існування.

Людина в культурі є одночасно і виробником, і споживачем, і «продуктом» культурних цінностей. Все соціальне середовище просякнуте культурними відносинами і тому, розмірковуючи про соціальні аспекти її існування, важко виокремити «у чистому вигляді» соціальні чи культурні структури. Тому слід мати на увазі, що будь-які дії людини є виявленням культурного фону її існування як сукупності традицій, норм та правил поведінки та суджень, що впливають на весь соціально-політичний та приватний світ. Таким чином, жодна дія людини не відбувається за межами культури, і не відбувається поза впливом культури. Отже культура визначає і устрій життя суспільства як державної громади.

Людина створює культуру як штучне середовище свого повсякденного існування, в якому її думки, знання та очікування знаходять предметне (фактичне, чуттєве) виявлення у речах та явищах. Цей процес створення культурного середовища можна представити як процес об'єктивації духовних чинників, або як процес опредмечування. Культурне забезпечення існування людини можна представити як діалектику опредмечування (предметного втілення ідей) та розпредмечування (осягнення об'єктивованих ідей).

Рис.1 М.С.Каган. Філософія культури

Визначення держави	культури

Культура будь-якої держави функціонує за загальними принципами, які на теперішній час є сформульованими як фундаментальні в рамках філософського осмислення феномену людської культури.

Культура держави – це традиції, норми, правила в етичній та естетичній сферах, які є показовими для ідентифікації громадян країни та засадничими для організації колективної соціальної комунікації та діяльності. Загальний рівень культури як технології колективної взаємодії в межах державної юрисдикції закріплений у її законодавстві, вимогах до належного врядування, розумінні цінності людини як громадянина та особистості, критеріях соціальної справедливості, приписах міжособистісного спілкування на рівні поколінь і статевих відмінностей, нормах прийнятного добробуту.

Культурний простір держави – це обмежена державними кордонами територія, на яку поширюється регламентована законодавством організаційно-управлінська діяльність державних органів влади щодо забезпечення сталого розвитку культурного середовища колективної взаємодії громадян.

Поступальний розвиток культурного середовища передбачає безперешкодне функціонування соціальних каналів трансляції культурного досвіду як національної та етнічної традиції, а також створення умов для соціальної адаптації інноваційних культурних практик.

Культурний простір держави як явище не співпадає з національною культурою держави, оскільки культурний простір може бути відкритим для інших національних культурних традицій, відчувати вплив глобальних тенденцій розвитку культури, змінювати свої територіальні межі. В межах культурного простору держави може надаватися перевага розвитку національній культурній традиції, проте слід зважити на те, культура в цілому схильна до змін, що є ознакою її розвитку та вдосконаленню. Культурний простір держави поняття скоріше політичне, яке закріплює офіційні границі розповсюдження законодавчих приписів у сфері культури.

Визначення національної культури України

Національна культура Української держави – це поняття, яке визначає державотворчу сутність пріоритетів культурної

політики України в сфері формування її культурного простору. Нормативно-правовим підґрунтям трактування цього поняття як засадничого для прийняття державно-управлінських рішень в сфері культури є положення Закону України «Про культуру». В цьому законі культура визнана «одним з основних факторів самобутності Українського народу – громадян України всіх національностей (далі – Український народ)» (ст.3). Таким чином закріплена загальнодержавна позиція, в якій надається перевага політичному, а не етноцентричному, трактуванню української нації, а отже – політичному трактуванню національної культури як фактору загальногромадянського розвитку держави. На такому розумінні національної культури ґрунтується і положення про національний культурний продукт, який означається як вітчизняний та розуміється як «блага і культурні цінності, створені (надані) вітчизняним виробником» (ст..1).

В сучасній культурології виокремлюються як самостійні явища – етнічна культура та національна культура. Трактування цих понять напряду залежить від сучасного розуміння етнічних та національних процесів в розвитку суспільства.

Етнічна культура – це культура, що притаманна певному етносу як окремій суспільній групі, і в соціальній практиці сучасних держав репрезентована як фольклорне надбання, що представлене обрядовими дійствами та мистецькими формами переважно усної традиції (пісні, казки, танці, міфологічні перекази), побутовими та релігійними традиціями, своєрідними етико-естетичними нормами повсякденного життя, що зберігаються як ментально-ціннісні ознаки етнічної приналежності.

Національна культура в європейському суспільстві починає складатися у добу Відродження як розбудова загального суперетнічного культурного простору світського характеру, що пов'язаний з розвитком міського життя та усвідомленням загальних історико-політичних коренів та прагнень мешканців

певної території. У подальшому націотворчі культурні процеси стануть підґрунтям формування національних держав в Європі. Процес формування національної культури первинно пов'язується з формуванням національної літературної мови, котра вибудовується як надетнічна лінгвістична реальність, що пов'язана з становленням світської європейської літератури, яка обов'язково письмово закріплена, є авторською, та існує у розмаїтті специфічних, нефольклорних жанрів. Але національна культура як цілісна система факторів, що забезпечують стале функціонування національного культурного простору, виходить у своїх виявленнях далеко за межі мовних та літературних процесів. Національний культурний простір розвивається як природна (синкретична) єдність надетнічних форм архітектури, живопису, музики, театрального та танцювального мистецтва, жанрові особливості котрих мають загальноєвропейський вимір і приймаються національною культурою певної держави як засадничі для національної мистецької творчості. Процес становлення та розвитку національної культури європейських держав за змістом та формами співпадає з історичними змінами європейської ментальності та стильовим і жанровим розмаїттям європейського мистецтва - класичного, модерного та постмодерного. Важливу роль у формуванні національного культурного простору відіграють також форми організації освіти, розвиток науки та форми релігійного життя.

Національний культурний простір Української держави історично починає формуватися також у добу європейського Відродження. Цей процес пов'язаний із діяльністю українських полемістів, які відстоювали окремість руського духу у протистоянні православ'я та католицизму на теренах Речі Посполитої. Українські полемісти привнесли у національний культурний простір гуманістичну філософську ідею людської гідності, ідею права на національно-релігійне самовизначення, загальноєвропейські форми організації освіти, сприяли впровадженню наукових досягнень свого часу, підтримуючи світські форми розвитку національної культури у братствах, які були культурно-громадськими об'єднаннями, створеними для підтримки

національної української (руської) культури. Завдяки діяльності полемістів з'явилася перша національна надетнічна літературна мова – руська, якою у своїх філософських та поетичних працях послуговувався, зокрема, Г.С.Сковорода. Протягом доби козацьких війн продовжувалося формування національної української культури - склався архітектурний стиль козацького бароко, розповсюджуються європейські форми музикування та малярства, досягає європейського рівня актуальності викладання у Києво-Могилянській академії. Таким чином слід наголосити, що процеси розбудови національної культури в Україні тотожні загальній хронології відповідних процесів в країнах Європи: перші паростки національного доби Відродження були підхоплені діячами культури кінця ХУІІІ – початку ХІХ століть, що зосередилися на інтересі до фольклорної самобутності, стародавніх етнічних традицій та історичного минулого. Класична національна українська культура створювалася як літературний, театральний, музичний, художній та науково-освітній процес, участь у якому приймали діячі різного етнічного походження, творчість котрих соціально була обумовлена реальністю існування українських земель у складі двох імперій – Російської та Австро-Угорської.

***Законодавче визначення
поняття «культура»***

В практиці державного управління в сфері культури можна спостерігати певне коливання між розумінням культури як принципу соціального буття людства та мистецькими формами виявлення культури. Але на сучасному етапі державотворення в **Законі України «Про культуру»** чітко визначена відмінність між поняттями «культура» та «мистецтво», що сприяє смисловій доцільності державно-управлінських рішень та дій.

Визначення	Законі України «Про культуру» Стаття 1 Культура - сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти Мистецтво - творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах»(ст.1). Сучасна національна культура України розвивається в межах культурного простору держави, що є сферою, в якій «відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище

Завдяки культурі держава як нація складається у системну цілісність, в якій відбувається розвиток всіх духовних потреб людини – потреб у пізнанні, у здійсненні справедливості, у відтворенні краси, у самовдосконаленні і продовженні свого людського роду-племени.

2.2. Структура і соціальні функції культури в державі

Універсальність структури культурного простору держави

Культура держави є органічною цілісністю, яка має універсальні і особливі ознаки. Органічність культури держави виявляється в неподільній єдності багатьох

факторів, які забезпечують її стале і пролонговане функціонування. При цьому культура завжди має певний набір структурних елементів, що повторюються від однієї історичної доби до іншої, можуть бути виокремлені в усіх суспільних єдностях і є універсальними складовими соціально-культурного простору людських спільнот.

Наукові дослідження культури як цілісного явища, які були започатковані як самостійний напрямок досліджень на початку ХХ століття, зосереджені на розумінні принципів засад існування цього феномену. В такому смислі культура розглядається як невід'ємна якість людини і фундамент соціальності, що формується в своїх визначальних характеристиках на первісному етапі становлення людського суспільства. Таким чином можна стверджувати, що не має людини, чи людської діяльності, яка не є здійсненням або створенням культурних фактів.

Отже, культура у культурологічному знанні розуміється як супранаціональне, супрадержавне явище, в якому національні чи державні ознаки є вторинними і можуть розглядатися як виявлення культурних особливостей певних спільнот, що у підґрунті мають принципові спільні елементи. Ці елементи складають сутність і цілісність культури, невід'ємно пов'язані один з одним і можуть бути виокремлені лише у науковій рефлексії. В реальному функціонуванні культурного простору держави ці елементи складно перетинаються, утворюють нерозривну мережу взаємодій і практично знаходяться поза прямим впливом державно-управлінської діяльності, оскільки є фундаментальними причинами соціальної організації і смислової комунікації, які виникають задовго до державних форм організації суспільства. В тому числі культурні фактори є причинами спрямованості і мотивацій самої такої діяльності.

Довідка	Культура (від лат. Cultura) – вдосконалення, покращення, обробіток Вперше поняття культура застосовувалося у Давньому Римі лише у сенсі, яке мало відношення до землеробства – agricultura. Сучасна наука часом виникнення культури вважає період становлення людини виду Homo Sapiens, який за загальноприйнятими поглядами розпочався 40 тисяч років тому, а у найсучасніших дослідженнях сягає 70 тисяч років.

Основи морфології культури Структурою культури займається спеціалізований розділ культурології – морфологія культури. На теперішній час не існує єдиної загальноприйнятої класифікації структурних елементів культури, але є повторюванні схеми розподілу різних фактичних якостей культури, з існуванням яких погоджується узагальнена наукова думка. На безперечну наявність цих ліній розмежування потрібно зважати при прийнятті державно-управлінських рішень в сфері культури, беручи до уваги фактичну органічність культурного середовища держави, тобто невід'ємність і спорідненість всіх елементів.

Отже, культуру держави можна розглядати як сукупність різних

- Рівнів культурної діяльності
- Форм культурної діяльності
- Видів культурної діяльності.

**Матеріально-духовна
цілісність культури**

Найбільш загальнопоширеним є розподіл культури на **матеріальні та духовні елементи**.

Оскільки вся діяльність людини є діяльністю культурною, що фактично означає наявність проявів свідомості у будь-яких діях, це розподіл слід вважати достатньо умовним. Адже культурні феномени всі є чуттєво представленими, що можна вважати їх фактичною матеріалізацією, а матеріальні артефакти несуть в собі смислову (духовну) інформацію.

Ця позиція трактування структури культури класифікує її елементи наступним чином:

Матеріальна культура – споруди різного призначення, засоби пересування, дороги і комунікаційна інфраструктура, побутові предмети, одяг, прикраси, кулінарія, зброя тощо.

Духовна культура – моральні норми і цінності, естетичні смаки, традиції і звичаї, світоглядні релігійні, філософські, наукові системи тощо.

Оскільки розподіл на матеріальні і духовні елементи є вкрай схематичним і прийнятним лише для первинного розуміння **сутності культури як матеріально-духовної єдності**, за межами цього розподілу, що очевидно, залишаються, наприклад, об'єкти і явища мистецтва, релігії, науки, освіти. Всі ці форми культури одночасно є і носіями духовного сенсу, і існують як сукупність матеріальних виявлень. Тому в державно-управлінській діяльності слід брати до уваги, що жодна сфера людської культурної діяльності не може існувати лише як система ідей, уявлень, переконань чи міркувань, які не знаходять предметного (матеріального) втілення. Власне в цьому разі вони не стають фактами культури.

Тому культуру можна розглядати як сукупність **артефактів**, що є виявленнями свідомо спланованих дій людини. До сукупності артефактів відносять всі форми опредмечення думки, а саме – будь-які тексти (наукові, релігійні, художні, ужиткові), предмети трудового чи оборонного знаряддя,

спороди та їх плани, побутові чи ритуальні предмети і речі, твори мистецтва (картини, фільми, скульптури, архітектурні будови). А в сучасній ситуації слід додати і комп'ютерну техніку та програмне забезпечення процесу інформатизації. Таким чином, в процесі державного управління слід звертати увагу на те, чи має можливість ідея стати артефактом і, власне, примножити культуру держави.

Якщо пропозиція розглядати культуру як систему артефактів наголошує на факторі матеріалізації культурного вища, то пропозиція мислити **культуру як систему текстів** акцентує смислове та змістовне значення культурної діяльності людини. Культура як сукупність текстів – це трактування її як загальної інформаційної мережі, кожний елемент котрої містить певні відомості, несе повідомлення чи зберігає знання. Тому одним з провідних принципів державного управління в сфері культури є принцип збереження культурного надбання як матеріального, так і нематеріального гатунку.

Структурі рівні культури

При розподілі культури на певні рівні, виокремлюють наступні:

- Новаторський та традиційний,
- Елітарний та масовий
- Загальний та локальний

Взаємодія традицій і новаторства, елітарності і масовості в культурі, загальних і локальних смислів є діалектичною основою розвитку та сталого функціонування культури.

Традиції формуються як система накопичення, збереження і трансляції набутого культурного досвіду. Традиції утворюють сутність культури як певного рівня пізнавального середовища, стале функціонування якого забезпечує збереження мисленевої енергетики людини і фіксує вже знайдені найбільш адекватні форми комунікації з природним і соціальним середовищем. Традиція закріплює досягнутий рівень знань, умінь, навичок і форм їх репрезентації. Знання, вміння і навички можуть мати господарський,

релігійний, соціально-комунікаційний, соціально-ієрархичний сенс і передаватися від покоління до покоління за традицією. Традиція є основою стереотипів в діяльності, оцінках та судженнях, які час від часу вимагають свого подолання задля продовження життя в природних і соціальних умовах, що змінюються. Тому слід пам'ятати, що традиції є умовно сталими формами культурної адаптації людини, і, за умов їх абсолютизації, можуть приводити до культурної стагнації і самознищення певної соціальної спільноти.

Новаторство в культурі виконує функцію пристосування до викликів і загроз, які породжуються змінами в природно-кліматичного, соціально-ієрархичного, світоглядно-морального характеру. Самі ці зміни можуть бути спровоковані діяльністю людини за традицією. Тому новаторство є запобіжним заходом при відповіді на виклики соціального чи природного походження. Новаторство в культурі підтримується здатністю людини до творчості, сутність та принципи якої залишаються дослідженими неостаточно. Але при управлінні культурними процесами в державі слід дотримуватися **правила гармонійного балансу між традиціями і новаторством**, зважаючи на кардинальні зміни у фундаментальному пізнанні та технологічних ресурсах людства.

Розподіл культури на елітарну і масову є результатом культурної ієрархізації суспільства.

Елітарна культура – це культура, яка є визначальною ознакою еліти суспільства і передбачає спрямованість на новації і експеримент, на заохочення пізнавальної діяльності, збереження навичок розуміння складних символічних смислів і витончених естетичних смаків. Історично певна відмінність у культурних навичках і знаннях була притаманна соціальній верхівці племені, до якої потрапляли за віком чи особливими здатностями. Це виокремлювало її статусно, але і накладало додаткову відповідальність за збереження ідентичності громади, її адаптаційної успішності та першості у боротьбі за природні ресурси. Елітарні знання відкривали складні смисли ритуалів, тлумачили символіку і міфи, надавали перевагу у прогнозуванні подій.

Елітарність була правом і обов'язком на опанування додаткової інформації. З елітарністю були пов'язані розпорядчі (управлінські) функції у суспільному розподілі ролей і повноважень.

В сучасному світі, який є світом розгалужених інформаційних мереж, культурна елітарність не так однозначно пов'язана із функціями прямого суспільного управління як конкретної діяльності, проте зберігається функція додавання нової, складної за змістом інформації. Елітарність складається як елітарність окремих сфер знання і діяльності, що є запорукою загального суспільного сталого саморозвитку.

Масова культура у сучасній суспільствознавчій думці трактується як культура, що є доступною великому загалу, завдяки розвитку мереж трансляції і фіксації культурних явищ. В середині ХХ століття поняття «масова культура» мало негативне значення і ним позначалися культурні факти і події, які протиставлялися елітарній (високій) культурі як культура для людей з усередненим мисленням та невибагливими естетичними запитами. Хоча на теперішній час масовість аудиторії певних видів культурних продуктів ставить певні умови для її змісту і формального виявлення, проте сам по собі факт масовості і доступності культурного явища не визначає його естетичну чи смислову цінність.

Сучасною тенденцією можна вважати тенденцію виокремлення груп споживачів культурних продуктів, що є ознакою **демасовізації культури**. Масові виявлення культури в цьому випадку відіграють важливу функцію суспільної комунікаційної інтеграції.

Загальна і локальна культура – це умовні позначення, які можуть мати різні рівні виявлення відносно того, що буде обрано локальним чи загальним рівнем. В цілому проблему загальної і локальної культури можна розглядати як проблему взаємодії різних шарів у сучасному культурному середовищі від загальносвітового до конкретно-індивідуального. При цьому слід розуміти, що для конкретної особистості актуальними є всі шари в якості загальних, а

культура певної держави є результатом перетину особистісних і глобальних проявів культури.

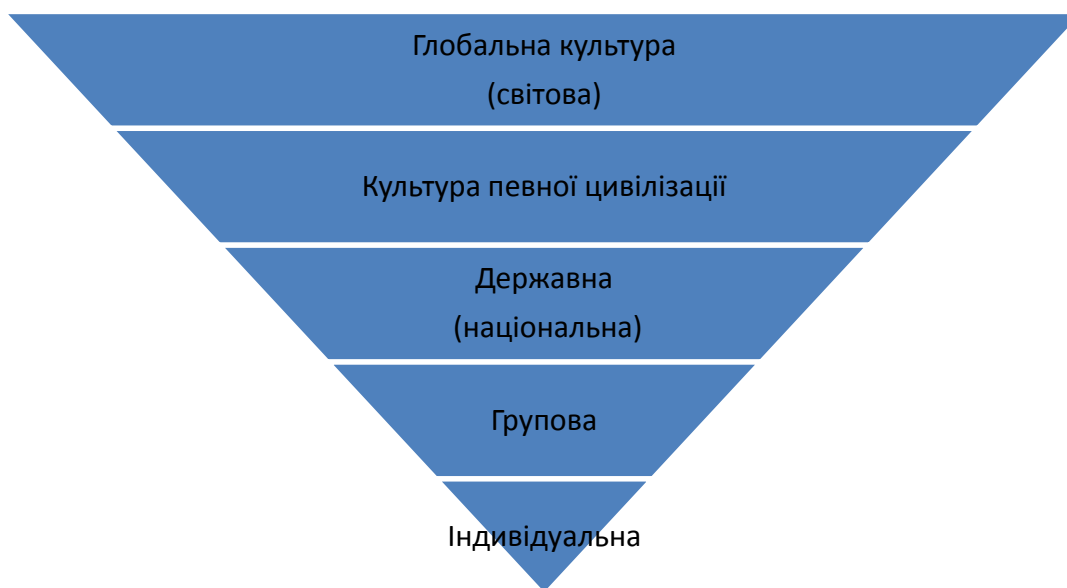

Рис.2

Цивілізаційна структура української культури

При цьому слід зважати на те, що сучасна культурологічна думка глобальну культуру розглядає як процес діалогу та інтеграційних явищ між п'ятьма **основними цивілізаційними формами культури**, які мають очевидні відмінності смислового гатунку і мають вплив на актуальні культурні події у сучасному світі, а саме:

- Європейська цивілізація (західна)
- Латиноамериканська цивілізація
- Далекосхідна цивілізація
- Ісламська цивілізація
- Індійська цивілізація
- Африканська цивілізація (центральна, південна).

Державну культуру України з точки зору взаємодії локальних і загальних виявлень культури слід розуміти як сукупність багатьох нашарувань, що утворюють її самотність як держави.

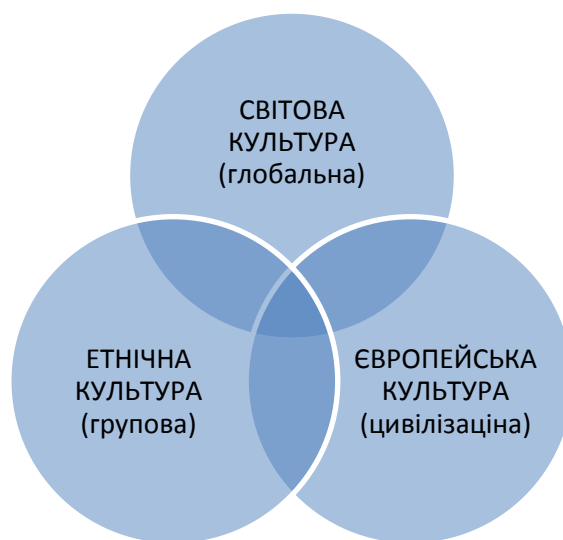

Рис.3

Також важливо в державно-управлінській діяльності брати до уваги, що певна особлива **модифікація різних культурних нашарувань є характерною для окремих регіональних територій, міст та селищ.**

Форми організації і трансляції культури

Для процесу державного управління важливим структурним поділом є **поділ культури за різними формами організаційного виявлення та способами трансляції (збереження) культурного надбання в суспільстві.**

Форми організації культури	Форми трансляції культури
➤ Особиста ➤ Колективна ➤ Загальносуспільні	➤ Звичай, зразки ➤ Система освіти ➤ Система виховання

Поступальний розвиток державного культурного простору забезпечується ефективним функціонуванням всіх форм трансляції культури та безперешкодною взаємодією між всіма формами організаційного функціонування культури.

Колективні форми організаційного існування культури є провідною ланкою у забезпеченні особистих культурних потреб людини і гарантією необхідного для культурної творчості розмаїття. Колективні особливості культури можуть виявлятися як система угруповань за релігійними, етнічними, мистецькими, ідеологічними, дозвільними уподобаннями. Існування культурних спільнот дає можливість кожній особі обрати свій власний стиль життя, що є виявлення демократичних принципів державного врядування.

Загальнодержавна культура є сукупністю історично сформованих традиційних колективних форм і впливових напрямків світової культури, які проникають у національну культуру як результат діалогу культур.

Види і сфери культурної діяльності

Для процесу державного управління в сфері культури важливим є поділ культурної діяльності за спеціалізованими сферами. В цих сферах відбувається процес професіоналізації культурної активності, в них також утворюються специфічні технології фіксації та трансляції культурного надбання. При цьому слід розуміти, що виокремлення певних видів загальної діяльності людини пов'язане не з вичерпним переліком елементів культурного світу людини, а із переважною спрямованістю цих сфер на вдосконалення та розвиток людського морального та пізнавального поля. Саме цей процес поглиблення позитивного розвитку особи та суспільства визначається як прогрес культури.

Види культурної діяльності

Рис.4

Соціальні функції культури

Культура є важливим фактором розбудови держави як такої, оскільки саме культура як система технологій діяльності та мислення утворює смисли та цілі життя людини. У підґрунті будь-яких проявів культури знаходяться **етичні і естетичні світоглядні настанови**, що мають бути сформовані, збережені та трансльовані як система норм, принципів, уподобань та правил. Тому саме мораль і чуттєві прояви людини є найвагомим свідченням про рівень її особистої чи групової культури. Культура опрацьовує систему методів соціалізації особистості шляхом залучення до наявної системи культурних надбань в сфері знань, моралі, суджень і навичок діяльності, що є процесом пролонгації і розвитку культурного середовища. Важливу роль у цьому відіграють наука, мистецтво, релігія, освіта, які виконують усталені функції культури.

Функції культури

Функції	Основний смисл
Інформативна	Створення системи знань, умінь та навичок
Трансляційна	Створення технологій фіксації, збереження та передавання інформації (письмо, друкарство, комп'ютерні програми)
Інтегративна	Створення технологій комунікації (мова, символи, знаки)
Регулятивна	Створення норм, правил, приписів
Аксіологічна	Створення системи цінностей, пріоритетів, цілей
Світоглядна	Створення системи суджень, пояснень та трактувань

2.3. Пріоритети державної культурної політики

<i>Типологія моделей політики</i>	<i>організаційних культурної</i>	Політика держави в сфері культури – це сукупність принципів і засад, якими визначається спрямованість управлінської діяльності державних органів влади в цій сфері.

Політика визначає напрями та засоби впливу на процеси, які забезпечують стає функціонування культурного простору держави з огляду на загальні ідеологічні тенденції глобалізованого світу та необхідність забезпечення національної безпеки.

Формування державної культурної політики впливає з певних світоглядних основ, які відображають сучасні дискусії щодо ролі держави як суб'єкта управління в сфері культури, що відбуваються у світовому науковому та менеджерському співтоваристві. Таких дискусійних питань декілька і вони не мають однозначної відповіді. Тому на рівні законодавчих та центральних виконавчих органів влади можна спостерігати продовження пошуків адекватних сучасній українській ситуації напрямків розв'язання наявних проблем.

Становлення практики державного управління в сфері культури в нових суспільних умовах вимагає чіткої відповіді щодо загальної спрямованості участі держави у культурних процесах. Таких принципових моделей державного регулювання можна виокремити три.

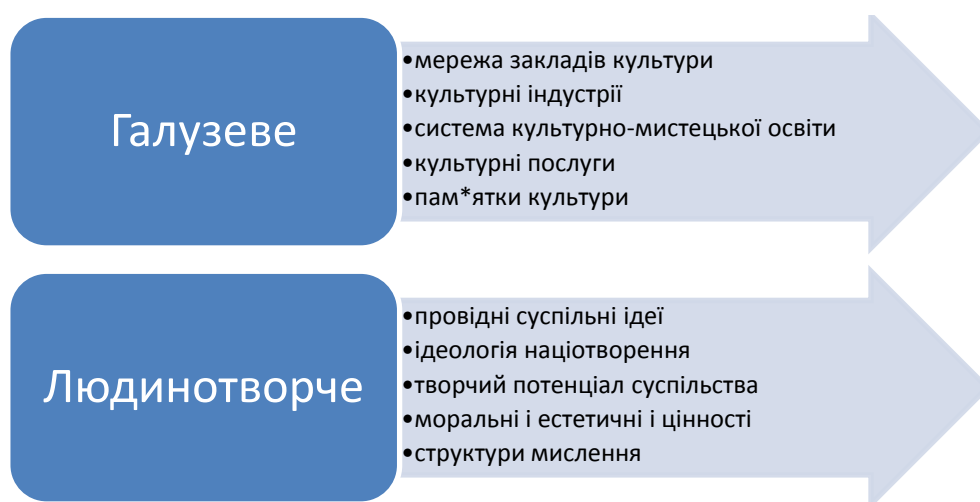
Моделі культурної політики

Тип моделі	Сутність моделі
Патерналістський	Регулювання культурних процесів на основі повного державного забезпечення фінансових потреб сфери культури
Ліберальний	Регулювання культурних процесів на основі ринкових принципів функціонування сфери культури
Інтегральний	Поєднання форм державного протекціонізму та ринкових взаємин в культурі

Галузеве та супрагалузеве трактування культури в державному управлінні

Також сутнісно впливає на загальну спрямованість дій влади в сфері культури принципове тлумачення поняття «культура», з якого виходить державне управління при окресленні своїх завдань та сфери повноважень. Залишаючи осторонь нюанси сперечання науковців щодо визначення цього поняття, органи державної влади мають усвідомлювати, що в них є можливість ставитися до культури як до певної галузі для адміністрування, або як до системи світогляду, яким просякнуті всі ланки державного будівництва.

Державно-управлінське трактування культури

В залежності від пріоритетного трактування поняття «культура» вибудовуються основні напрямки державної діяльності в цій сфері.

1. При опорі на «галузеве» трактування основним принципом культурної політики буде принцип підтримки сталого функціонування культурної інфраструктури та надання культурних послуг. Бюджетне фінансування буде першочергово спрямовуватися на утримання мережі закладів культури та охорону пам'яток культури.

2. При опорі на «люднотворче» трактування основним принципом буде принцип формування світогляду національної ідентичності та розвиток загальною культури суспільної діяльності людини. Бюджетне фінансування буде спрямовуватися на підтримку мистецької і культурно-просвітницької діяльності, на отримання культурних продуктів.

При супрагалузевому розумінні культури виникає також специфічний напрямок в системі культурного розвитку суспільства, в якому культура розглядається як система прийнятних способів певної діяльності на основі суспільно значущих цінностей, а саме – культура політичної, державно-управлінської, громадської, підприємницької діяльності тощо. Крім того, в цьому разі серед загальних політичних настанов державного управління в сфері культури з'являється настанова загального соціального характеру – розвиток побутової культури, розвиток культури дозвілля, розвиток фізичної культури, розвиток естетичної культури тощо.

*Принципи «Декларації
Мехіко щодо політики
в сфері культури»*

Сутнісним фактором, який впливає на загальну спрямованість державної культурної політики є співпраця України з міжнародними інституціями у сфері культури. Найбільш вагомою є

співпраця з ООН та ЮНЕСКО, яка, передусім, стосується побудови загальної ідеології державної культурної політики на основі задекларованих світовим співтовариством принципів. Фундаційним документом щодо формування

ідеології культурної політики держав - членів ООН є «Декларація Мехіко щодо політики в сфері культури».

«Декларація Мехіко щодо політики в сфері культури» була прийнята 6 серпня 1982 року Всесвітньою конференцією з питань політики в сфері культури. В преамбулі Декларації зазначено наступне:

Першоджерело	...висловлюючи надію на те, що врешті-решт людство дійде до єдиних культурних і духовних цілей, конференція погоджується з тим, що: у найширшому розумінні культура може розглядатися як сукупність яскраво виражених рис, духовних і матеріальних, інтелектуальних і емоційних, які характеризують суспільство або соціальну групу. Культура охоплює, крім мистецтва й літератури, спосіб життя, основні права людини, системи цінностей, традиції та віри; культура - це здатність людини мислити, аналізувати себе і своє оточення. Саме культура перетворює нас у гуманних, розумних, критично мислячих істот із моральними зобов'язаннями. Саме з допомогою культури ми розрізняємо цінності та робимо вибір. Через культуру людина пізнає себе, усвідомлює себе як незавершений продукт природи, критично осмислює свої досягнення, невтомно шукає новий сенс існування і творить те, що відображає її сутність. Декларація Мехіко щодо політики в сфері культури// http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_730

В Декларації сформовано низку принципових положень для формування культурної політики, яка має бути відповіддю на сучасні глобальні соціальні виклики.

Принципи Декларації Мехіко стосуються:

- Культурної самобутності
- Культурного аспекту розвитку
- Культури і демократії
- Культурної спадщини
- Мистецької та інтелектуальної творчості і мистецького виховання
- Відносин культури з освітою, наукою та засобами комунікації
- Планування, адміністрування й фінансування діяльності у сфері

культури

- Міжнародного культурного співробітництва

Основними принципами демократії в культурній політиці так, як вони сформульовані у ст.17, 18 і 19 Декларації Мехіко, слід вважати забезпечення права для кожної людини:

- Брати участь у культурному житті суспільства
- Втішатися мистецтвом
- Брати участь у науковому прогресі й користуватися його благами
- Брати участь у виробництві продуктів культури
- Брати участь у напрацюванні рішень дотичних до культурного життя
- Поширювати й використовувати культуру
- Мати рівний доступ до освіти і культури

Для стратегічного планування управління в сфері культури важливими є 20, 21 і 22 ст. Декларації Мехіко:

«**Стаття 20.** Важливо домагатися географічної та адміністративної децентралізації культурного життя, а також прагнути, щоб установи, відповідальні за культурну діяльність, були добре обізнані з наданням переваг, бажанням і потребами суспільства в питаннях культури. Отже, необхідно розширювати можливості проведення діалогу між населенням і культурними організаціями.

Стаття 21. Демократизація культури вимагає передовсім децентралізації вогнищ культури, де створюються твори і де ними можна насолоджуватися. Демократична політика у сфері культури надає всім колективам і всьому населенню можливість насолоджуватися шедеврами мистецтва.

Стаття 22. Аби гарантувати участь усіх людей в культурному житті, необхідно усунути нерівність, що випливає з соціального походження і становища, освіти, національності, віку, мови, статі, релігійних переконань, здоров'я чи належності до маргінальних та інших етнічних груп меншостей.»

***Закон України «Про культуру»
і стратегія державної
політики в сфері культури***

Основні пріоритети державної культурної політики України закріплені в **Законі України «Про культуру»**, який був прийнятий 14 грудня 2010 року. Закон

складається з 10 розділів та 36 статей:

- 1 розділ «Загальні положення»,
- 2 розділ «Права і обов'язки в сфері культури»,
- 3 розділ «Діяльність у сфері культури»,
- 4 розділ «Базова мережа закладів культури»,
- 5 розділ «Фінансування і забезпечення господарської діяльності закладів культури»,
- 6 розділ «Соціальні гарантії працівників у сфері культури»,
- 7 розділ «Участь громадськості у сфері культури»,
- 8 розділ «Міжнародні культурні зв'язки»,
- 9 розділ «Відповідальність за порушення законодавства про культуру»,
- 10 розділ «Прикінцеві положення».

Визначення

Державна культурна політика - це цілеспрямована, визначена усвідомленими ціннісними соціальними пріоритетами діяльність державної влади в сфері забезпечення розвитку, збереження та розповсюдження культури в межах культурного простору країни.

В Законі України «Про культуру» закріплено провідне демократичне положення, яким **культура України визнається загальним здобутком і надбанням громадян країни всіх національностей.**

Згідно з Законом України «Про культуру» (ст..3) основними засадами державної політики України у сфері культури є:

- визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу - громадян України всіх національностей (далі - Український народ);
- сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;
- захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури;
- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;
- забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав;
- гарантування прав громадян у сфері культури;
- створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва, задоволення культурних потреб Українського народу, розвитку закладів культури незалежно від форми власності, залучення

до сфери культури інвестицій, коштів від надання платних послуг, благодійництва, інших не заборонених законодавством джерел;

- сприяння діяльності професійних творчих спілок та громадських організацій у сфері культури, активному функціонуванню державної мови в культурному просторі України, доступу громадян до культурних благ;

- визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури;

- забезпечення діяльності базової мережі закладів культури, закладів освіти сфери культури;

- підтримка діяльності у сфері культури, пов'язаної з виготовленням і розповсюдженням електронних та друкованих засобів масової інформації, аудіо- та аудіовізуальної продукції, розробленням комп'ютерних технологій та підвищенням їх потенціалу для розширення доступу та залучення громадськості до діяльності у сфері культури тощо;

- пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні;

- підтримка вітчизняного виробника у сфері культури;

- забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва;

- створення страхового фонду документації про культурні цінності та документів на об'єкти культурної спадщини.

В Законі України «Про культуру» зазначено, що основні пріоритети державної політики у сфері культури визначаються:

- державними програмами економічного і соціального розвитку України та програмами діяльності Кабінету Міністрів України, в яких обов'язково враховуються аспекти розвитку культури;

- державними цільовими програмами у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством.

Держава у пріоритетному порядку створює умови для:

- розвитку культури української нації, корінних народів та національних меншин України;
- збереження, відтворення та охорони історичного середовища; естетичного виховання громадян, передусім дітей та юнацтва;
- розширення культурної інфраструктури села.

2.4. Культура і гуманітарний розвиток

Культура як чинник сталого розвитку

Успішне управління державою як соціально-культурною цілісністю, перш за все, має приймати до уваги ті ідеї, які стали провідними за останні двадцять – тридцять років в сфері знання про людину та способи її діяльності, оскільки держава – це сукупний результат проявів особистих потреб і очікувань її громадян. І ніщо в державі не відбувається поза діяльністю людини так, як вона це програмує і здійснює.

На початку XXI століття в рамках діяльності ООН набула статусу офіційної глобальної світоглядної доктрини ідеологія сталого розвитку людства. Основна ідея, яка закріплюється в цій доктрині, полягає у сутнісній гуманізації процесу розвитку, який розуміється не як процес науково-технічного оновлення, а як процес виникнення світоустрію з широкими можливостями творчого самоздійснення людини та необмеженим вибором стилю життя. Важлива роль у цьому відводиться культурі як фактору суто людського опанування світу та основи для розкриття людського креативного потенціалу. Набуває парадигмального значення наукова і світоглядна позиція, згідно з якою культура є невід’ємним фактором створення та підтримки добробуту суспільства, поряд із факторами економічними та екологічними.

Важливе значення культури для процесу сталого (тобто неперервного) розвитку полягає в тому, що саме культурними технологіями є цілепокладання,

оцінка соціальної доцільності дій, примноження та трансляція знань, опрацювання системи моральних орієнтирів для визначення суспільної ціни прогресу. Колективна спільність людства утворюється із застосуванням культурних факторів єднання, що забезпечують здобування і збереження знань, комунікацію і соціальну адаптацію до екологічних викликів.

Культурні надбання утворюють систему технологій соціальної самоорганізації, які зберігають глобальну ідентичність людства як біологічного виду, що відтворюються як соціально закріплені інстинкти підтримки біологічної сталості і успішності в еволюційних процесах. Отже, очевидно, що управління державою, як суто людська діяльність, ґрунтовно визначається процесами глибинного первинного рівня розвитку свідомості, які виникають на ранніх стадіях соціалізації. Первинні рівні акультурації колективної взаємодії, що утворюються на первісних стадіях розвитку Homo Sapiens, мають пролонгацію в сучасності і функціонують як система самоорганізації суспільства із задоволення основних психо-біологічних потреб людини.

Визначення	Культура – в синергетическом определении: совокупный механизм антиэнтропийной активности общества. Комплекс искусственных механизмов опосредования внешних (с природной средой) и внутренних отношений социального организма. Включает культуру инструментальную и культуру духовную. А.П.Назаретян. Цивилизованные кризисы в контексте универсальной истории (синергетика - психология - прогнозирование)

Проведені протягом ХХ століття антропологічні дослідження різних соціально-культурних спільнот дали підстави стверджувати, що, незважаючи на різноманітні характерні забарвлення, будь-яка соціальна єдність відтворює у своєму повсякденному існуванні сталі за функціональним призначенням форми

життєдіяльності. На основі вивчення декількох сотень конкретних культур, було сформовано ідею про структурно-функціональну повторюваність цілісних соціально-культурних просторів. Фіксація принципової структурної схожості різних суспільств дала підстави для обговорення універсальної моделі культури, яка забезпечує успішність комунікації людини з довкіллям та задовольняє психологічно-емоційні потреби, незалежно від географічних та конкретних цивілізаційних характеристик.

<i>Універсальна культури</i>	<i>модель</i>

Універсальна модель культури – це умовна схема засобів пристосування людини до оточуючого середовища та засобів набуття

досвіду застосування потенціалу свідомості для сталого існування та еволюції. Структурні елементи універсальної моделі культури у різних авторів можуть відрізнятися за кількістю та конкретним змістом, проте всі дослідники погоджуються з тим що культурні структури мають інваріантний характер та є надбудовою щодо особистого досвіду людини. Крім того, одного разу набуті структури культурного пристосування до природних викликів зберігаються протягом всього історичного часу існування людства.

Соціально-культурна цілісність будь-якої етнічної або національної групи може бути представлена наступною концептуальною схемою, яка опрацьована в межах **школи культурного матеріалізму**, що сформувалася у США в другий половині XX століття.

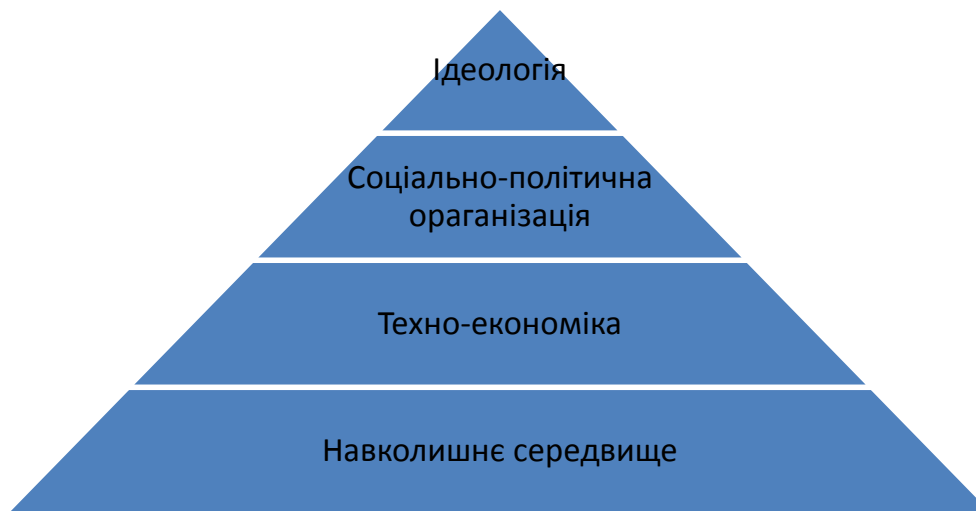

Рис.2 . Дж.Стюард. Схема універсальної соціокультурної структури.

Для розуміння сутності процесу державного управління слід брати до уваги, що **універсальні структурні фактори культурного забезпечення самоорганізації є цілісністю**, яку не можна ігнорувати та сприймати як довільний набір елементів, оскільки ця цілісність виникає як надбіологічний ресурс еволюції людини. При навмисному виключенні будь-якого елементу із системи, руйнується вся культурна цілісність як соціально-історичне явище. Крім того, ця цілісність є цілісністю взаємокорельованих елементів, доцільне і ефективне існування яких забезпечується паралельністю функціонування у соціально-культурній системі.

Культура опрацьовує систему акумуляції та трансляції досвіду, набутого протягом діяльності із забезпечення біосоціального балансу. Цей досвід закріплюється як система знань і навичок, що передаються наступникам шляхом процесу соціалізації. Соціалізація є необхідним елементом пролонгації біологічного існування людини, оскільки долучає особу до набутого рівня акультурації суспільства, тобто до вже знайдених відповідей на виклики природного і соціального середовища. Людина входить у соціум через засвоєння традицій, які є для неї штучною соціально-культурною реальністю.

У класичній соціологічній концепції **Е.Дюркгейма** стверджується, що:

1. Соціальна реальність є автономною щодо природної реальності;

2. Соціальна реальність розвивається за іманентними законами;
3. Структури соціальності мають примат щодо індивідуальної свідомості.

Згідно з концепцією **Б.Маліновського**, первинно культура утворюється як функціональне забезпечення потреб людини – основних та похідних. До основних належать потреби у їжі, оселі, одязі, продовжені роду. До похідних – економічний обмін, авторитет, соціальний контроль, система освіти.

Кількість і смисл потреб людини у структурно-функціональному аналізі культури можуть змінюватися в залежності від критеріїв їх типологізації, але за будь яких умов наголошується, що всі вони є іманентними (характерними, невід'ємними) елементами і є необхідними для виживання системи в цілому.

Універсальні вектори соціально-культурної адаптації людини

Згідно з позицією **школи неоеволюціонізму**, яка сформувалася у США в 60-ті роки ХХ століття ((*Д.Ф. Аберле, Р. Карнейро, М. Харріс та ін.*)), структурно-

функціональна схема культурної адаптації людини включає дев'ять позицій, що є загальними векторами розвитку людства:

1. Адаптація суспільства до природи;
2. Відтворення населення;
3. Розділ та розподіл соціальних ролей;
4. Система комунікації;
5. Пізнавально-світоглядні орієнтації;
6. Система загальноприйнятих цілей;
7. Нормативне регулювання поведінки та емоційної сфери;
8. Система соціалізації;
9. Контроль за девіантними формами поведінки.

Отже, існування і розвиток будь-якого конкретного суспільного утворення має забезпечуватися сталим функціонування всіх суспільних інститутів, які відповідають за його культурну цілісність. Тому при формування принципів і стратегій державного управління слід використовувати сучасні

уявлення про взаємозалежність всіх суспільних сфер і їх кореляцію в державотворчому процесі.

Можна стверджувати, що **управління державою – це система технологій підтримки органічної кореляції функціональних структур самоорганізації соціокультурного простору нації.**

Розглянемо співвідношення універсальних векторів самоорганізації соціально-культурного середовища і розподіл галузевих управлінських повноважень в сфері державного управління.

Соціокультурні вектори сфер державного управління

Соціокультурні вектори	Сфери державного управління
Адаптація суспільства до природи	Охорона навколишнього середовища, енерго- та ресурсо-збереження, попередження надзвичайних ситуацій
Відтворення населення	Охорона здоров'я, підтримка сім'ї, соціальний захист, система життєзабезпечення (ЖКГ, продовольство)
Розділ та розподіл соціальних ролей	Політична система, система управління державою, політика трудових відносин і професійної стратифікації, гендерна політика
Система комунікації	Система засобів зв'язку, дороги і транспорт
Пізнавально-світоглядні орієнтації	Наука, просвітництво і виховання
Система загальноприйнятих цілей	Ідеологія, гуманітарна політика, міжнародна співпраця

Нормативне регулювання поведінки та емоційної сфери	Законодавство, політика в сфері мистецтва, етнонаціональна політика
Система соціалізації	Система освіти і виховання, засоби масової комунікації, організація дозвілля, фізична культура
Контроль за девіантними формами поведінки.	Міліція, армія, пенітенціарна система, система судочинства

З наведеного, достатньо умовного, співставлення соціокультурних універсальних векторів і сфер державного управління, що зроблено на основі системи соціальних векторів школи культурного матеріалізму, видно, що з нього випадають такі звичні для державного впливу явища як економіка і культура. Але це є свідченням того, що ці форми суспільної адаптації і солідаризації не є власне певними галузями, а виконують функцію міжгалузевого сполучення діяльності людини. Скоріше вони є середовищами, в яких відбувається фактична діяльність. З цієї точки зору, **досить важко керувати економікою та культурою як такими, оскільки вони самоорганізуються** внаслідок певних конкретних соціально обумовлених дій, що забезпечують еволюційне ускладнення та розмаїття диференційованих форм людської діяльності. Оскільки економіка і культура розглядаються в класичному дисциплінарному знанні на границях природознавства та гуманітаристики, це провокує утворення двох альтернативних концептуальних позицій державотворення - економоцентричної і культуроцентричної, в чому вбачається акцентуація спрямування впливу на суспільні процеси в напрямках матеріальних або духовних потреб. Між тим, такий розподіл виглядає вкрай схематизованим і таким, що не відповідає сутності самоорганізаційних соціальних процесів.

Але саме реальність практики управління загальними соціальними зрушеннями, які є прерогативою державного управління, порушує питання про інтегральність управлінських рішень і дій. **Загальна універсальна матриця культури, в якій перебуває людина від народження протягом всього життя, не розкладається «без залишку» на сфери і галузі, що можна чітко виокремити в якості конкретної ланки управлінської діяльності.**

З проблемами інтегрального гатунку державне управління неодмінно стикається у випадках:

- Управління соціально-культурними і економічними агломераціями регіонів, міст, селищ.
- Управління системними факторами забезпечення комунікаційних процесів на рівні формування ідеології, націотворчих процесів, соціалізації особистості.

Культура і право на розвиток

Виходячи з цього, варто звернутися до первинного формулювання **значення культури для розвитку світової спільноти**, яке проголошено у «Декларації Мехіко щодо політики в сфері культури»:

«Стаття 10. Культура є фундаментальним аспектом процесу розвитку, який сприяє зміцненню незалежності, суверенітету й самобутності народів. Розвиток нерідко оцінювався з огляду на кількість без урахування невіддільного якісного аспекту, тобто задоволення духовних і культурних запитів людини. Мета справжнього розвитку полягає в забезпеченні добробуту й задоволення потреб суспільства і кожної людини.

Стаття 11. Необхідно гуманізувати процес розвитку, кінцевою метою якого мусить бути забезпечення гідності кожної людини та її відповідальності перед суспільством. Передумовою розвитку кожної людини, кожного народу є можливість отримувати інформацію, набувати знання й передавати власний досвід.»

Отже, культура безпосередньо пов'язана із забезпеченням так званого «третього» покоління прав людини, які називають «правом на розвиток», або «солідарними правами».

Солідарні права людини визначаються як невід'ємна частина загального корпусу прав людини, до складу якого входять громадянські, політичні, соціально-економічні і культурні права. Солідарні права визнаються такими, що не можуть бути здійсненні в індивідуальному порядку і забезпечуються лише в процесі колективної співпраці в сфері розвитку науки, освіти, захисту природного середовища і підтримки мирного співіснування народів. Право на розвиток є світоглядною настановою, яка безпосередньо стосується культурної політики різних держав, оскільки це є виявленням аксіологічної і інтеграційної функцій культури.

Ідеологія сталого розвитку є поглибленням гуманістичної спрямованості прогресу людства. Вона передбачає втілення в загальну практику функціонування державних інститутів провідних ідей гуманізму, що у найбільш розвинутому вигляді бере свій початок у соціально-філософських поглядах доби європейського Відродження.

Впровадження гуманістичних принципів у суспільне життя передбачає спрямованість всієї державної політики на потреби людини у всьому їх

розмаїтті. Це має стати виміром політичної культури і культури державного управління.

Гуманістична ідеологія концентровано виявляється у програмах розвитку людського потенціалу, які Україна здійснює у співпраці з міжнародними інституціями, зокрема ПРООН. Також очевидно, що культурні процеси в державі не стоять осторонь цього процесу, оскільки власне культурна політика має задовольнити право людини на розвиток, що наголошувалося у Декларації Мехіко:

«Стаття 14. Людина - початок і кінцева мета розвитку.

Стаття 15. Будь-яка політика у сфері культури має знайти глибинний і гуманний сенс процесу розвитку, тому плани і стратегії розвитку необхідно розробляти з урахуванням історичного, соціального й культурного контексту кожного суспільства.

Стаття 16. Збалансований розвиток може бути забезпечений тільки включенням культурних аспектів до стратегії розвитку, тому плани і стратегію розвитку слід розробляти з урахуванням історичного, соціального і культурного контексту кожного суспільства.»

<i>Культуроцентризм гуманітарного розвитку</i>

Гуманітарний розвиток в цілому має забезпечити реалізацію всієї повноти прав людини через систему державного управління. Окрему сферу цих прав складають культурні права людини, які вперше були конституційовані у «Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права», кий був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 60-тих роках ХХ століття.

Державне гарантування культурних прав людини є невід'ємною складовою виконання державних зобов'язань в сфері права на розвиток, які взяла на себе Україна, підтримавши «Декларацію про право на розвиток», прийняту Генеральною асамблеєю ООН у 1986 році. В Декларації наголошується, що культурні права є невід'ємною складовою загального розвитку, в якому людина визнається «основним суб'єктом процесу розвитку,

внаслідок чого в політиці в сфері розвитку людина має розглядатися як головний учасник і бенефіціарій розвитку.»

Першоджерело	...развитие является всесторонним экономическим, социальным, культурным и политическим процессом, направленным на постоянное повышение благосостояния всего населения и всех лиц на основе их активного, свободного и конструктивного участия в развитии и в справедливом распределении создаваемых в ходе его благ. Декларация о праве на развитие. 4 декабря 1986 года http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_301

Згідно з Законом України «Про культуру» громадяни України у сфері культури мають право на:

- свободу творчості;
- вільний вибір виду діяльності у сфері культури, засобів і сфер застосування творчих здібностей, самостійне розпорядження своїм твором;
- провадження творчої діяльності самостійно або з використанням будь-яких форм посередництва;
- створення закладів культури недержавної форми власності різних напрямів діяльності та організаційно-правових форм;
- об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, центри, фонди, асоціації, інші громадські організації у сфері культури;
- збереження, розвиток, пропагування культурної, мовної самобутності, традицій, звичаїв та обрядів;
- захист прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права і суміжних прав;
- доступ до культурних цінностей, культурної спадщини і культурних благ;
- здобуття культурно-мистецької освіти;
- інші права, встановлені законодавством.

Світоглядні настанови гуманітарного розвитку передбачають поглиблену увагу до побудови суспільства нового за ціннісними пріоритетами, в якому ідеологія економізації життя відійде у минуле. Моральні орієнтири такого нового суспільства будуть переважно культурно орієнтованими, оскільки саме культура є осередком формування і здійснення суто людських планів життя. До цього була повернута увага в Декларації Мехіко:

«Стаття 13. Чимраз більше чоловіків і жінок прагнуть кращого миру. Вони шукають не тільки задоволення основних потреб, а й розквіту особистості, благополуччя й співіснування з усіма народами. Їхня мета - не виробництво, доходи і споживання як такі, а повне самовираження, індивідуальне й колективне, і збереження природи.»

Державне управління має формувати свої загальні принципи на основі політики розвитку, яка в цілому поступово перетвориться у нову загальну культуру держави і нову якість гуманітарного середовища. Державне управління в сфері культури при такому ракурсі розуміння процесів розвитку потрібно вважати засадничим осередком управлінських зусиль державних органів влади.

2.5. Економічні і організаційно-правові аспекти державного управління в сфері культури

Типологія соціально-економічних відносин в сфері культури

Діяльність держави як практика управління сферою культури визначається застосуванням економічних, організаційних та законодавчих важелів впливу на функціонування культурного простору держави. При цьому слід брати до уваги, що, незалежно від конкретної спрямованості політичної ідеології в сфері культури – «галузевої» чи «людинотворчої» - будь який вплив матиме сутнісні суспільні наслідки загального смислового та морального гатунку.

При обранні стратегії державного впливу на сферу культури можна орієнтуватися на існуючі моделі державної політики в сфері культури, які умовно називають – «американська», «британська», «французька». Кожна з них втілює різні способи втручання держави у культурні процеси на рівні фінансування, залучення громадськості та співпраці органів державної та місцевої влади. Хоча в кожній моделі є свої характерні усталені риси, що формують цілісність культурної політики держави, у більшості країн світу функціонують інтегральні підходи до формування економічної та організаційної підтримки культури.

При цьому слід зазначити наступне щодо організаційно-правових умов застосування принципів «американської», «британської» та «французької» моделі у сучасних умовах державного управління в сфері культури в Україні:

Моделі культурної політики

➤ **Орієнтація на «американську модель»** може бути успішною тільки при утворенні сталої загальнодержавної традиції благодійництва і спонсорства на рівні приватної ініціативи корпорацій чи окремих меценатів. Це може бути одним з провідних завдань розвитку ідеології соціального партнерства.

➤ **Орієнтація на «британську модель»** може бути важелем демократизації управлінської діяльності, оскільки провідну роль у визначенні пріоритетів фінансової підтримки будуть відігравати громадські об'єднання та організації. Це може бути провідним завданням розбудови громадянського суспільства та розвитку діалогу між владою і громадськістю щодо змісту та цілей культурного поступу держави.

➤ **Орієнтація на «французьку модель»** може сприяти забезпеченню принципу соціальної солідарності та рівності доступу до культурних благ і послуг, а також цілеспрямованому формуванню цілісного національного культурного простору. Це може бути провідною ідеєю для подальшого інтегрального націотворення та масштабного залучення людського потенціалу громадян до культурної творчості.

<i>Теоретичні організації управління культури</i>	<i>підвалини державного в сфері</i>

Державне управління в сфері культури має на меті підтримку та розвиток національної культури держави, зважаючи на історичні традиції, особливості формування основних форм та проявів національної культури. При цьому слід

звернути увагу на загальнодержавну позицію щодо пріоритетів культури, якими послідовно визначається орієнтація державного впливу на культурні процеси з точки зору ідеології етнічної інтеграції в межах культурного простору держави та ідеології формування національної єдності громадян України на основі громадянської належності до народу України, тобто до народу як політичної нації.

Державне управління в сфері культури – це система правових, організаційних та економічних механізмів управлінської діяльності державних

органів влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на реалізацію державної політики в сфері культури.

- **Правовий механізм** визначає законодавчу та нормативну базу адміністративних та контролюючих функцій держави в сфері надання культурних послуг та забезпечення національних інтересів в сфері охорони та безпеки культурного простору держави.

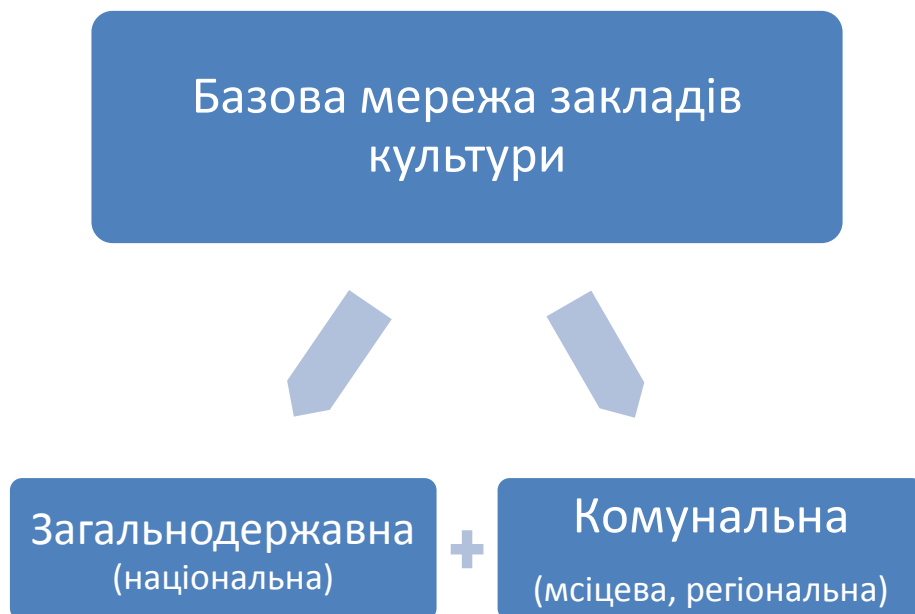
- **Організаційний механізм** забезпечує ефективність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері охорони та розвитку національного культурного простору, а також забезпечення права громадян на вільний доступ та безперешкодне користування національним та світовим культурним надбанням, культурними благами та цінностями, на культурне самовизначення, культурний розвиток та участь у культурній творчості.

- **Економічний механізм** визначає матеріальні чинники ресурсного забезпечення сталого функціонування та розвитку національного культурного простору, соціальну доступність культурних благ та ефективність використання базової мережі закладів культури.

Центральним органом державного управління є Міністерство культури України, якому підпорядковані Управління культури обласних державних адміністрацій. Органи місцевого самоврядування управлінську діяльність в сфері культури здійснюють в межах прав по формуванню стратегії соціально-культурного розвитку територіальної громади, що надані їм Законом України «Про місцеве самоврядування». Органи місцевого самоврядування формують відділи культури в системі відповідних виконавчих комітетів. Розподіл управлінських повноважень між державними органами влади та органами місцевого самоврядування визначається правом власності на об'єкти культурної сфери, що належать до базової мережі закладів культури.

Базова мережа закладів культури формується органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України з метою забезпечення цілісного розвитку

національної культури, доступності культурного надбання, культурних благ та дотримання соціальних нормативів надання послуг у сфері культури.

Базова мережа закладів культури фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та отримують фінансову підтримку від громадян та їх об'єднань.

До базової мережі закладів культури загальнодержавного рівня належать «державні, у тому числі національні (бібліотеки, музеї, архіви, заповідники, цирку, театри, філармонії, музичні колективи і ансамблі, культурно-інформаційні та культурно-просвітницькі центри, навчальні заклади культури і мистецтва, кіностудії, художні галереї, виставки національного (загальнодержавного значення тощо), заклади культури (ст. 23. ЗУ «Про культуру»).

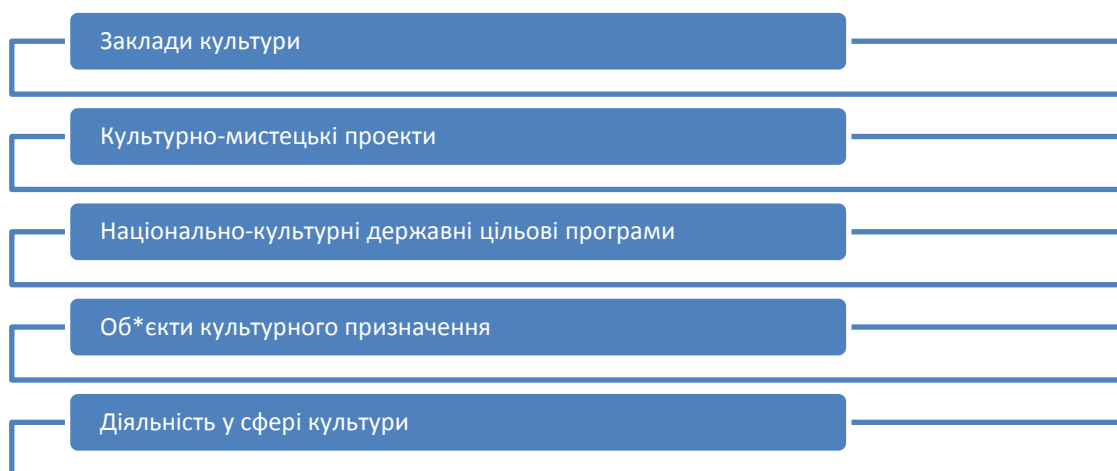
До базової мережі закладів культури місцевого рівня належать «комунальні заклади культури (бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, виставкові зали, театри, філармонії, концертні організації, мистецькі колективи, кінотеатри, кіновідеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци і будинки культури, інші клубні заклади, заклади освіти сфери культури, початкові

спеціалізовані мистецькі заклади (школи естетичного виховання та студії), парки культури та відпочинку тощо). (ст.23 ЗУ «Про культуру»).

Підсистеми державно-управлінської діяльності в сфері культури

Особливості державно-управлінської діяльності в сфері культури визначаються структурною складністю об'єкту управління, в якому можна виокремити підсистеми управління.

Підсистеми державного управління в сфері культури

Заклад культури – це «юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури (ст.1 ЗУ «Про культуру»).

Культурно-мистецький проект – це «форма культурної діяльності з визначеними метою і строком реалізації(досягнення мети), а також цільовим фінансуванням згідно з кошторисом(бюджетом) (ст. 1. ЗУ «Про культуру»).

Національно-культурна державна цільова програма – це «програма, спрямована на створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини, та цільова регіональна програма у сфері культури, що передбачають вирішення питань, пов'язаних з діяльністю та розвитком базової мережі закладів культури всіх рівнів або відповідного рівні, а також реалізацію

культурно-мистецьких проєктів і здійснення державними та недержавними закладами культури заходів, що фінансуються з державного та/або місцевих бюджетів (ст.1 ЗУ «Про культуру»).

Об'єкти культурного призначення – це «цілісні майнові комплекси клубних закладів (клубів, будинків культури, палаців культури тощо), парків культури та відпочинку, бібліотек, музеїв, архівів історико-культурних заповідників, театральних-видовищних закладів (театрів, філармоній, концертних організацій, музичних колективів, ансамблів тощо), кінотеатрів, інших закладів культури; пам'ятники культурної спадщини, предмети колекцій, зібрання, фонди, будівлі, споруди культурного призначення та інші культурні цінності (ст.1 ЗУ «Про культуру»).

Діяльність у сфері культури – це «творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян (ст.1 ЗУ «Про культуру»).

Типи діяльності в сфері культури

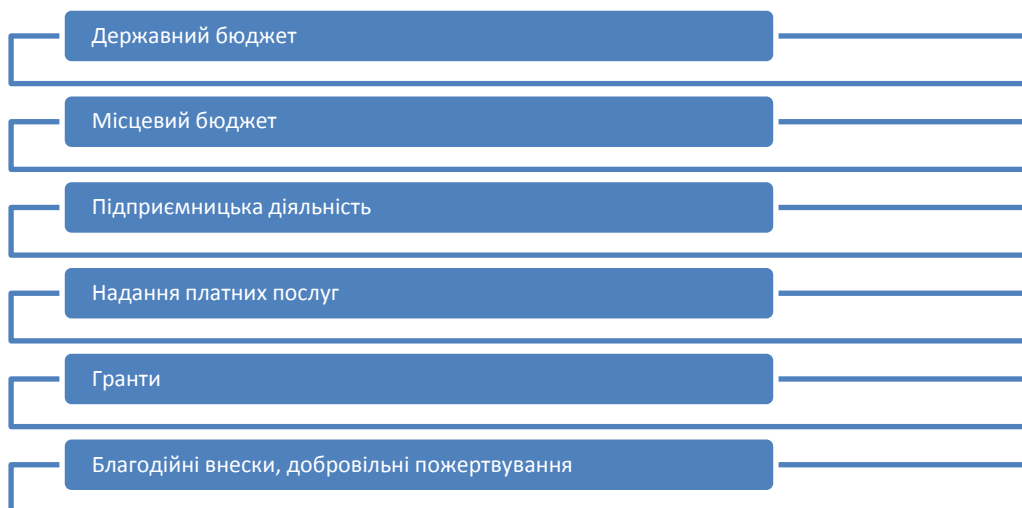
Тип	Час виконання	Винагорода
Професійний	робочий	Гонорар, заробітна плата
Аматорський	дозвілєвий	Не потребує

Економічні аспекти державного управління в сфері культури

Політикою держави в сфері культури в сучасній Україні визнається можливість приватної некомерційної і приватної підприємницької діяльності в цій галузі. Це

передбачає інвестування в сферу культури та комерціалізацію відносин суб'єктів культурної діяльності. Таким чином забезпечується надходження фінансової підтримки сфери культури з різних, не тільки бюджетних, джерел.

Фінансування сфери культури

Законодавче забезпечення державного управління в сфері культури

Державне управління в сфері культури має правові нормативні обмеження та приписи. **Законодавство України в сфері культури** забезпечує реалізацію і захист культурних прав громадян, які зафіксовані в Конституції України, передусім – це забезпечення прав на вільне провадження культурної діяльності, свободу творчості, доступ до інформації і культурної спадщини. Законами України регулюються відносини суб'єктів в сфері культури, а також права на захист інтелектуальної власності та підприємницьку діяльність.

Законом України «Про культуру» визначено, що законодавча база української культури «складається з Конституції України, цього закону та інших законів, що регламентують діяльність у сфері культури, міжнародних договорів з питань культури, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів» (ст..2). Історично законодавча база державного управління в сфері культури почала формуватися

у 1992 році з прийняттям Закону України «Основи законодавства України про культуру» (14.02.1992 № 2117-XII). Він втратив чинність з введенням в дію Закону України «Про культуру» у 2010 році (14.12.2010 №2278-17).

Загалом за 20 років існування незалежної України було прийнято 28 законів, 125 постанов Кабінету Міністрів України, 111 розпоряджень КМУ, 20 постанов Верховної Ради України, 115 указів Президента України, 34 розпорядження Президента.

З 30 законів України, якими регулюється діяльність в сфері культури:

- 2 закони втратили чинність із прийняттям нових законів, це – Закони України «Про основи законодавства про культуру» та «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини» (01.02.2005 № 2391-IV)

- 3 закони мали обмежений час дії, що визначено у їх назві, це – «Про Загальнодержавну програму розвитку національної кіноіндустрії на 2003-2007 роки» (25.12.2002 № 361-IV), «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 роки» (20.04.2004 № 1692-IV), «Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки» (03.03.2005 № 2460-IV);

- 4 закони були прийняті як зміни до існуючих законів, це – «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту» (02.06.2005 № 2626-IV), «Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування виробів мистецтва, предметів колекціонування або антикваріату» (22.12.2006 № 535-V), «Про внесення змін до статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порядку та умов демонстрування і розповсюдження фільмів в Україні» (17.01.2006 № 3349-IV), «Про внесення змін до Закону України «Про музеї та музейну справу» (05.11.2009 № 1709-VI).

Інші 20 Законів України, якими регулюється діяльність в сфері культури є чинними та засадничими для організації діяльності в сфері культури, це:

- «Про авторське право і суміжні права» (23.12.1993 № 3792-XII),

- «Про музеї та музейну справу» (29.06.1995 № 249/95-ВР),
- «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (27.01.1995 № 32/95-ВР),
- «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (07.10.1997 № 554/97-ВР),
- «Про благодійництво та благодійні організації» (16.09.1997 № 531/97-ВР),
- «Про кінематографію» (13.01.1998 № 9/98-ВР),
- «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (21.09.1999 № 1068-XIV),
- «Про охорону культурної спадщини» (08.06.2000 № 1805-III),
- «Про народні художні промисли» (21.06.2001 № 2547-III),
- «Про захист суспільної моралі» (20.11.2003 № 1296-IV),
- «Про гастрольні заходи в Україні» (10.07.2003 № 1115-IV),
- «Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного товариства «Градобанк» у державну власність» (24.06.2004 № 1881-IV),
- «Про охорону археологічної спадщини» (18.03.2004 № 1626-IV),
- «Про театри і театральну справу» (31.05.2005 № 2605-IV),
- «Про ратифікацію Конвенції про охорону підводної культурної спадщини» (20.09.2006 № 164-V),
- «Про ратифікацію Угоди про вивезення та ввезення культурних цінностей» (11.01.2006 № 3304-IV),
- «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» (23.09.2008 № 574-VI),
- «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» (06.03.2008 № 132-VI),
- «Про культуру» у 2010 році (14.12.2010 №2278-17).
- «Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (20.12.2010 № 1811-17)

З прийняттям Закону України «Про культуру» набули нормативно-правової визначеності такі поняття як 1) базова мережа закладів культури, 2) вітчизняний (національний) культурний продукт, 3) грант, 4) діяльність у сфері культури, 5) заклад культури, 6) культура, 7) культурний простір України, 8) культурні блага, 9) культурно-мистецька громадськість, 10) культурно-мистецька освіта, 11) культурно-мистецький проект, 12) мистецтво, 13) національне культурне надбання, 14) національно-15) культурна цільова програма, 16) матеріальна культурна спадщина, 17) об'єкти культурного призначення, 18) працівник культури, 19) професійний творчий працівник, 20) суб'єкти діяльності в сфері культури, 21) творча діяльність, 22) культурні цінності(ст..1).

Міжнародні зобов'язання України в сфері культури, крім Законів України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» та «Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження», підтвердженні також Постановою Верховної Ради України «Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 року» (24.02.1994 № 4030-ХІІ).

Культура нації як соціально-економічний чинник

Державну політику у сфері культури слід розуміти як концептуально оформлену систему ідей, принципів, стратегій, організаційно-практичних дій держави, що спрямовані на планомірне регулювання суспільних відносин у сфері культури. Тому в процесі управління культурою виникають питання суто організаційно-управлінського характеру, наприклад, щодо необхідності розмежування функцій і повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері культури, щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності окремих закладів та установ культури в Україні.

Таким чином, як сфера державно-управлінської діяльності, сучасна культура розглядається як фактор не тільки особистого розвитку людини у

загально гуманітарному плані, що має сприяти зростанню його етичного та естетичного потенціалу, але і як фактор економічної характеристики суспільства через осмислення культури в плані створення соціального капіталу нації. Культурний потенціал нації капіталізується шляхом збереження та накопичення культурних цінностей, які можуть мати як пряму ринкову вартість (вартість музейних колекцій, архівних документів тощо), так і опосередковану – як складова розкриття людського потенціалу і в соціально-політичному, і в соціально-економічному плані.

2.6. Культурні індустрії і культурна інфраструктура

<i>Культура як чинник соціального капіталу нації</i>

Сучасні концепції розвитку національних суспільств економічне зростання безпосередньо пов'язують з факторами культурного контексту функціонування економічних відносин. Моральні

цінності, стереотипні настанови, традиції соціальної комунікації, ієрархічна структура певної громади враховується при обговоренні майбутніх перспектив впровадження будь-яких економічних реформ і модернізаційних проектів. В останні два десятиліття щодалі активніше у соціально-економічних дискусіях застосовується термін «соціальний капітал», який використовується для характеристики соціальних умов, що можуть сприяти чи перешкоджати існуванню теоретично можливих моделей розвитку економіки конкретної держави чи регіону. При цьому слід враховувати, що поняття «соціального капіталу», певним чином, переводить у економоцентричну лексичну форму результати культурологічних досліджень для застосування у традиційному соціально-економічному контексті формування програм глобального розвитку.

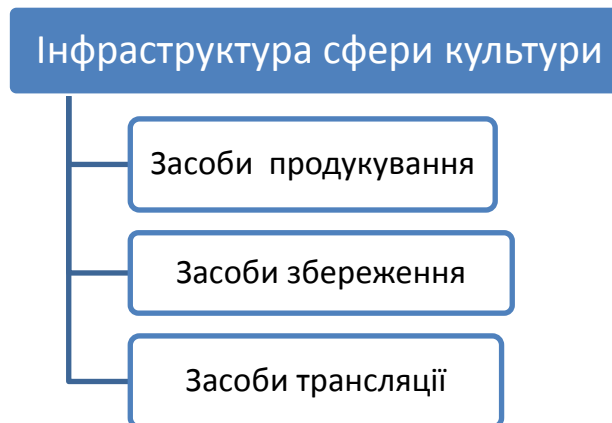
Сучасна економічна теорія все більш наполегливо звертає увагу також на проблеми ефективного використання нематеріальної ресурсної бази, до складу якої входять культурні характеристики суспільства. Але, зазвичай, поняття

«культура» в нашій країні використовується як певна кінцева протилежність економічним процесам, що у сучасному світовому контексті дискусій щодо пошуку шляхів сталого розвитку виглядає змістовним анахронізмом. Протиставлення культури та цивілізації, яка розумілася втіленням способу життя, спровокованого індустріальним виробництвом та ринковими відносинами, є характерним для філософського напрямку культрпесимізму, яким стверджувалося, що культура є останнім пристанищем духовності та моральності, які знищуються сутнісно аморальними діями прихильників цивілізації. Проте сучасна філософія культури розглядає таке антропогенне явище як культура у більш конструктивному дусі дезаксіологічного підходу, що дозволяє вийти на розуміння загальної соціальної значущості культурних технологій діяльності, зокрема і в сфері економічної активності людини.

***Інфраструктурне
забезпечення діяльності в
сфері культури***

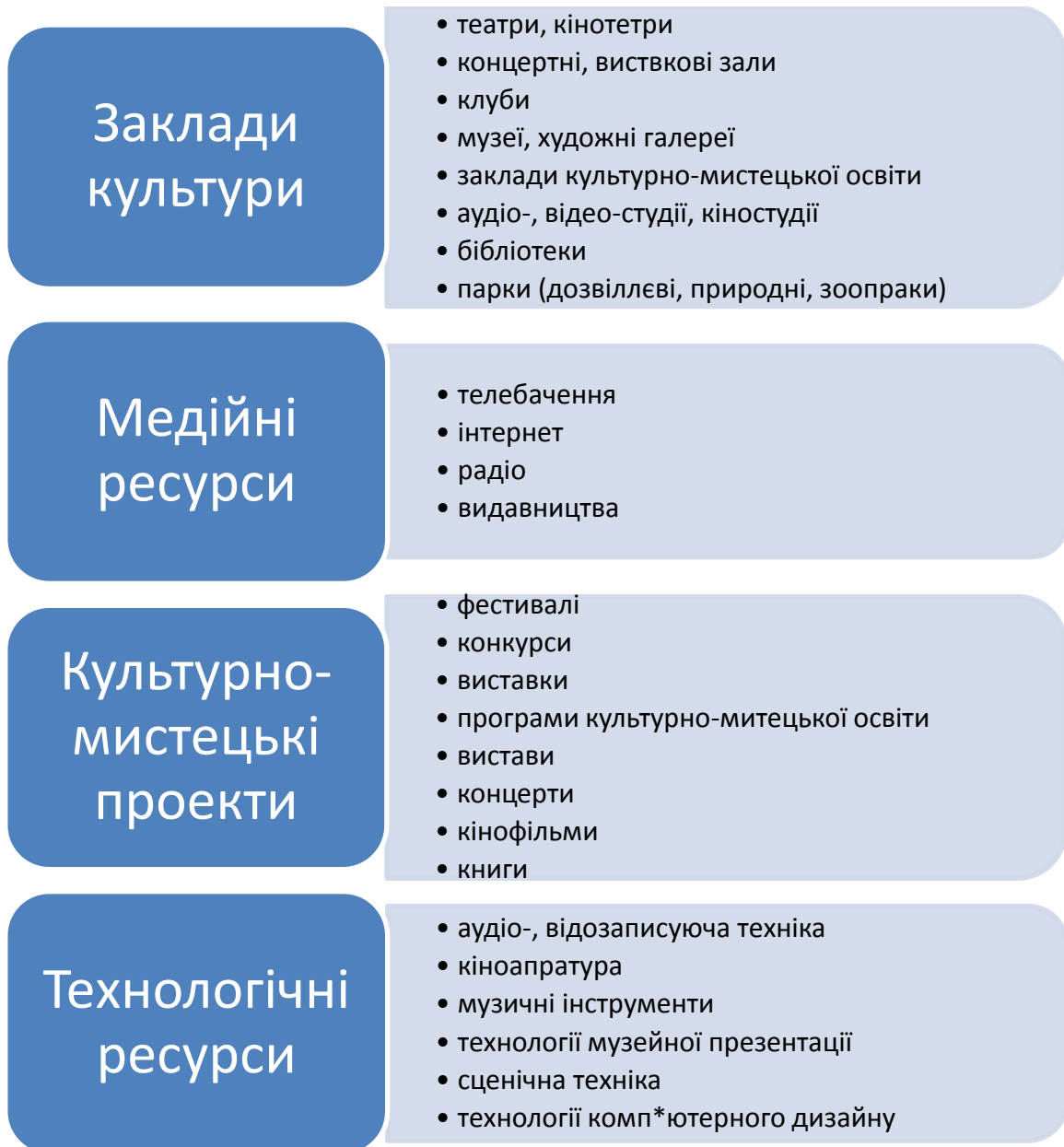
Якщо розглядати соціальний капітал саме в ракурсі акцентування його загального культурного походження, то необхідно зазначити важливість забезпечення сталого функціонування культурної інфраструктури як основи розвитку сучасного культурного середовища, яке слід визнати середовищем техноємним та технозалежним. Сучасна культура у всіх своїх виявленнях будується на досить потужному використанні тих комунікаційних і творчих можливостей, які надаються сучасними матеріалами, технічними приладами, електронними технологіями. У складному, глобалізованому і взаємопов'язаному світі, що даний нам як реальність соціально-економічного існування людини, культурні потреби забезпечуються складним комплексом мереж створення, зберігання і трансляції культурного контенту. Цю систему технічного і організаційного опосередкування культурних здобутків прийнято називати культурною інфраструктурою.

Культурна інфраструктура (від лат. *Infra* - под, *Structura* – строение) – це комплекс взаємопов'язаних елементів, що сукупно забезпечують створення, збереження та транслявання культурних благ і цінностей.

Культурну інфраструктуру утворюють матеріальні та нематеріальні елементи, які забезпечують стає функціонування культурного простору. Культурна інфраструктура виконує функції комунікаційних каналів для передавання змісту культурних повідомлень та збереження їхнього смислу. Культурна інфраструктура є базовою умовою та системним елементом існування культури. Стає функціонування культурної інфраструктури є фундаментом державного забезпечення умов для створення культурних благ.

Елементи культурної інфраструктури

Обговорюючи культурні показники суспільства з точки зору економічних характеристик суспільних відносин, слід зважити на те, що сучасна капіталізація соціальності не можлива без розвинутої культурної інфраструктури. Тому одним з економічних завдань сучасної держави має стати модернізація її елементів. Коли визначаються «точки економічного зростання» як загальнодержавні інфраструктурні проекти, не слід відкидати можливість включення до їх переліку і проекти модернізації культурної інфраструктури.

Модернізація культурної інфраструктури – це процес осучаснення всіх складових елементів інфраструктури. Крім ремонту та оновлення матеріально-технічної бази закладів культури, це також оновлення технологічних ресурсів для створення культурно-мистецьких продуктів та надання культурних послуг. Цей процес у нашій країні співставний за своїми масштабами з модернізацією інфраструктури так званого «реального сектору економіки». Оснащення існуючих музеїв, концертних зал, театральних приміщень сучасними технологіями експонування та організації презентаційних акцій, обладнання бібліотек новими технологічними комплексами зберігання і обробки інформації створюватиме нові робочі місця з сучасними вимогами до кваліфікації персоналу. Розвиток культурної інфраструктури може стати неочікуваним (чи несподіваним) для Української держави напрямком розвитку і економічних, і соціальних умов для суспільного добробуту.

Ринкові аспекти діяльності у сфері культури

В Законі України «Про культуру» відображено розуміння культури як об'єкту державно-управлінської діяльності системного характеру,

що функціонує у ринкових умовах і набуває особливого змісту як діяльність, що може бути обговорена в термінах і поніттях ринкової економіки.

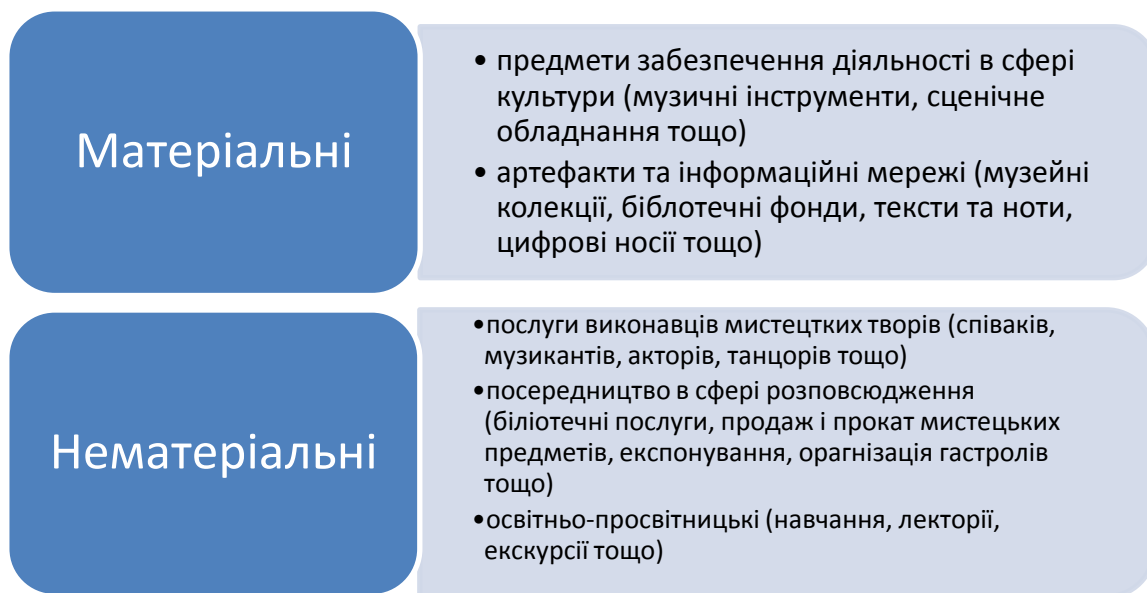
Діяльність у сфері культури (культурна діяльність) - це творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвіллева та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян.

Культурні блага - це товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях

інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо).

Товарами і послугами в сфері культури можна вважати будь які результати професійної діяльності діячів культури і мистецтва, які призначені для ринкового обігу та продажу. Товари і послуги в сфері культури можуть бути матеріальними і нематеріальними за характером свого існування. Чітке розмежування товарів та послуг в сфері культури зробити важко, оскільки сама по собі діяльність в цій сфері має складний цілісний матеріально-духовний характер. Наприклад, купуючи книгу ми одночасно отримуємо і товар – екземпляр книги, і послугу із задоволення наших естетичних потреб або забезпечення розваги у дозвіллевий час.

Типологія послуг і товарів в сфері культури

Визначення та структура культурних індустрій

Одним із сучасних завдань економічного регулювання розвитку культури країни на державному рівні є підвищення ефективності функціонування культурних індустрій.

Культурні індустрії - це інтегральна соціально-економічна діяльність, домінантною характеристикою якою є спрямованість на

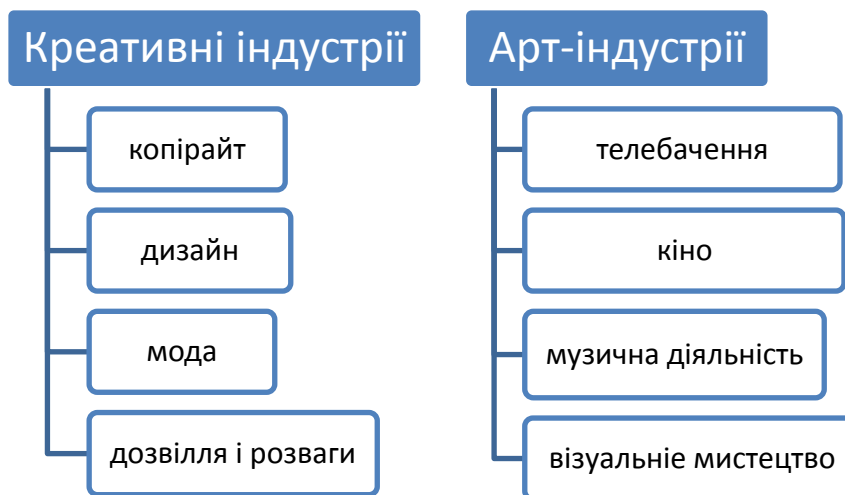
створення продуктів мистецького та культурного призначення. Робочі місця в сфері культурних індустрій та додаткова вартість виникають з використання потенціалу творчості та інтелектуальної власності.

До культурних індустрій відносять діяльність в сфері

- кіно, телебачення та медія;
- виконавських та візуальних мистецтв (шоу-бізнес, галерейна справа);
- архітектури;
- ремісництва та дизайну (мода, інтер'єр);
- Інтернету та комп'ютерних технологій (комп'ютерні ігри, освітні програми, реклама);
- видавництва,
- туризму, організації дозвілля та розваг.

В межах культурних індустрій виокремлюють творчі (креативні) та мистецькі (арт) індустрії, по відношенню до яких поняття «культурні» має узагальнюючий характер.

Культурні індустрії

<i>Держане</i>	<i>регулювання</i>
<i>сфери</i>	<i>культурних</i>
<i>індустрій</i>	

У сучасних розвинених країнах культурні індустрії використовують як технології розвитку міських територій.

Культурні індустрії також розглядаються як економічний потенціал постіндустріального суспільства, в якому нематеріальні – інтелектуальні та творчі - активи враховуються у загальні виміри економічного стану суспільства.

Стратегічний розвиток нашої держави, яку влада бачить у складі країн з сучасною економікою, не можливий без достатньої уваги до культурних індустрій. Тому при розробці планів економічного розвитку окрема увага має бути приділена забезпеченню функціонування цього потужного сектору, який в розвинених країнах сьогодні забезпечує переважну кількість робочих місць в містах та регіонах, з яких важка промисловість була виведена до інших країн. При цьому потрібно брати до уваги, що культурні індустрії впливають на зміну парадигми споживання, яка в свою чергу впливає на спрямованість товарного виробництва. В системі культурних індустрій товаром стає освіта, стиль життя, форми дозвілля, різні способи культурної самоідентифікації (клуби, ігрові змагання, творче аматорство тощо). Таким чином стає очевидним, що розвиток соціально-економічних відносин в Україні не можливий без чіткого розуміння ресурсного потенціалу сфери культурних потреб та культурних послуг.

В міжнародній практиці все частіше обговорюються питання культури у суто економічному спрямуванні і розглядають культурні індустрії як один з елементів економічного потенціалу країни. Для сучасного державного управління в сфері культури потрібно опрацювати форми державного контролю та регуляторної діяльності в ситуації становлення національного арт-ринку (ринку продажу творів мистецтва), кіноринку, аудіоринку та відеоринку, ринку туристичних послуг. Це важливо з огляду на посилення ролі небюджетних джерел в стратегії фінансування культури, а також з огляду на міжнародну співпрацю в справі захисту авторських прав та боротьби з аудіо- і відеопіратством.

Першоджерело	38. В останні роки технічний прогрес викликав розвиток індустрії культури. Виступаючи потужним важелем широкого розповсюдження культурних цінностей, ця індустрія може водночас стати джерелом культурної залежності та відчуження як у власній країні, так і в інших країнах, якщо вона, хоч би як була організована і хоч під яким би контролем знаходилася, ігноруватиме традиційні цінності суспільства і нав'язуватиме надії та сподівання, що не відповідають справжнім потребам розвитку суспільства. З іншого боку, відсутність власної індустрії культури, насамперед у країнах, що розвиваються, може спричинити культурну залежність і відчуження. 39. Тому слід підтримувати створення індустрії культури з допомогою програм двосторонньої чи агатосторонньої допомоги в тих країнах, де її немає, домагаючись того, щоб у всіх випадках виробництво й поширення культурної продукції відповідало потребам всебічного розвитку кожного суспільства. Декларація Мехіко щодо політики в сфері культури// http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_730

Увага до розвитку культурних індустрій в нашій країні відповідає загальному спрямуванню відповідних зусиль у міжнародному масштабі, які спрямовані на наступне:

- Зробити культурну політику одним з ключових компонентів стратегії розвитку;
- Сприяти творчому процесу та участі в культурному житті;
- Посилити заходи щодо збереження культурного надбання та підтримки сфери культури;
- Заохочувати культурні та мовні різноманітності в рамках нового інформаційного простору;
- Задіяти більше людських та фінансових ресурсів у цілях культурного розвитку.

2.7. Національно-культурні традиції і модернізація Української держави

Культура як фактор модернізації держави

Національний культурний простір держави є складною органічною цілісністю, в якому культура виконує як функції збереження традицій, так і функції забезпечення модернізаційного поступу. При

спрямованості державно-управлінської діяльності на процеси поступального розвитку в культурній сфері необхідно акцентувати увагу на її людинотворчому потенціалі, який буде розкриватися через формування позитивної налаштованості суспільної думки щодо сучасних трендів.

Культура в Українській державі одночасно є і фактором усталення традиційних форм та звичаїв суспільної діяльності, і фактором змін і прогресу. Належність української культури до європейської цивілізаційної формації навіть сам розвиток робить традицією культури, оскільки європейська культура має потужний потенціал змін, які є виокремлюючою особливістю цієї цивілізації. Модернізаційні тенденції закладені в європейській культурі на рівні колективної підсвідомості і закріплені основною християнською міфологією про прийдешній град божій на землі, що спонукає до трансформацій та пошуків знаків перемін.

Отже, українська культура за традицією має постійно модернізуватися, наближаючи «світле майбутнє», яким би чином його не уявляли у конкретну історичну добу. Ці уявлення створюють культурні смислові парадигми, які рухають суспільний розвиток у обраному позитивному напрямку, як він розуміється за певних умов розвитку знань про оточуюче природне і соціальне середовище. Тому культура як система знань, соціального досвіду та накопичених технологій діяльності є неодмінною умовою модернізації держави, що має визначати її провідне місце в практиці державного управління. Культура держави як суспільної цілісності виявляється у рівні суспільної відкритості до нових ідей та рівні їх практичного впровадження у повсякденне життя.

<i>Структура культурних традицій</i>

Отже, українське суспільство розвивається під впливом двох культурних світів, які можна вважати традиційними для сучасної української культури. Традиції української національної культури існують і відтворюються як складний перетин етнічних і загальноєвропейських рис.

Структура національно-культурних традицій України

В культурному просторі всіх національних держав Європи знаходиться місце як для суто етнічних традицій, які створюють неповторний національний образ цих країн, так і для загальноєвропейських тенденцій в розвитку науки, освіти, мистецтва, що культурно об'єднують ці держави. В європейських країнах як традицію оберігають і фольклорну спадщину, і спадщину національного класичного мистецтва Нового часу, і надбання епохи Середньовіччя, і внесок у культурний доробок ХХ століття. Саме сукупність всіх складових культурного надбання нації утворюють комплекс культурних цінностей, які знаходяться під охороною держави.

**Культурні
цінності держави**

Культурні цінності - це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають

збереженню, відтворенню та охороні, відповідно до законодавства України, а саме:

➤ оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажі з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва;

➤ предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва;

➤ предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;

➤ складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;

➤ старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;

➤ манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції;

➤ унікальні та рідкісні музичні інструменти;

➤ різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;

➤ рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;

➤ зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність;

➤ рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології.

Цінності кожної держави є неповторною скарбницею її національної самобутності на всіх етапах національно-культурного самоусвідомлення. Збереження розмаїття національно-культурного надбання в сучасному світі вважається провідною метою культурної політики держав, які залучені до культурного діалогу у глобалізованому світі.

Підтвердженням спрямованості державної культурної політики на провідні тренди сучасності можна вважати ратифікацію Верховною Радою України двох конвенцій ООН:

➤ Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) (ЗУ про ратифікацію 06.03.2008).

➤ Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2005) (ЗУ про ратифікацію 20.12.10)

Багатокультурність як традиція культурного простору України

Беручи до уваги історичну особливість формування культурного простору держави як простору багатого на розмаїття культурних форм самовиявлення різних етнічних груп, що утворюють його неповторність, особливої ваги набуває приєднання України до конвенції про заохочення культурного розмаїття. В цій конвенції зазначено, що однією з провідних цілей має бути: «...заохочення поваги до розмаїття форм культурного самовираження й підвищення усвідомлення цінності цього розмаїття на місцевому, національному та міжнародному рівнях». Для країни з очевидними регіональними властивостями культурної самобутності така настанова на рівні міжнародного співробітництва має стати центральною ланкою побудови стратегії державного управління в сфері культури.

Для провадження модернізаційної політики в Україні потрібно зважати на її поліетнічний склад та складний процес формування незалежної держави в межах сучасних кордонів. Завершальний етап формування української нації відбувається в умовах поглиблення транскордонної культурної комунікації, на тлі міжетнічних інтеграційних процесів всередині країни та процесів

укорінення культурної самоідентифікації корінних народів – кримських татар, гагаузів та кримчаків. Модерна Україна примушена шукати опори у технологіях побудови міжкультурних взаємозв'язків та технологіях збалансованого поєднання традицій фольклорного походження та інновацій, які запрограмовані розвитком європейської цивілізації.

Першоджерело	Принцип рівної гідності й поваги до всіх культур Охорона й поширення розмаїття форм культурного самовираження передбачають визнання рівної гідності й поваги до всіх культур, у тому числі культури осіб, які належать до меншин і корінних народів. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження

Одним з факторів розмаїття є збереження, відтворення та вживання у повсякденності практик етнічної культури. Звичай, обрядові дійства, побутові уподобання транслуються як звична ужиткова діяльність, що ставить перед державною владою завдання збереження цього шару культурного буття нації як нематеріальної спадщини.

***Модерна та постмодерна
культурна парадигма
державного управління***

Проте охоронна діяльність держави в сфері культури має поєднуватися з діяльністю інноваційного характеру, яка спрямована на підтримку економічного зростання та соціального

розвитку держави

Першоджерело	Принцип взаємодоповнюваності економічних і культурних аспектів розвитку Оскільки культура є однією з головних рушійних сил розвитку, культурні аспекти розвитку мають таке саме важливе значення, як і його економічні аспекти, і люди та народи мають основне право брати в них участь і користуватися їхніми здобутками. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження

Концептуально існуюча система розподілу управлінських повноважень в сфері державного управління спирається на модерну парадигму розвитку знань, яка орієнтована на спеціалізацію пізнавальної діяльності. Проте, протягом минулого століття було підготовлене наукове підґрунтя для формування нового світоглядного орієнтування у навколишньому соціальному і природному середовищі, яке отримало умовне визначення із значенням «після модерну» - постмодерн. Тому на теперішній час ми маємо розрізняти дві світоглядні парадгми державного управління, які формуються як цілісність культурної ідентифікації сучасного українського суспільства.

Управлінські процеси в державі не стоять осторонь загальних тенденцій розуміння смислу культурного забезпечення еволюції людства і знаходяться під впливом тої чи іншої світоглядної картини світу, що є характерною для певного культурного періоду. Сучасне світобачення переживає складний переламний момент переходу від класичних уявлень про свідомість і характер взаємодії людини і природи до нових принципів побудови всієї системи соціально-культурної відносин. До цього процесу залучені і процеси управління державою.

Довідка

Модерна парадигма культури – світоглядні настанови, які формуються в історичний період ХІУ – початку ХХ століть (доба Відродження, Новий час в європейській історії) і утворюють сутність класичних європейських цінностей загального культурного ґатунку, що впливають на соціальну активність:

- Ідеологія гуманізму і антропоцентрична картина світу,
- Раціональне і спеціалізоване за дисциплінами пізнання, (класичне дисциплінарне знання)
- Просвітництво і професіоналізація освіти за різними сферами

Постмодерна парадигма культури – світоглядні настанови, які почали складатися на початку ХХ століття і впливають на формування змісту (атракторів) самоорганізаційних процесів розвитку сучасного суспільства:

- Екологічно орієнтована ідеологія і космоцентрична картина світу (постгуманізм)
- Суб'єктно обумовлене і міждисциплінарне пізнання (постнекласичне постдисциплінарне знання)
- Антропологічно орієнтована ергономіка культурного середовища і соціальна адаптація до самоорганізаційних процесів (гуманітарно-технологічний баланс).

Модернізація відношення держави до культурної складової свого існування стане основою подальшої трансформації суспільних і економічних відносин. Не можна увити зміни, які не пов'язані із змінами культурного середовища. Тому процес модернізації держави безпосередньо пов'язаний з модернізацією культури за змістом, формами і технічним супроводженням. І можна поставити знак рівняння між культурним оновленням і потенційним оновленням способу організації всієї сукупності суспільних і економічних відносин.

В якості нагальних можна виокремити наступні завдання оновлення культурного середовища держави:

Напрямки модернізаційної діяльності держави в сфері культури

- Оновлення і розвиток культурної інфраструктури
  - Протекціонізм для вітчизняних культурних індустрій
  - Впровадження сучасних технологій збереження культурних цінностей
  - Децентралізація культурного процесу
  - Забезпечення використання сучасних технологій в культурній і мистецькій діяльності
- Виконання конституційних зобов'язань щодо культурних прав людини
  - Заохочення розмаїття та міжкультурної співпраці
  - Диверсифікація джерел фінансування сфери культури.

Культура держави є неперервним процесом, в якому цінності минулого не можуть перешкоджати народжуватися новим культурним подіям та звершенням. Творчість і пізнання не можуть зупинитися на досягнутому, бо не мають кінцевих точок зростання. Те, що створюється сьогодні згодом поповнить перелік класичних культурних цінностей, без чого людство не буде уявляти свого минулого.

Інформаційні джерела

1. Абрамов Л.К. Соціальний капітал - індикатор розвитку громади / Л.К.Абрамов: [Електронний ресурс] – режим доступу:<http://www.lacenter.org.ua/2011-02-14-11-24-55/617-2010-10-07-13-25-36.html>
2. Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз)/ Е.А Афонін, О.М.Бандурка, А.Ю.Мартинов –К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – 352 с.
3. Багатокультурність і освіта. Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти України. Аналітичний огляд і рекомендації. [Електронний ресурс] – режим доступу: - http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_3.php
4. Бакальчук, В. Зарубіжний досвід залучення позабюджетних коштів на розвиток сфери культури [Аналітична записка] / В. Бакальчук, О. Кузьмук : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/February/2.htm>
5. Бакурова А.В. Концепція моделювання самоорганізації соціально-економічних систем / А.В.Бакурова: [Електронний ресурс] – режим доступу:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_2/files/EC210_04.pdf
6. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / Л.Д.Бевзенко – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002 – 437 с.
7. Безгін І.Д. Мистецтво і ринок / І.Д.Безгін – К.: АРТeК – 2005 – 346с.
8. Безклубенко С.Д. Політекономія мистецтва/ С.Д.Безклубенко – К.: ДАКККиМ, 2003 – 186с.
9. Бех в. Гуманітарна політика держави – засіб злагоди в городянському суспільстві політика / В.Бех //Український центр політичного менеджменту. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.politik.org.ua>

10. Богуцький Ю.П. Українська культура в європейському контексті / Ю.П. Богуцький, В.П. Андрущенко, З.О. Безвершук, Л.М. Новохатько – режим доступу:
http://pidruchniki.com.ua/15840720/kulturologiya/ukrayinska_kultura_v_yevropeyskomu_konteksti_-_bogutskiy_yup
11. Бурдьє П. Форми капітала / П.Бурдьє: [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://bourdieu.name/bourdieu-forms-of-capital>
12. Головка Л.С. Соціальний капітал: сутність та проблеми розвитку/ Л.С.Головка: [Електронний ресурс] – режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_02.pdf
13. Декларации и конвенции ООН [Електронний ресурс] – режим доступу:
<http://www.un.org/russian/document/centre/decl-con.htm>
14. Дослідження проблем трансформації культурної сфери та шляхів реалізації ключової ролі культури в соціально-економічному розвитку сучасної України / редактор – упорядник О.А.Гриценко [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-10.php
15. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств/ Богдан Гаврилишин – К., 2009 – 574с.
16. Гатальська С.М. Філософія культури/ С.М.Гатальська : [Електронний ресурс] – режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/filosofiya/filosofiya_kulturi_-_gatalska_cm
17. Гриценко О.А., Солодовник В.В. Аналіз досвіду державного протекціонізму щодо культурних індустрій у світі й в Україні та розробка відповідних рекомендацій [Електронний ресурс] – режим доступу:
http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2003_3.php
18. Гриценко О. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі./ О.Гриценко – режим доступу:
http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_1.php

19. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія / ред. С.І.Здіорук – К: НІСД, 2006 – 403с. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/index.htm>
20. Гусейнов В. Гуманитарная интервенция как элемент нового миропорядка? / Вагиф Гусейнов - Дата публикации: 18.06.2008 / [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://viperson.ru/wind.php?ID=452832&soch=1>
21. Дзоз В.О. Гуманітарна політика: необхідність наукового прогнозування / В.О. Дзоз // Мультиверсум. Філософський альманах. -, - 2006. - № 52. - К.: Центр духовної культури. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_52/Dsos.htm
22. Дзоз В.О. Гуманітарна політика держави як відповідь викликам сучасного суспільного розвитку / В.О.Дзоз [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_46/Dsos.htm
23. Дослідження проблем трансформації культурної сфери та шляхів реалізації ключової ролі культури в соціально-економічному розвитку сучасної України / редактор – упорядник О.А.Гриценко [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-10.php
24. Економічний аналіз реалізації соціально-гуманітарної політики України : монографія / за заг. ред. І.В.Розпутенка. -К.: НАДУ, 2008. -124 с.
25. Каган М.С. Философия культуры/ М.С.Каган – СПб: Питер, 1998 – 568с.
26. Кримський С.Б., Павленко Ю.В. Цивілізаційний розвиток людства.-К.: Фенікс, 2007. -315 с.
27. Кулик В. Бумеранг «гуманитарной интервенции»/ Виталий Кулик// Украина в мире: Express-экспертиза - №7 (65), август 2008. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.igrunov.ru/vin/vchk-vin-civil/inter_relations/russ_sng/russ_sng-new/1219391513.htm
28. Кузьо О.З. Державна культурна політика: культурологічні аспекти поняття / Ольга Зіновіївна Кузьо [Електронний ресурс] – режим доступу: © http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_4/23.pdf

29. Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / аг.ред.О.Гриценко
[Електронний ресурс] – режим доступу:
http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2007_s1.php
30. Культурологія: теорія та історія культури: Навчальний посібник / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула - Київ: Центр навчальної літератури, 2004.- 368 с./
[Електронний ресурс] – режим доступу: / <http://www.info-library.com.ua/books-book-77.html>
31. Малімона В.І. Проблеми державної культурної політики в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://vmalimon.if.ua/stat10.php>
32. Метельова Т.О. Культурна ідентифікація та самоідентифікація України в контексті європейських процесів/ Т.О.Метельова [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_8_26.php
33. Назаретян А.П. Цивилизованые кризисы в контексте универсальной истории (синергетика - психология - прогнозирование)/ А.П.Назаретян: [Електронний ресурс] – режим доступу: http://polbu.ru/nazaretyan_crises/
34. Олійник О.С. Індустріалізація культури: теоретична розвідка/ О.С.Олійник – К.: ДАКККіМ, 2008 – 174с.
35. Охрімчук О. Державна гуманітарна політика і принципи забезпечення цілісності культурного простору українського суспільства / О. Охрімчук [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1721>
36. Пасько Я.І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння: Монографія. -К.: Парапан, 2008. -270 с.
37. Пироженко В.О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем/ В.О.Пироженко/ Національний інститут проблем міжнародної безпеки [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
38. Печчеи А. Человеческие качества. // Антонио Печчеи - – М.: Прогресс, 1985 – 312с.

39. Попович М.В. Нарис історії української культури / М.В.Попович – К.:«АртЕк», 1999 – 728с.
40. Права человека и гуманитарная политика [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/human.html>
41. Проект концепції гуманітарного розвитку України від 14.03.08 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
42. Про реалізацію державної політики в галузі культури в сільській місцевості / за ред.. О.Гриценка [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/2008_zv15_menu.php
43. Роздержавлення в культурній сфері. Світовий досвідта українські реалії./ за ред.. О.Гриценка [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_2.php
44. Роузфілд С. Порівнюємо економічні системи. Культура,багатство та влада в ХХІ столітті/Пер. з англ. В.Вишенська. -К.: К.І.С., 2005. -368 с.
45. Рябчук М.Ю. Методичні рекомендації щодо здійснення державною цілісної мовної політики/ М.Ю.Рябчук: [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/2009_zv2_menu.php
46. Свідзинський А. Самоорганізація і культура / А.Свідзинський – К.,1999 – 178с.
47. Сербіна Є.А. Специфіка державної культурної політики в контексті взаємодії громадських організацій з органами виконавчої влади/ Є.А.Сербіна: [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2009_2/doc_pdf/Serbina.pdf
48. Сила децентралізації. Україна: звіт з людського розвитку за 2003 рік. -К.: UNDP, 2004. -136 с: іл.
49. Тульчинский Г.Л. Гуманитарная экспертиза как социальная технология/ Г.Л.Тульчинский [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://hpsy.ru/public/x2871.htm>

50. Україна: на шляху до соціального залучення. Національна доповідь про розвиток людського потенціалу 2011 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf
51. Фукуяма Ф. Соціальний капітал/ Френсис Фукуяма: [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>
52. Цілі розвитку тисячоліття. Україна -2010. Національна доповідь [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_53509MDGS_UKRAINE2010_UKR.pdf
53. Чумаков А.Н. Метафізика глобалізації. Культурно-цивілізаційний контекст: Монографія. -М.: Канон+, РООІ "Реабілітація", 2006. -515 с.
54. Чумарев С. Міжнародна гуманітарна діяльність: кризис ідеології. Цифри і факти / Сергей Чумарев - [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.nasledie.ru/politvne/18_30/article.php?art=0
55. Юрій М.Ф. Соціологія культури / М.Ф.Юрій – режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya_kulturi_-_yuriy_mf
56. ХХІ век: мир між пришлым і будущим. Культура як системообразуючий фактор міжнародної і національної безпеки: Монографія / ред. О.П Лановенко. – К: Стилос, 2004 – 543с.
57. ABC of Human Rights A-K [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/human.html>
58. Humanitarian Policy Group [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.odi.org.uk/programs/humanitarian-policy-group>

Навчальне видання

Овчаренко Світлана Володимирівна
доктор філософських наук, професор

ГУМАНІТАРНА та КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА

[Електронний ресурс]

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск *О.В. Патик*

Підписано до друку 30.10.2013.
Формат 60x84/16. Папір друкарський.
Гарнітура «Times». Друк цифровий. Обл.-вид.арк. 6,2.
Зам. № 74/10.

Видавництво
Одеського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України

Свідоцтво ДК № 1434
від 17 липня 2003 р.

65009 м. Одеса, вул. Генуезька, 22

тел. (048) 729-76-48, 729-76-49

www.oridu.odessa.ua